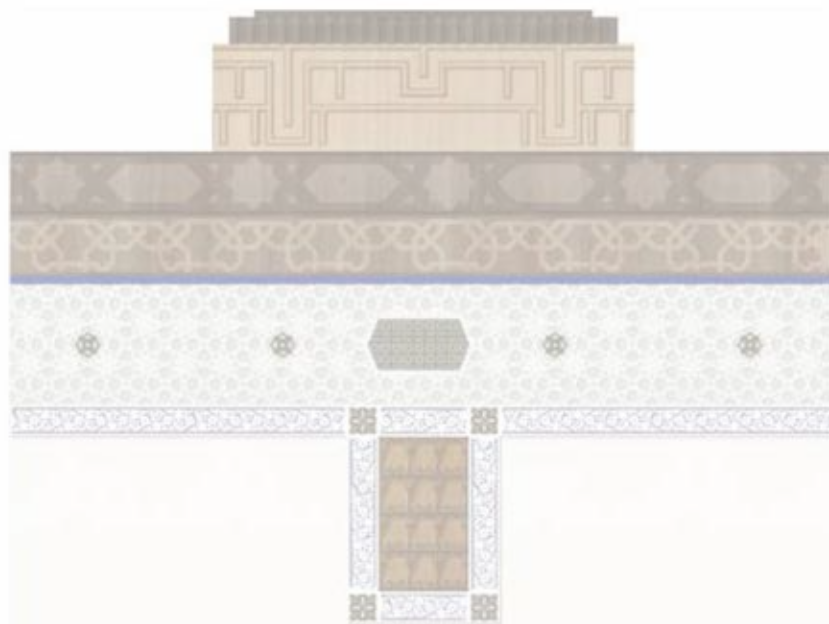

❁ RIADS IN FEZ ❁

STUDENTENWERK
ACADEMIE VAN BOUWKUNST
ROTTERDAM

RIADS IN FEZ

RIADS IN FEZ

STUDENTENWERK
ACADEMIE VAN BOUWKUNST
ROTTERDAM

RIADS IN FEZ

JULI 2026

DE RIAD

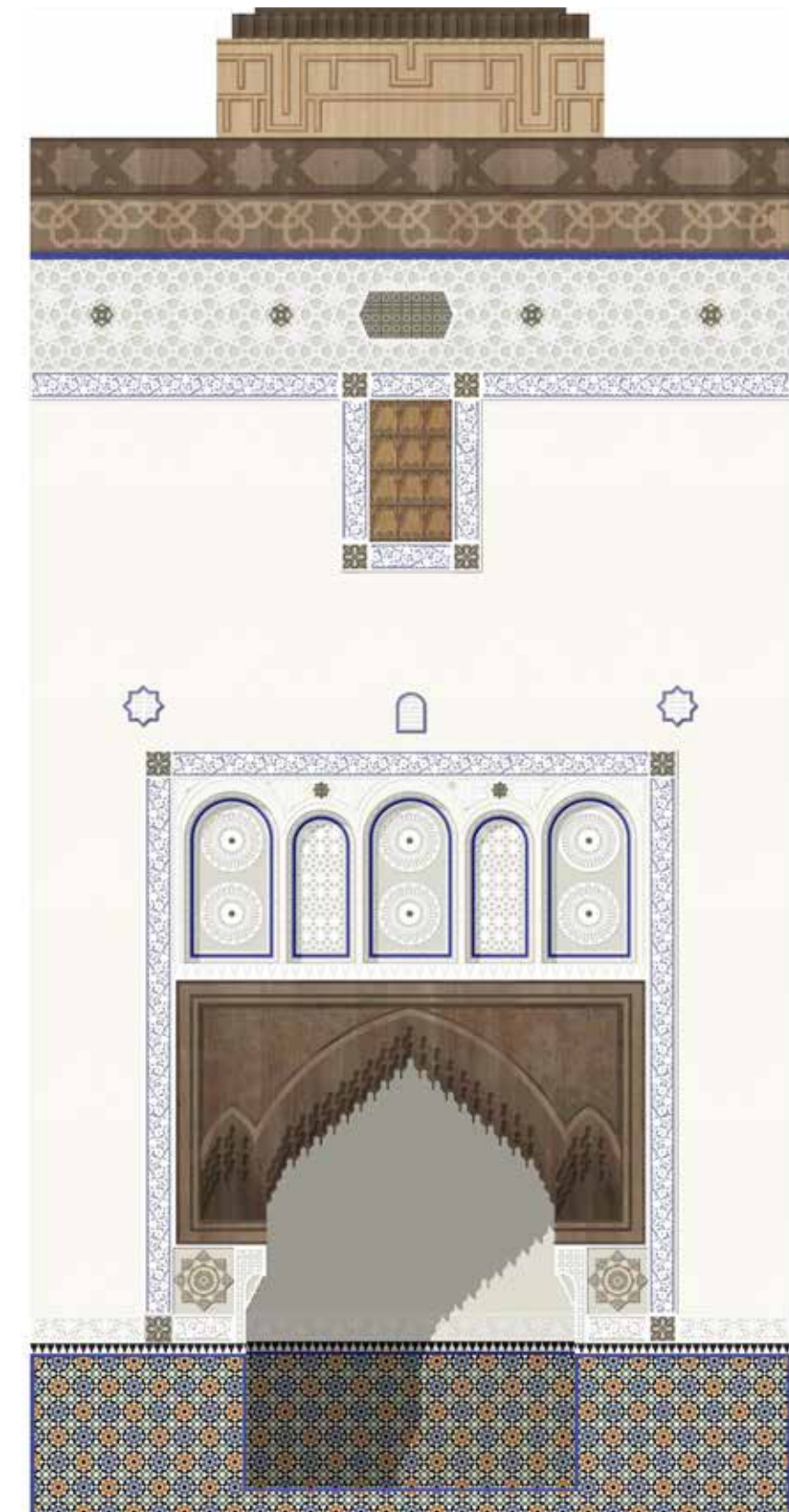
Een riad is een traditioneel Marokkaans huis of paleis met een atrium of binnentuin. Het woord riad komt van het Arabische woord ryad dat tuin betekent. Riads waren de huizen van het rijkere deel van de burgerij. Deze staan vaak in de oude, ommuurde delen van de stad (de medina) maar komen ook voor op het platteland.

Het concept is gericht op privacy, met name voor vrouwen, en op bescherming tegen het weer. Het gebouw rond het atrium heeft meestal twee verdiepingen. Vaak bevindt zich rondom de binnenplaats op elke verdieping een galerij. De kamers zijn aan het atrium gegroepeerd. De muren zijn bedekt met tadelaktpleister, zellige-mozaïek en/of Islamitische kalligrafie. Op de binnenplaats staan vaak planten, bomen en een fontein.

De buitenmuren van de riad hebben slechts kleine ramen. Het hele ontwerp past binnen de standpunten van de islam omtrent de privacy van vrouwen.

De plattegrond is afgeleid van die van de Romeinse villa. De eerste riad werd waarschijnlijk gebouwd in de 9^e of 10^e eeuw in de stad Volubilis. Dit was van oorsprong een Romeinse stad maar werd later geregeerd door de islamitische Idrisiden. Toen de Almoraviden in de 11^e eeuw Spanje veroverden werden vele kunstenaars (vaak Joden of christenen) naar Marokko gestuurd om er paleizen en riads te decoreren. Hierdoor ontstond uiteindelijk de typische manier waarop de atriумы werden versierd.

(Wikipedia)

Binnenplaats Dar Drouj ©CUE

Excursie naar Fez ©HvdH

VERKENNING VAN HET RIADTYPE

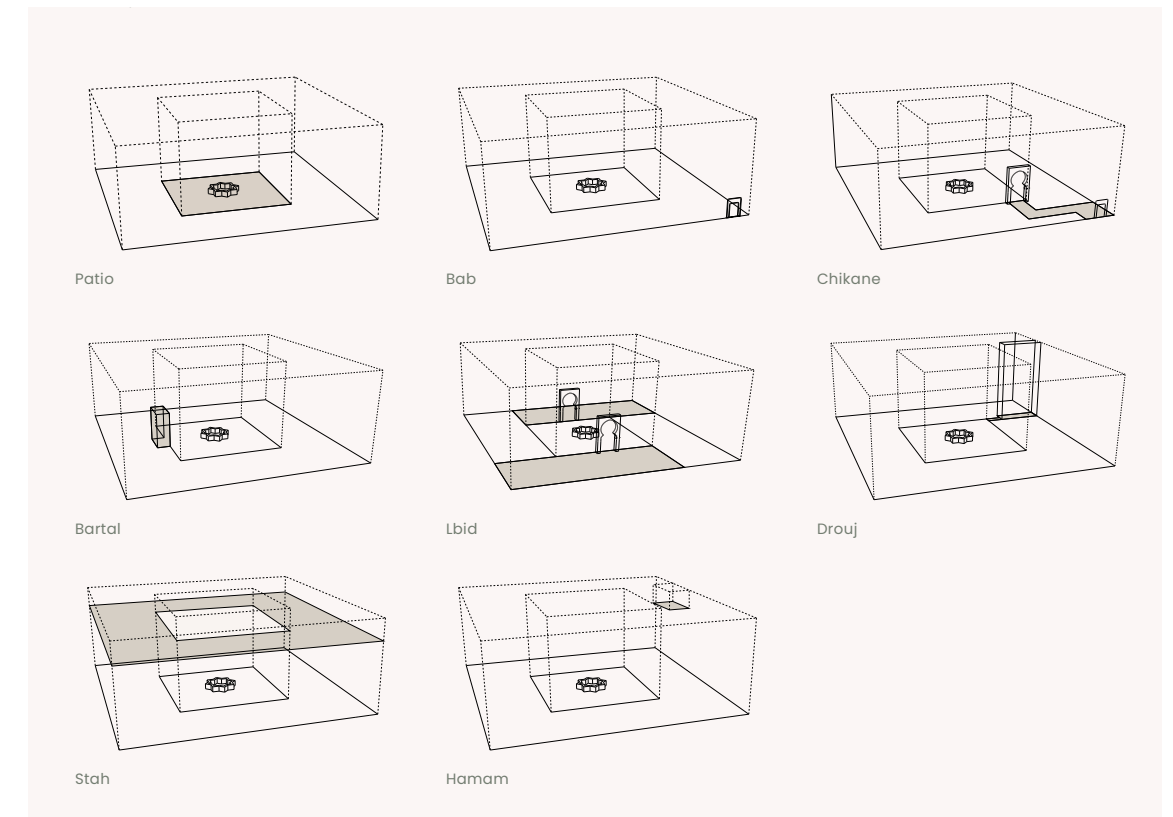
De ontwerpstudio *Riads in Fez* aan de Rotterdamse Academie van Bouwkunst is deel een jaarlijkse reeks rondom het type van het woonpalazzo onder begeleiding van Theo van de Beek, Hans van der Heijden en Harmen van der Wilt. Deze editie maakt gebruik van het afstudeerwerk van Fatima Eloussari (2024-2025) dat door Hans van der Heijden werd begeleid. In de ontwerpstudio *Het Venetiaans Palazzo* in 2024 raakte Eloussari geboeid door de riad. Vanwege de organisatie rondom een binnenplaats analyseerde zij de riad met behulp van de typologische methode die in de palazzostudio's gangbaar is geworden. Kenmerkend daarin is de beschouwing van het repertoire van architectonische middelen dat achter het algemene typologische schema van het woongebouw rondom een binnenplaats, het palazzo, schuilgaat. De inzet van het repertoire is plaats- en tijdgebonden en maakt veel duidelijk over de specifieke kwaliteiten van de riad en preciseerd de kenschets van Wikipedia (p. 4).

Het cruciale verschil tussen het Europese palazzo en de Marokkaanse riad is de status van de binnenplaats. In het renaissance-tische stadspaleis is de binnenplaats een pronkruimte. Het is een semi-openbare wachtruimte binnen het gebouw die bedoeld is om bezoekers te imponeren met het culturele kapitaal van de nieuwe stadsadel. De binnenplaats maakt deel van de route vanaf de straat naar de ontvangstruimte op de piano nobile. Gevel, entreevestibule (in het Italiaans: androne), binnenplaats en de open

trap naar de piano nobile zijn onderdeel van een representatieve architectonische sequentie. Bij dit representatieve spektakel hoort dat de blik naar binnen niet alleen mogelijk is, maar ook zwaar aangezet is: ee entree, androne en binnenplaats liggen doorgaans aan een rechte, monumentale as.

Daarentegen is de binnenplaats van de riad strikt privé. Een gevolg is dat de entreevestibule een totaal andere betekenis heeft. Het is niet de architectonische opmaat tot een ruimtelijk en representatief hoogtepunt, maar juist een ruimte die het zicht van de straat naar binnen onmogelijk maakt. De beweging door deze ruimte verloopt via een zigzag. Eloussari noemt de Marokkaanse entreevestibule dan ook: chicane. Vaak is het een aparte kamer met een fontein of zitje om de schoenen uit te trekken. De chicane ligt meestal in de hoek van het gebouw en komt hoogst zelden uit op de symmetrie-as van de binnenplaats. Net als in het Europese renaissance palazzo komen zijn de trappen naar boven open en komen zij uit op de binnenplaats. Zij maken echter geen deel uit van de routing voor bezoekers, zijn niet altijd zichtbaar en zijn dus ook niet als pronkstuk uitgewerkt. De riad is een familiehuis waar meerdere generaties in samen leven. De ruimtelijke structuur bevordert interactie doordat alle ruimtes gericht zijn op de centrale gemeenschappelijke binnentuin.

De binnenplaats is versierd met mozaïek, sierpleisterwerk en houtsnijwerk. Vaak heeft

Repertoire van de riad ©Fatima Elouissari

de binnenplaats een fontein. De hoge deuren met zware scharnieren naar de aanliggende kamers verwijzen naar paradijspoorten.

Behalve islamitische referenties komen nog oudere culturele en religieuze motieven in beeld, zoals de Perzische tuin (Perzisch: *Paradaidha Farsi*). De Perzische tuin vindt zijn oorsprong in het zoroastrisme, een religie die vaak beschouwd als voorloper van het jodendom, christendom en de islam. Het ontwerp van de Perzische tuin berust op antieke

beschrijvingen van het paradijs:

- Paviljoens en muren omringen de tuin zorgen voor afzondering van de tuin binnen de natuurlijke of stedelijke omgeving;
- Een strakke vierdeling (*Chahar Bagh*) is de onderlegger voor een symmetrische geometrische indeling;
- Fonteinen, vijvers en stromende kanalen zorgen voor irrigatie, verkoeling en reflectie en symboliseren leven, reinheid en vruchtbaarheid;
- Verschillende soorten beplantingen, zoals

Bartal, Dar Drouj ©HvdH

Vertrek 1^e verdieping, Dar Drouj ©HvdH

cipressen, sinaasappel- en granaatappelbomen zorgen voor geur en schaduw.

De binnenplaats van de riad is op te vatten als een afbeelding van het paradijs, die zich opent naar de hemel en zorgt voor een permanente betrekking tussen mens en god. De vertrekken op de begane grond hebben vaak dubbelhoge deuren, zodat de binnenplaats en de vertrekken een grote gedifferentieerde woonruimte kunnen vormen. Vaak heeft de binnenplaats op de hoofdas een nis (Ara-

bisch: *bartal*) met een ingebouwde bank en dubbelhoge deuren. Traditioneel was dat de plek van de oudste familieleden.

Het huis heeft nauwelijks vensters aan de buitengevels. Alle vertrekken zijn op de binnenplaats georiënteerd. De vertrekken zijn groot genoeg voor een gebedsruimte of slaapkamer voor meerdere personen. Het is zelfs mogelijk om er een klein gezin in te huisvesten of om als werkruimte te dienen. De kamers zijn dus niet functioneel gedeter-

Fontein en verscholen trap, Dar Drouj ©HvdH

mineerd. De verhoudingen binnen de familie veranderen immers voortdurend door wijzigende gezinssamenstellingen, zorgbehoeften van ouderen en kinderen en dergelijke. Functies wisselen permanent, hetgeen de voorwaarde is voor de traditionele bewoning door meerdere generaties van een familie.

Je zou dus kunnen concluderen dat het riad-type dankzij de overmaat van de vertrekken en de ruimtelijk configuratie een hoge mate van gebruiksflexibiliteit heeft. Die is waar-

schijnlijk ook voor de woningbouw buiten Marokko relevant.

HvdH

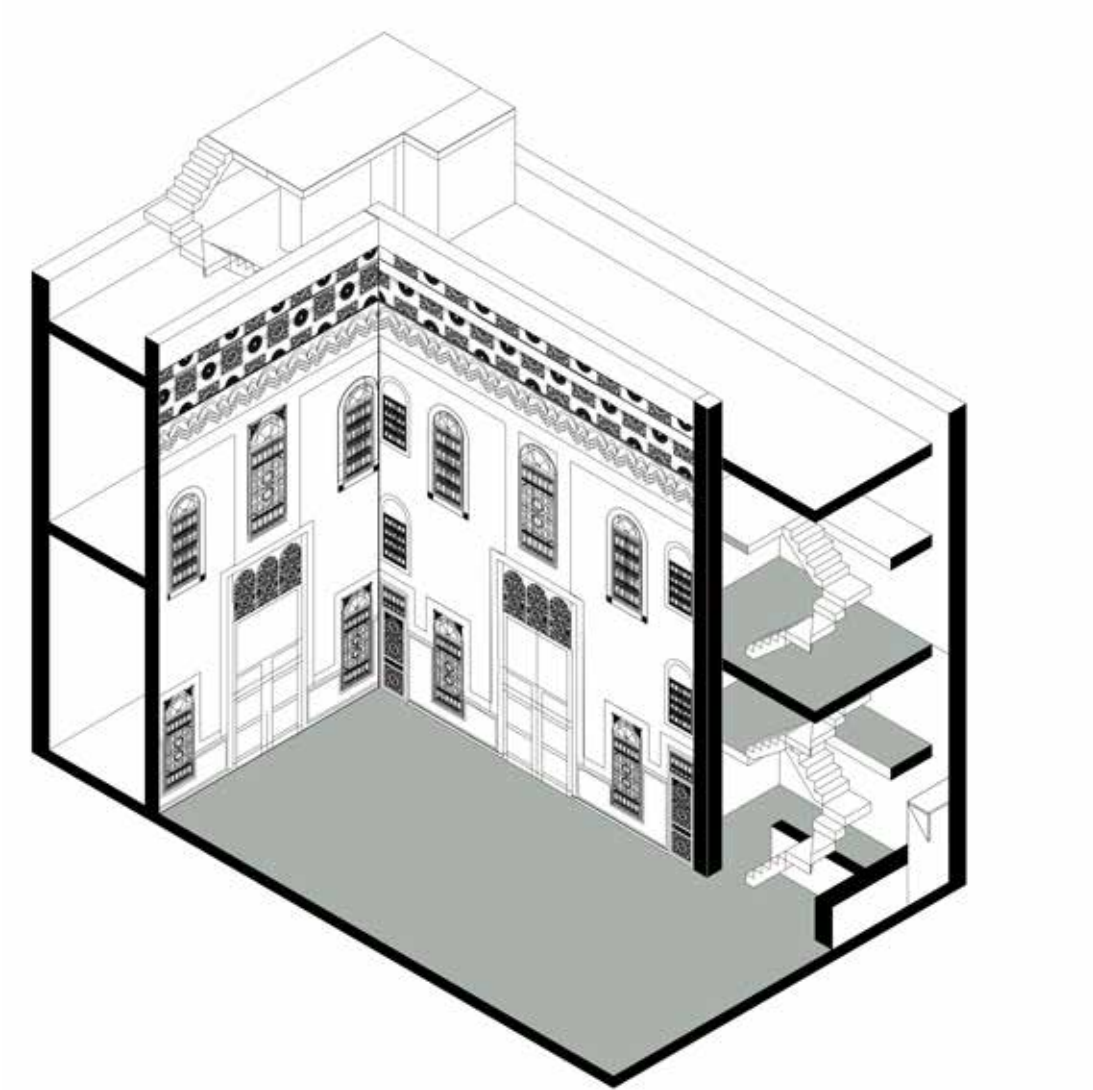

Lezing en gezamenlijke iftar in Dar Drouj ©HvdH

VELDWERK

DAR FES ILINA

Can Terkivatan

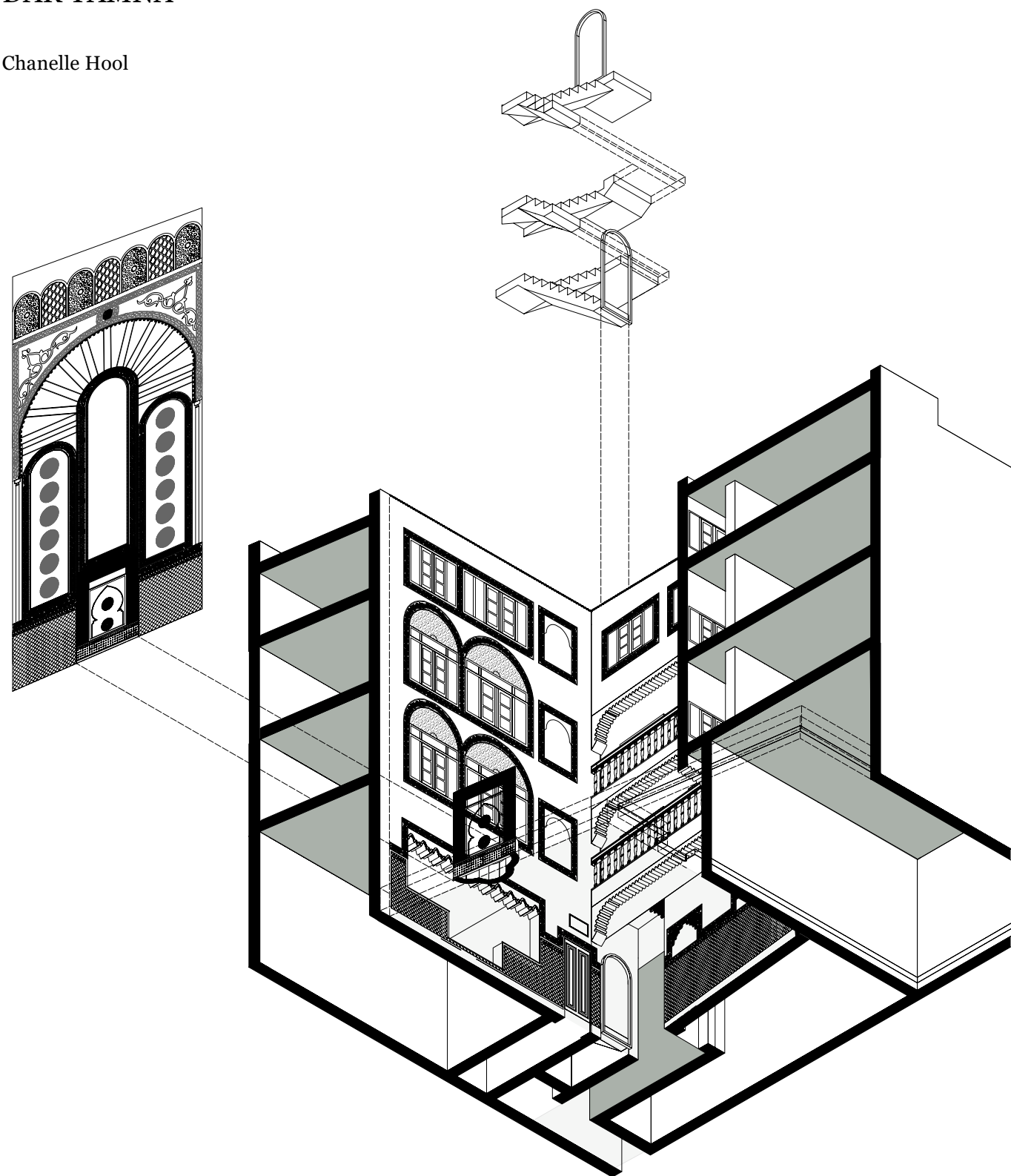
Opengewerkte isometrie ©CT

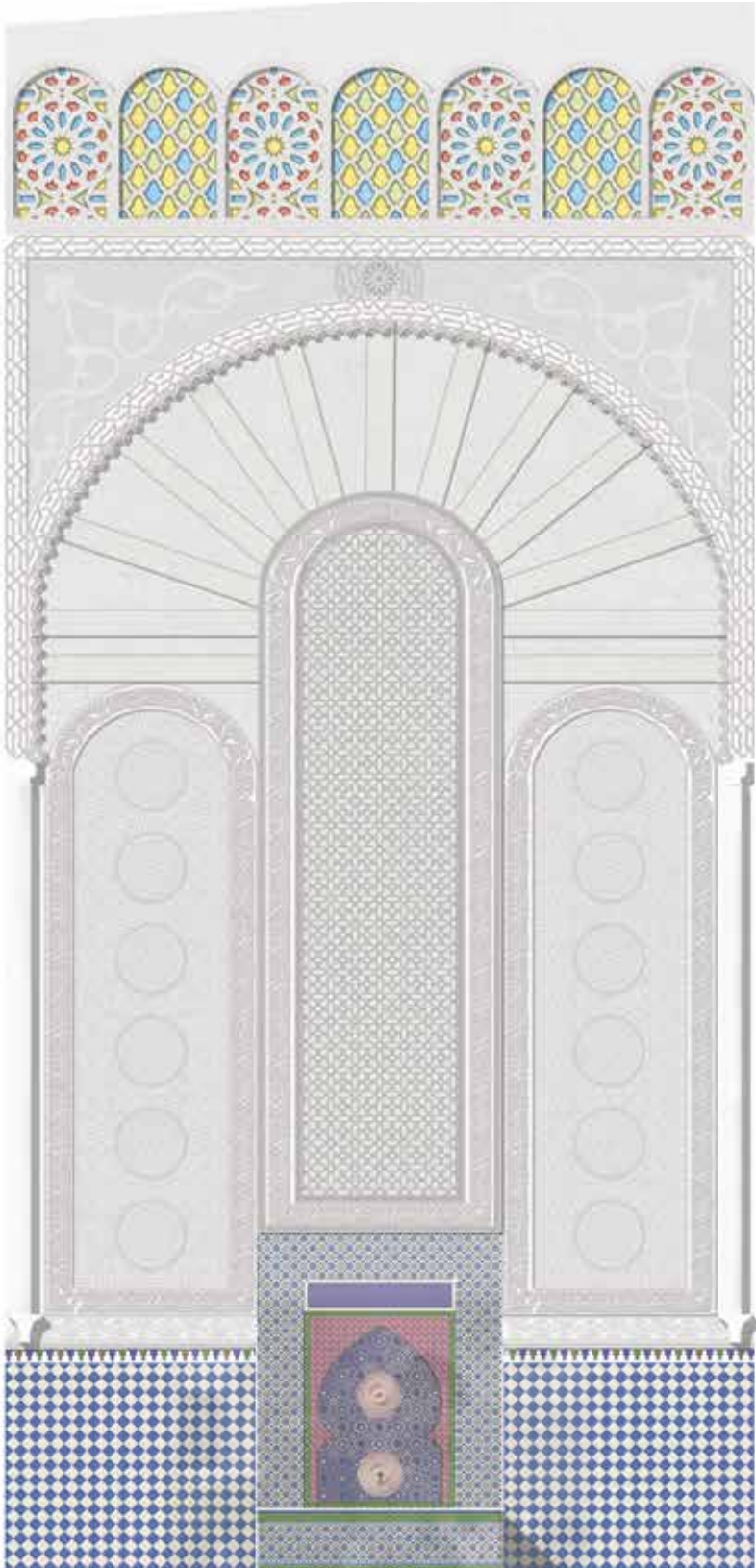
Traveestudie ©CT

DAR YAMNA

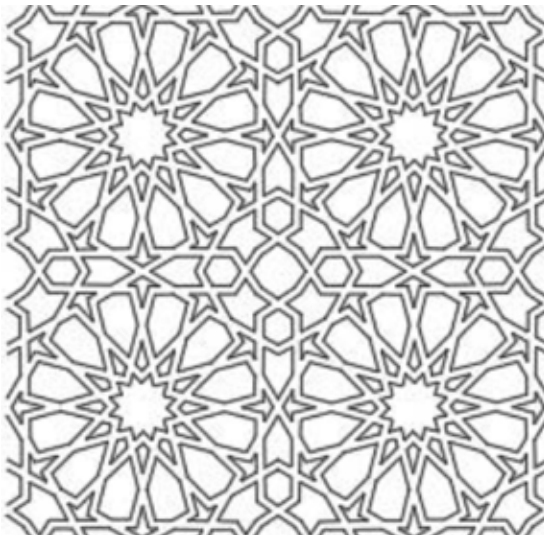
Chanelle Hool

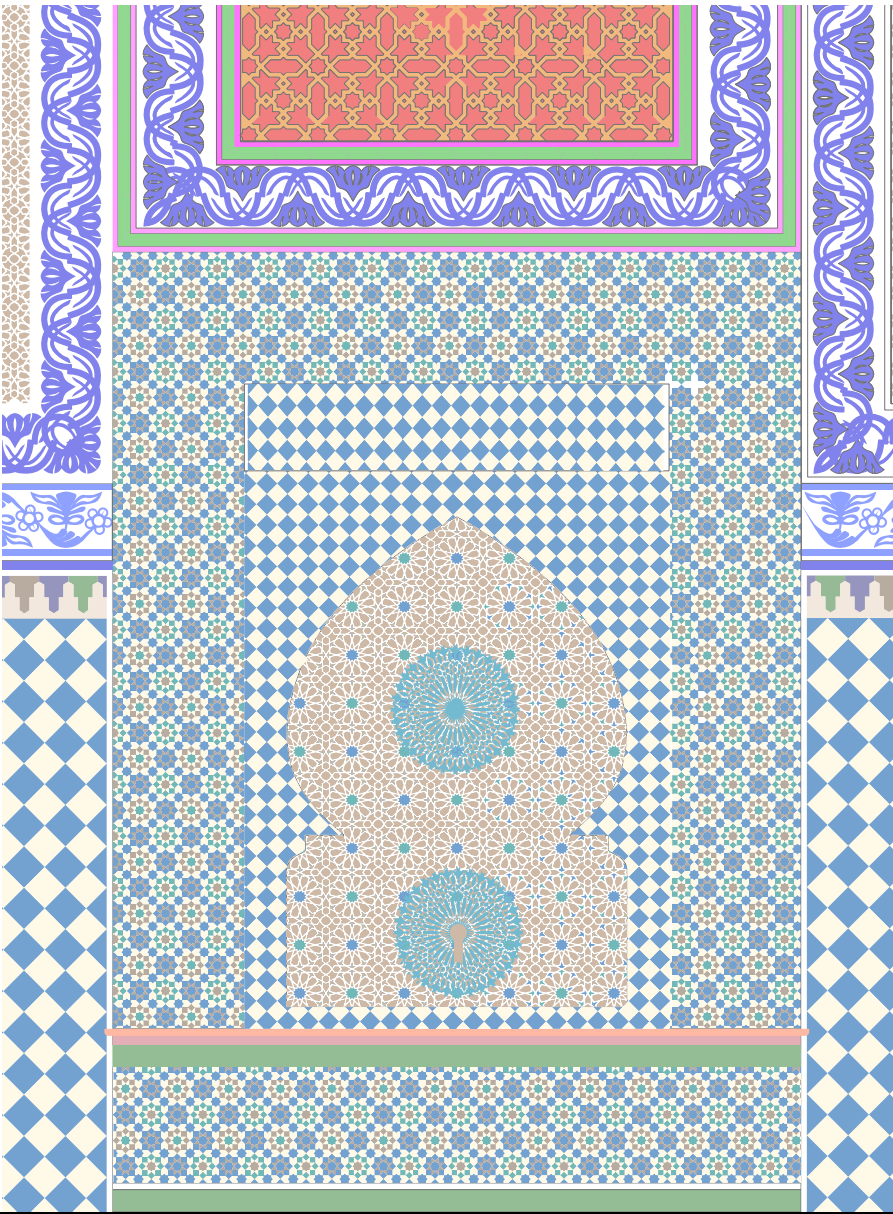
Opengewerkte isometrie van onderaf ©CH

Traveestudie ©CH

Voorstudie ©CH

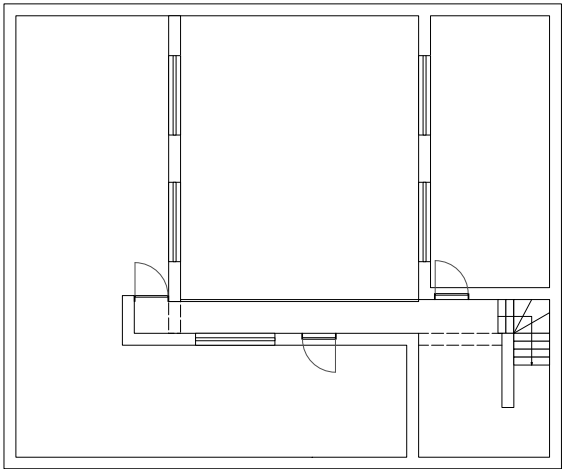
Voorstudie ©CH

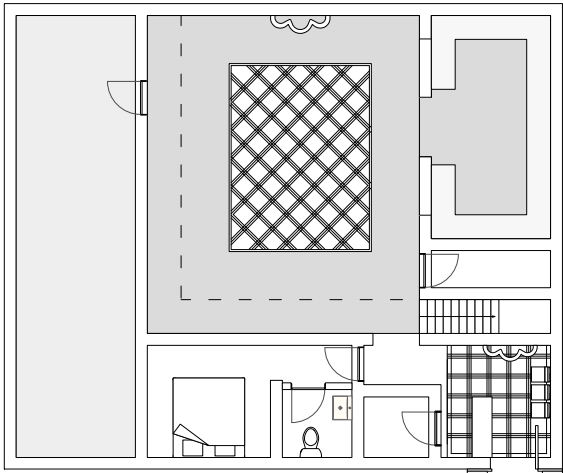
Achterwand binnenplaats ©HvdH

Entree ©HvdH

Verdieping

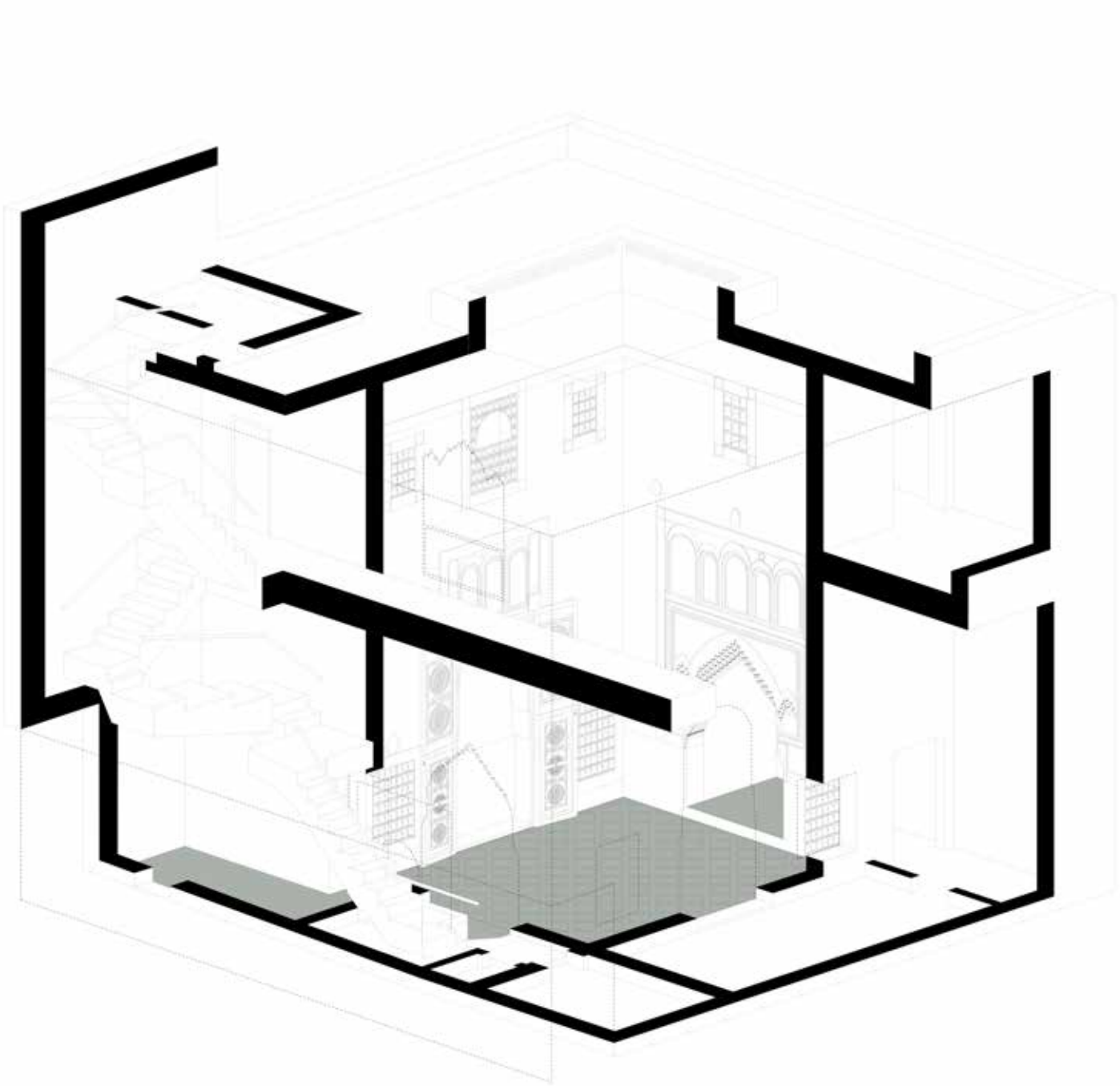

Begane grond

Opnameplattegronden ©CH

DAR DROUJ

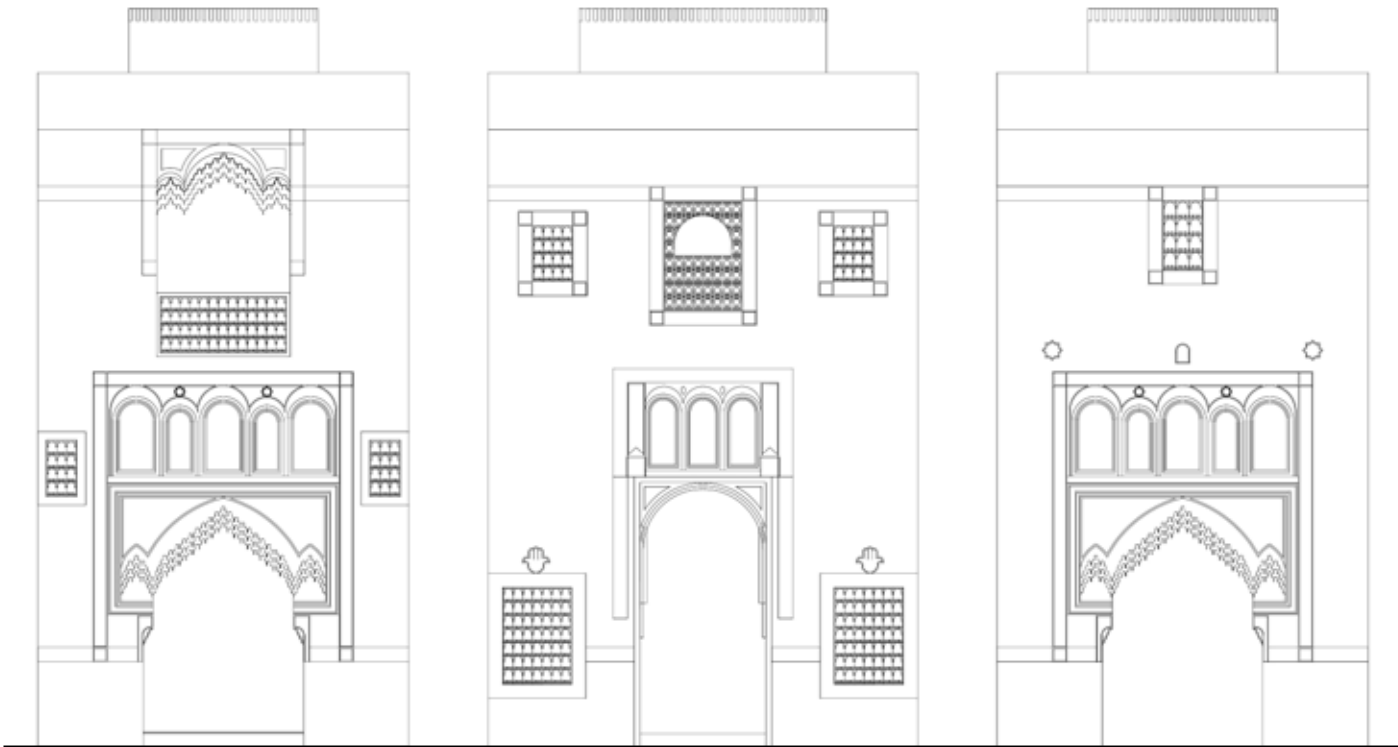
Chidinma Ume-Ezeoke

Opengewerkte isometrie ©CUE

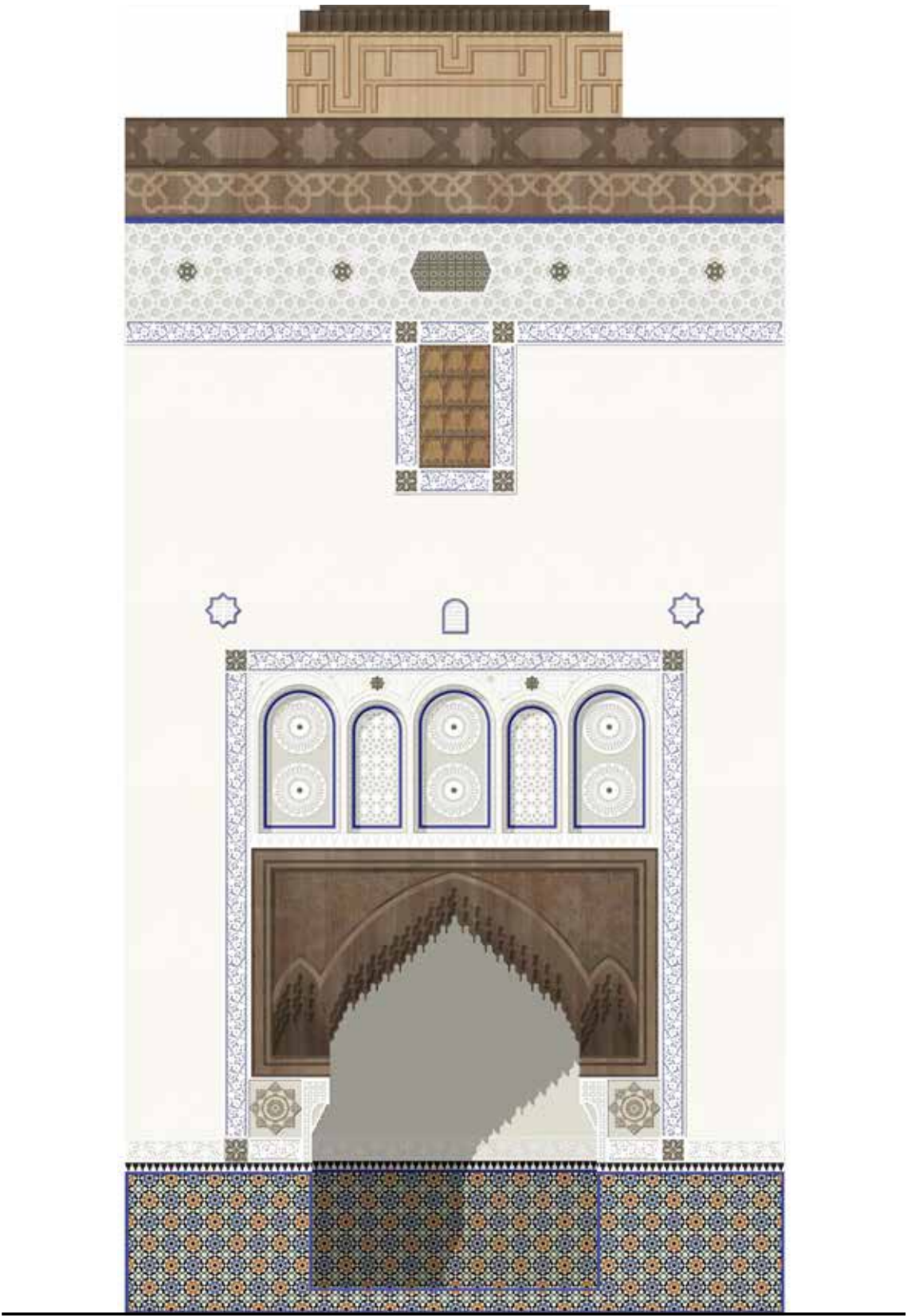
Binnenplaats ©HvdH

Wanduitslagen ©CUE

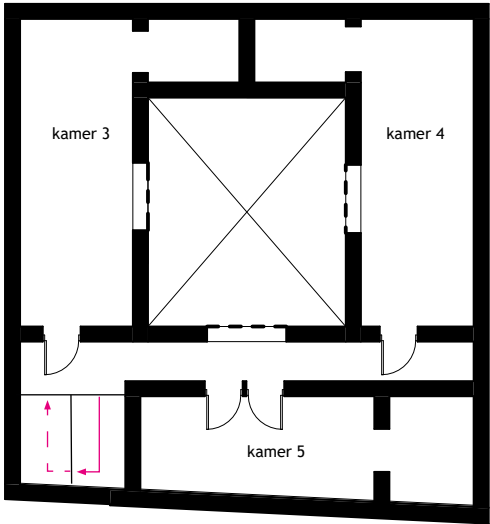
Decoratieve patronen ©CUE

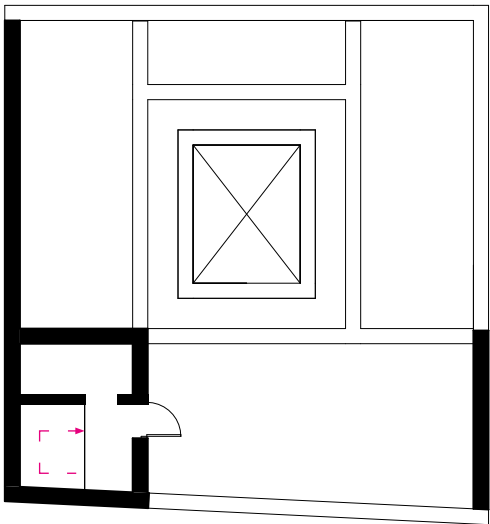
Traveestudie ©CUE

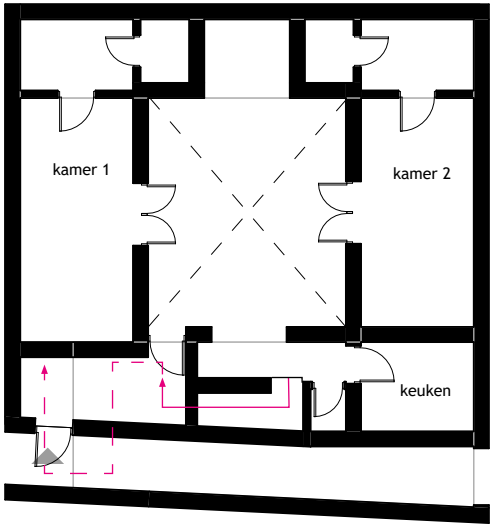
Balkon verdieping ©HvdH

1e verdieping

2e verdieping

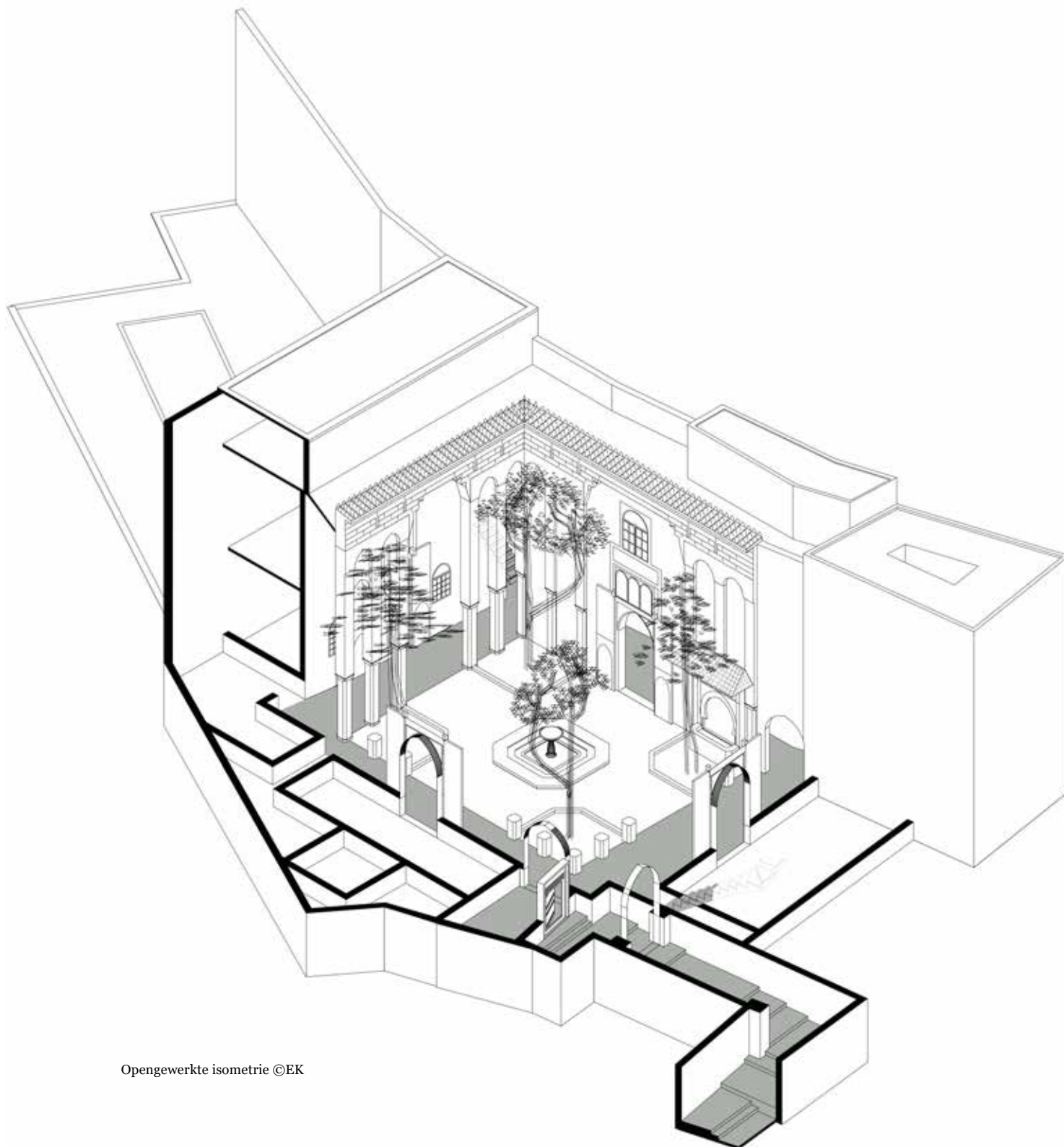

Begane grond

Opnameplattegronden ©CUE

RIAD LAAROUSSA

Eline Konijn

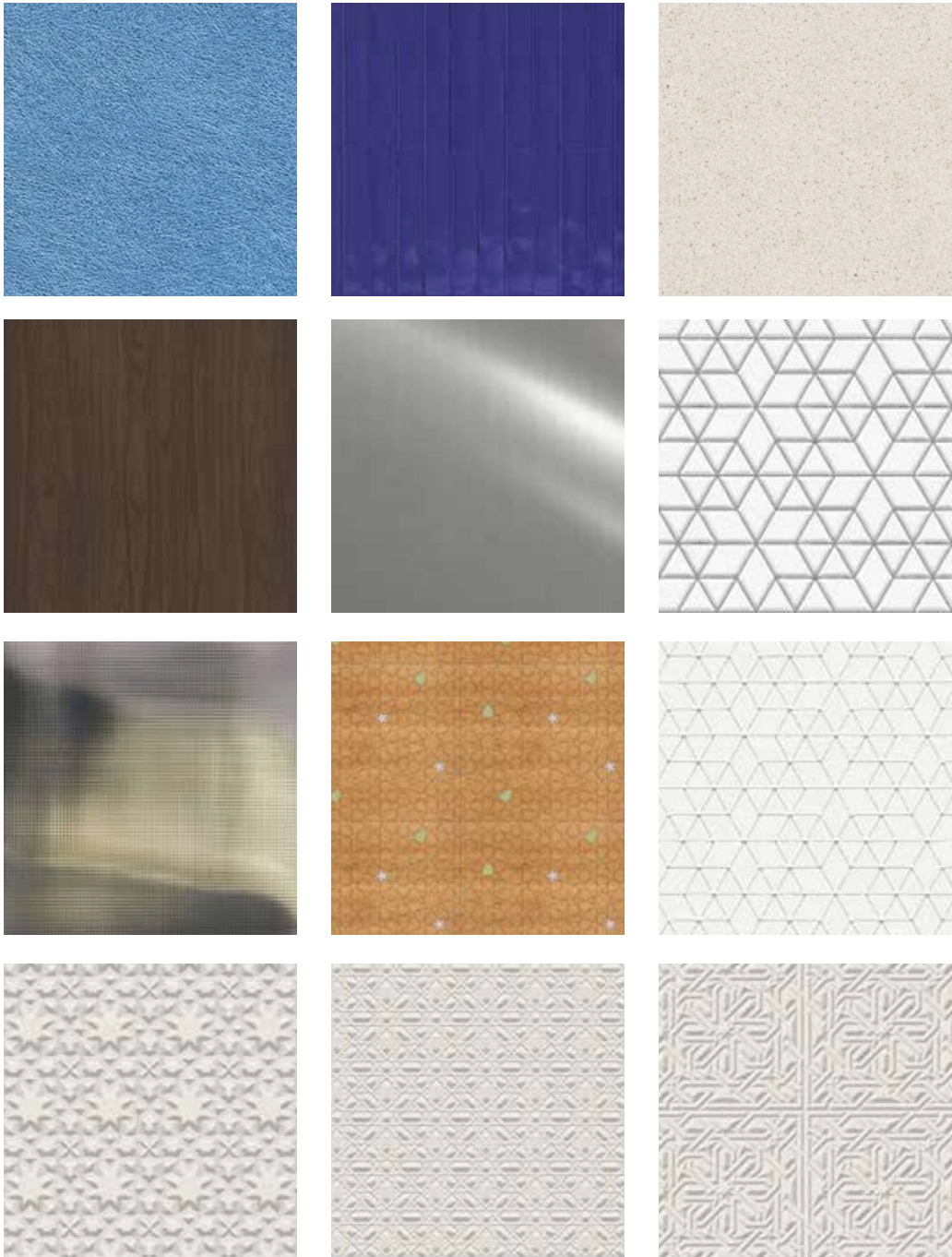
Opengewerkte isometrie ©EK

Traveestudie ©EK

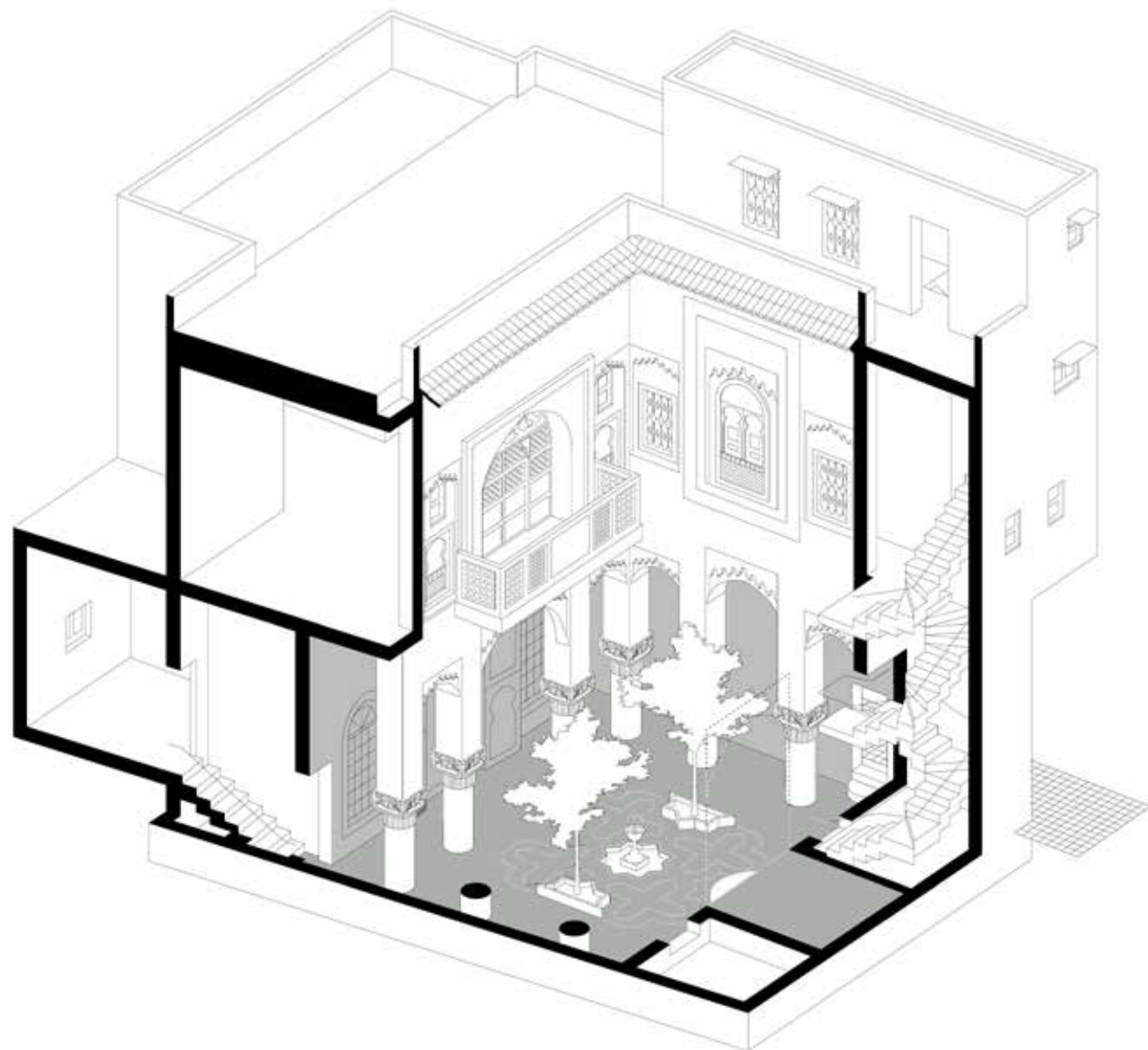
Binnenplaats ©HvdH

Decoratieve patronen ©EK

RIAD MOUCHARABIEH

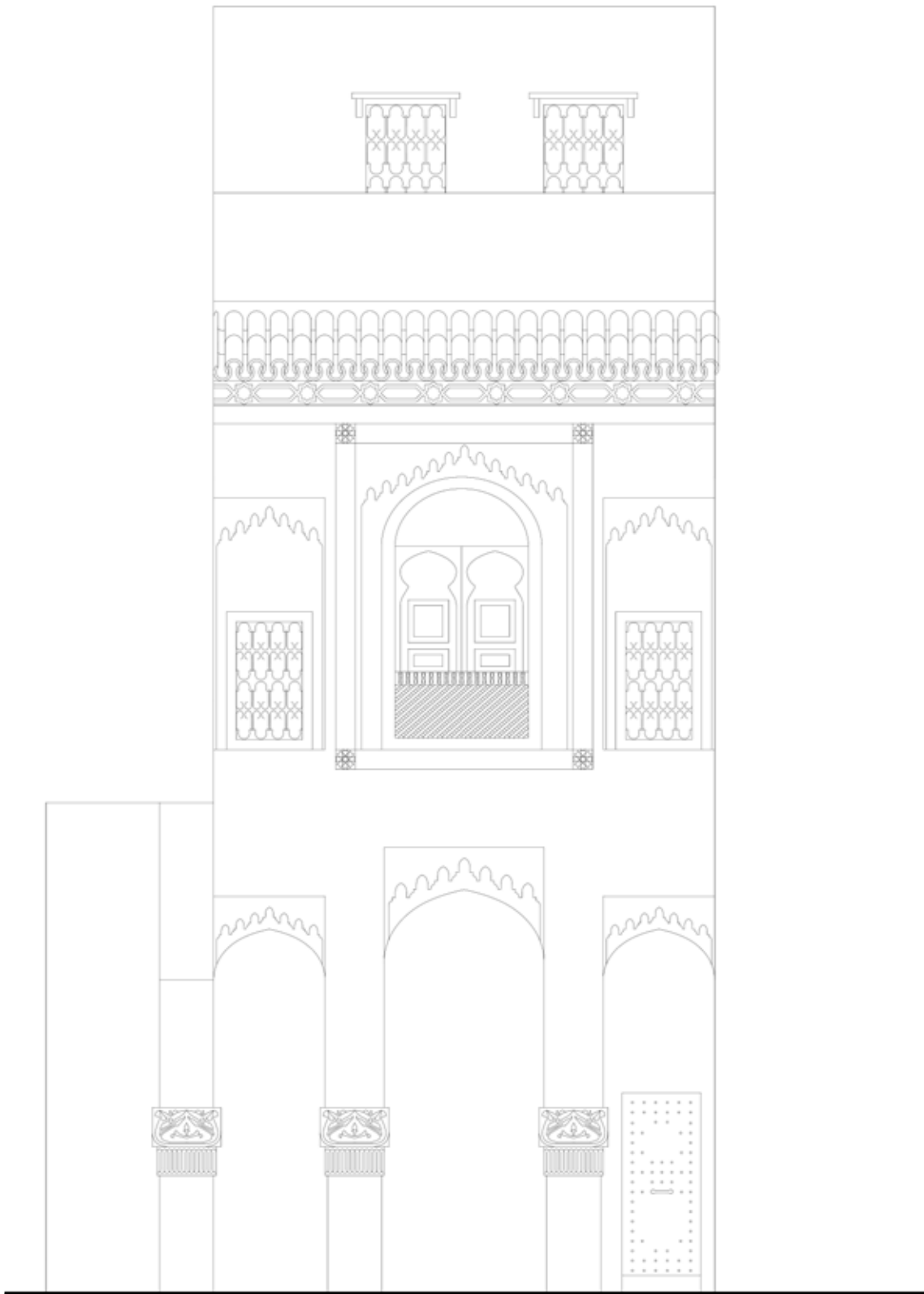
Huigh van Donselaar

Opengewerkte isometrie ©HvD

Opnamegevel ©HvD

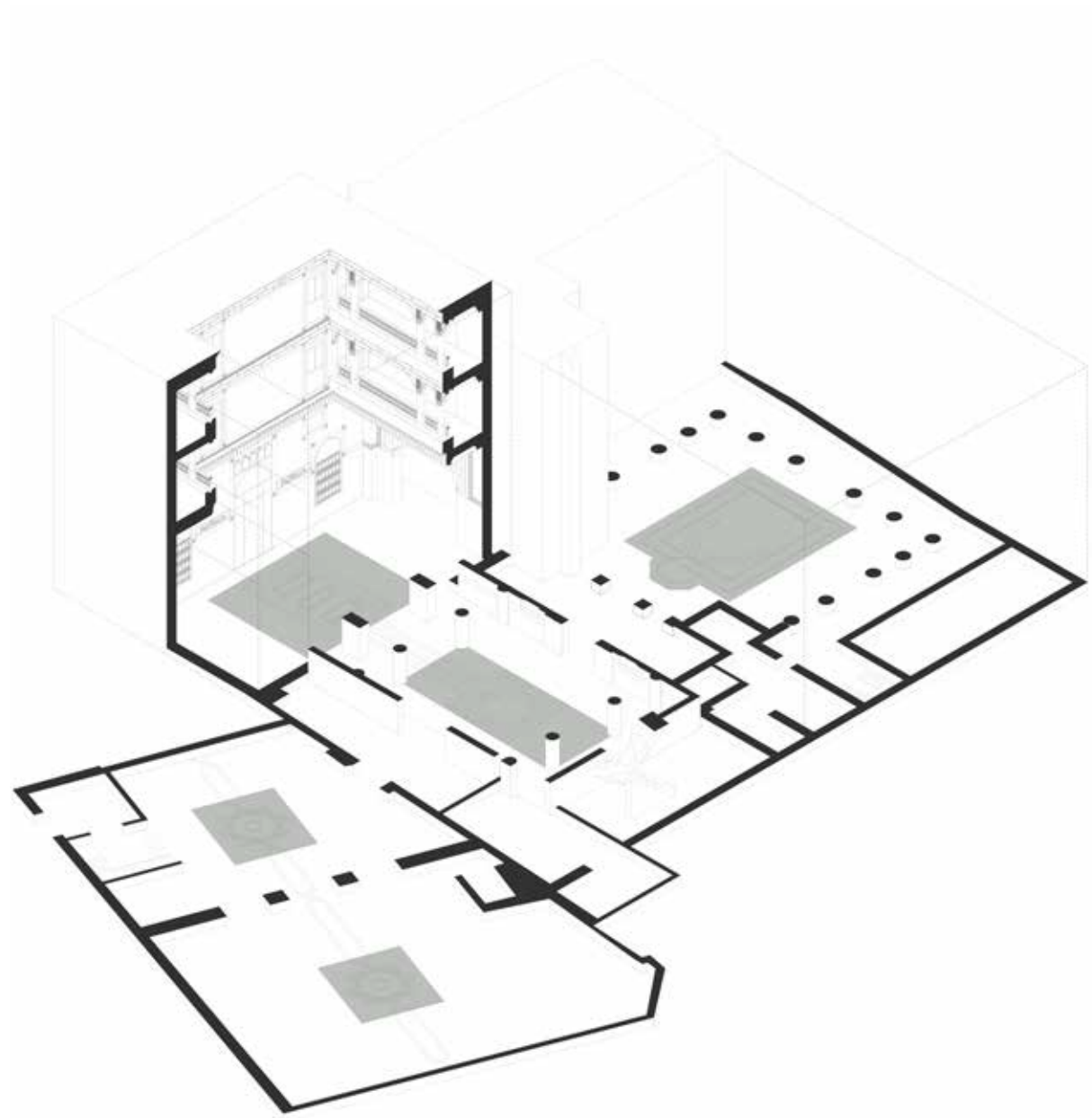
Opnamegevel ©HvD

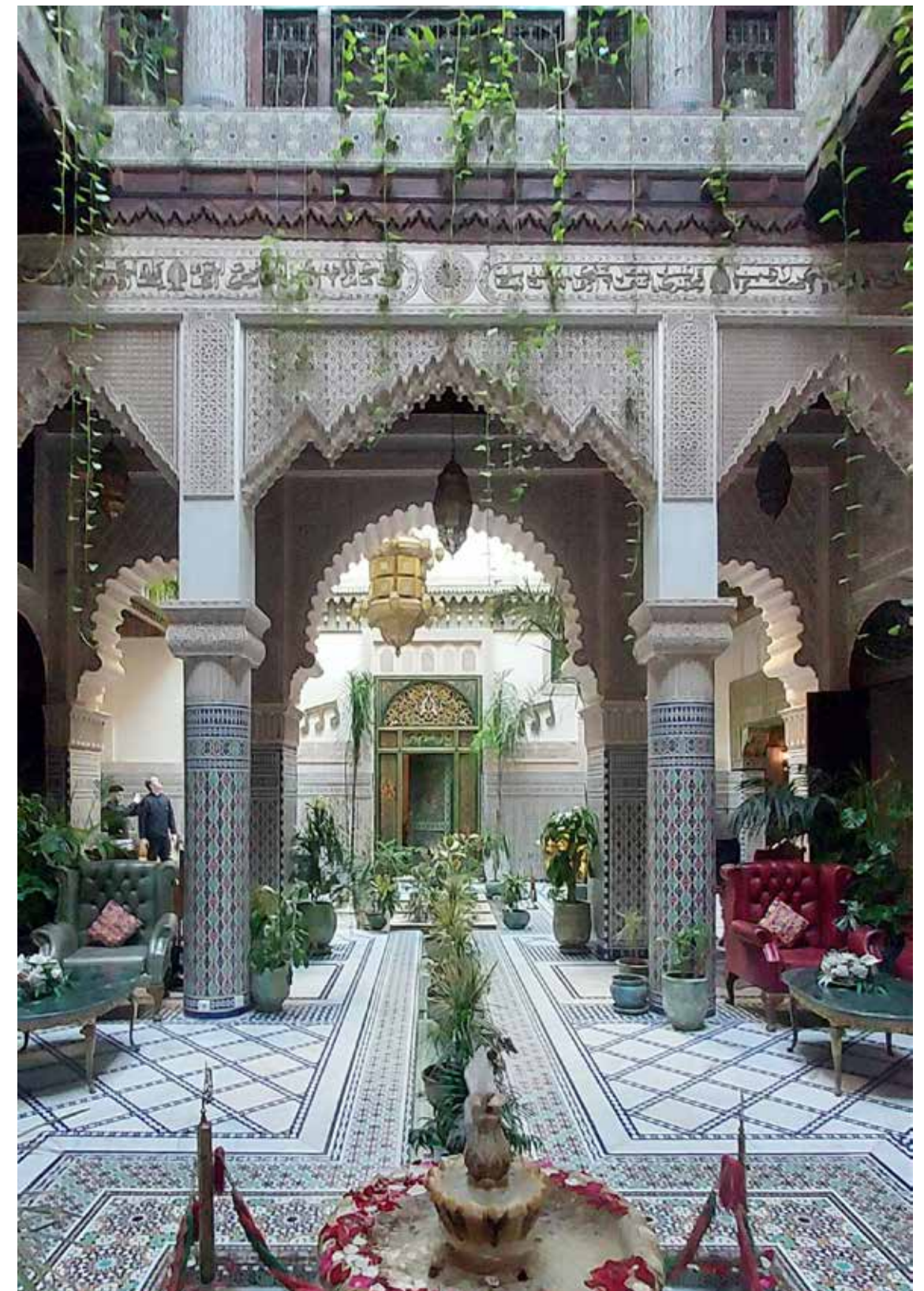
Binnenplaats ©TvdB

RIAD SALAM FES

Joost van der Maas

Opengewerkte isometrie ©JvdM

Binnenplaats ©HvdH

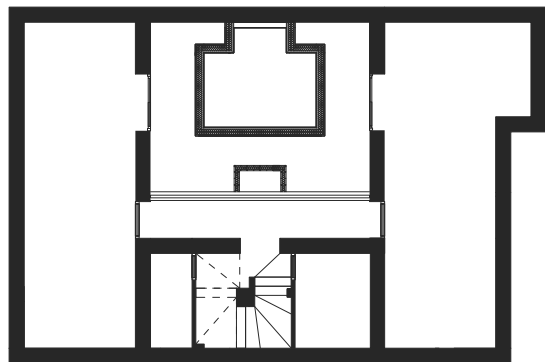
Binnenplaats ©HvdH

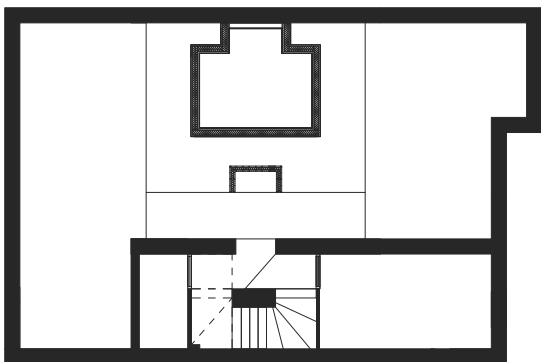
Binnenplaats ©HvdH

DAR TIMRAD

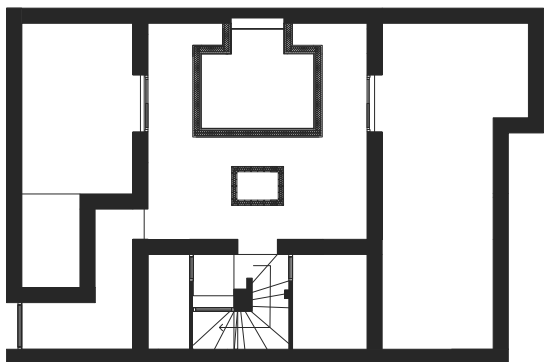
Leonie de Booij

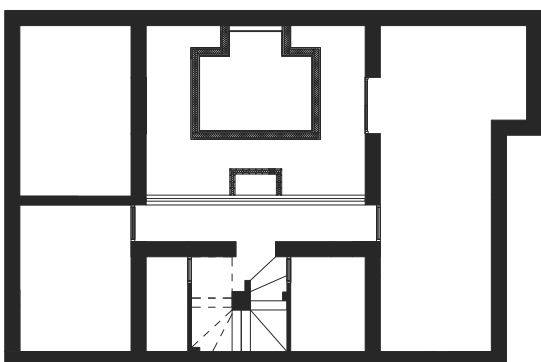
1^e verdieping

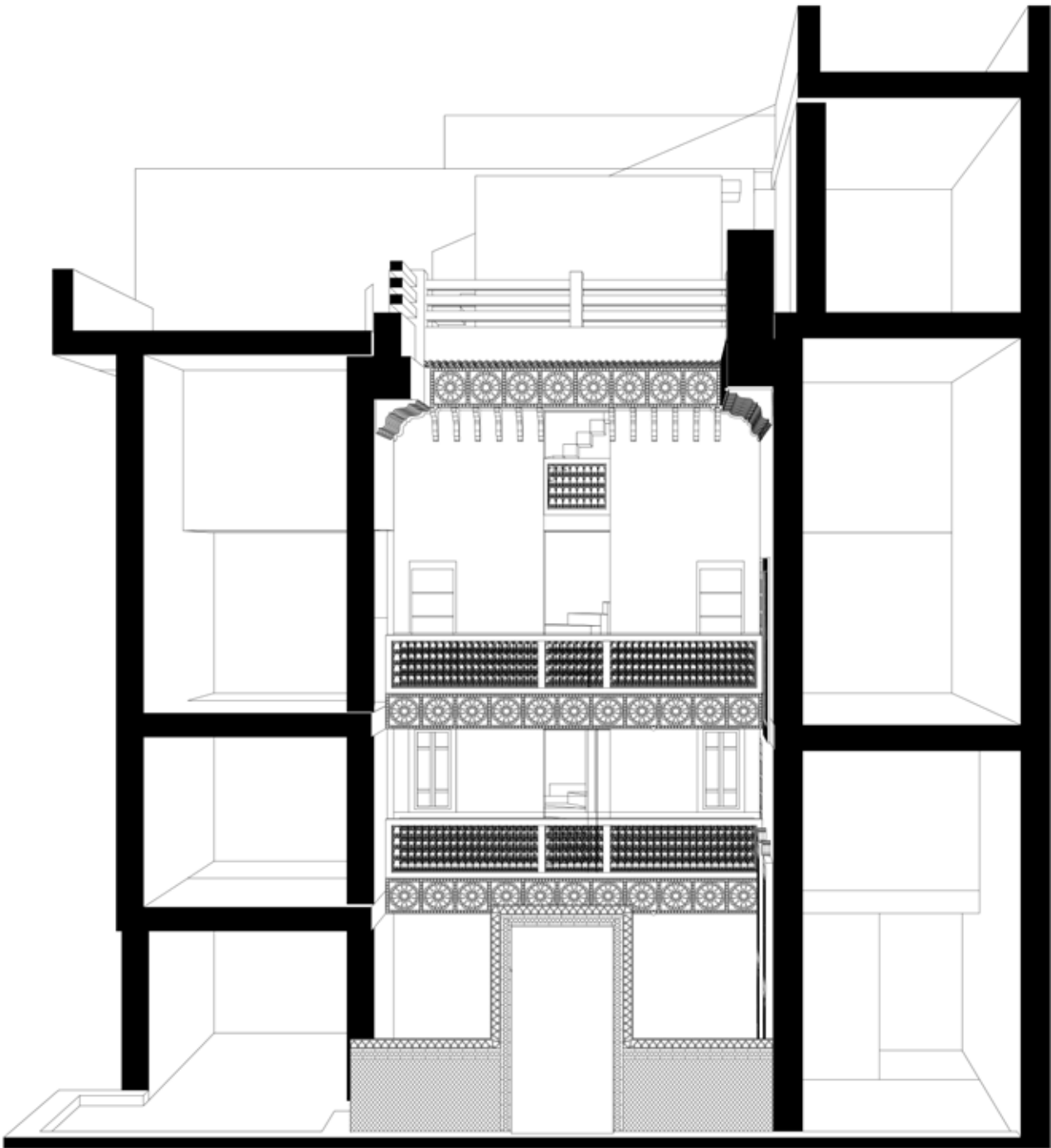
2^e verdieping (dak)

Begane grond

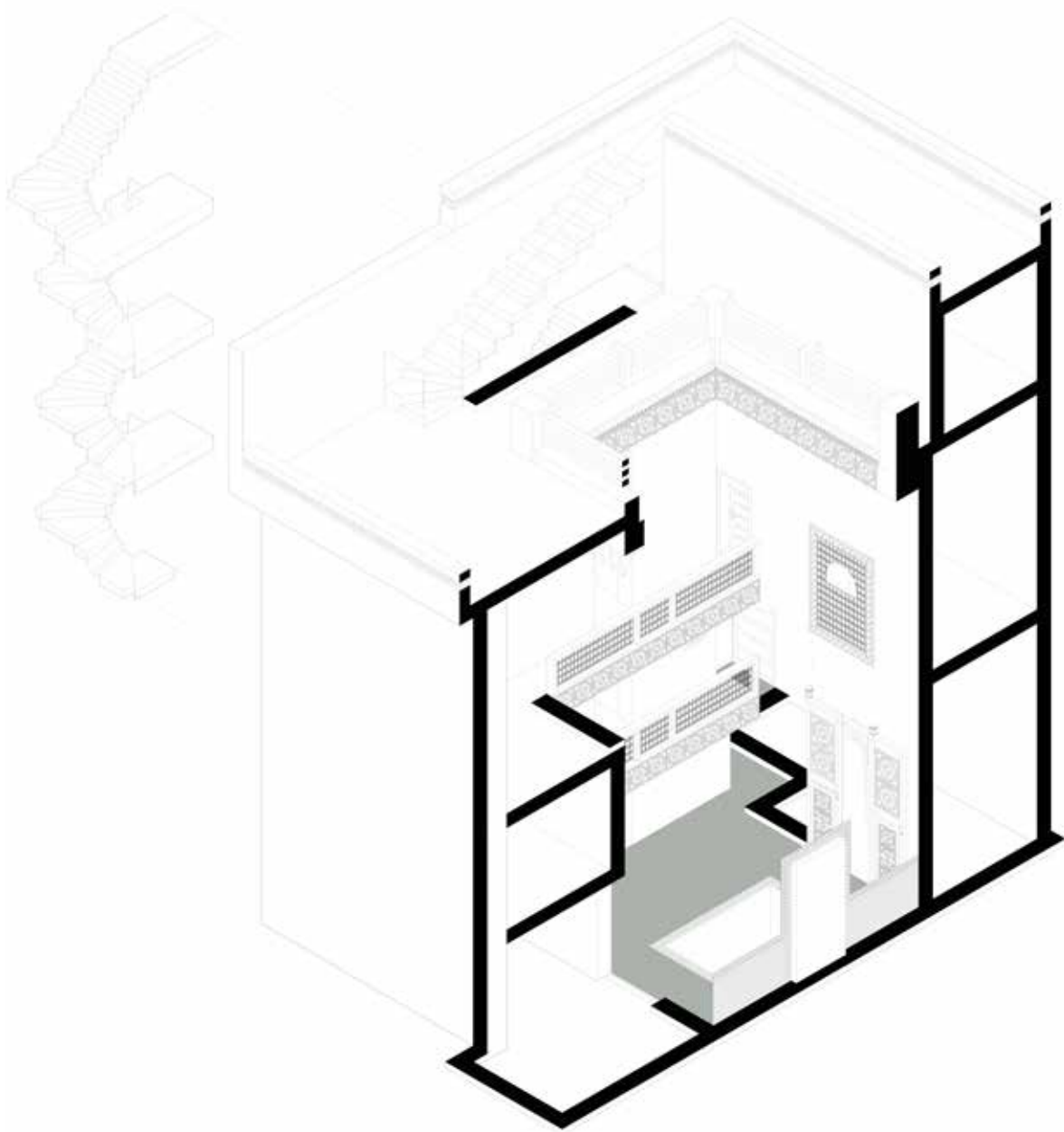

Entresol

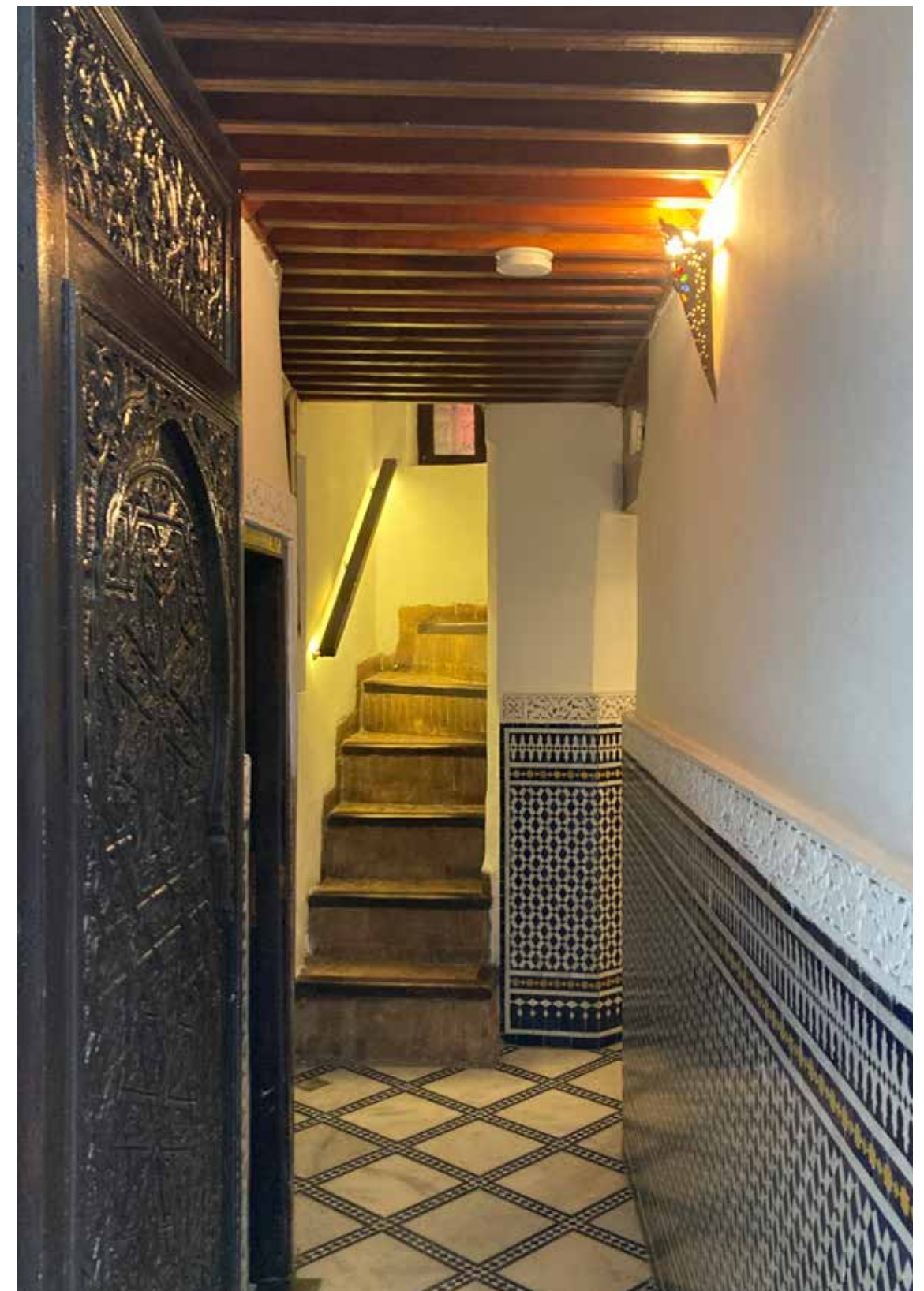

RIAD FARAH

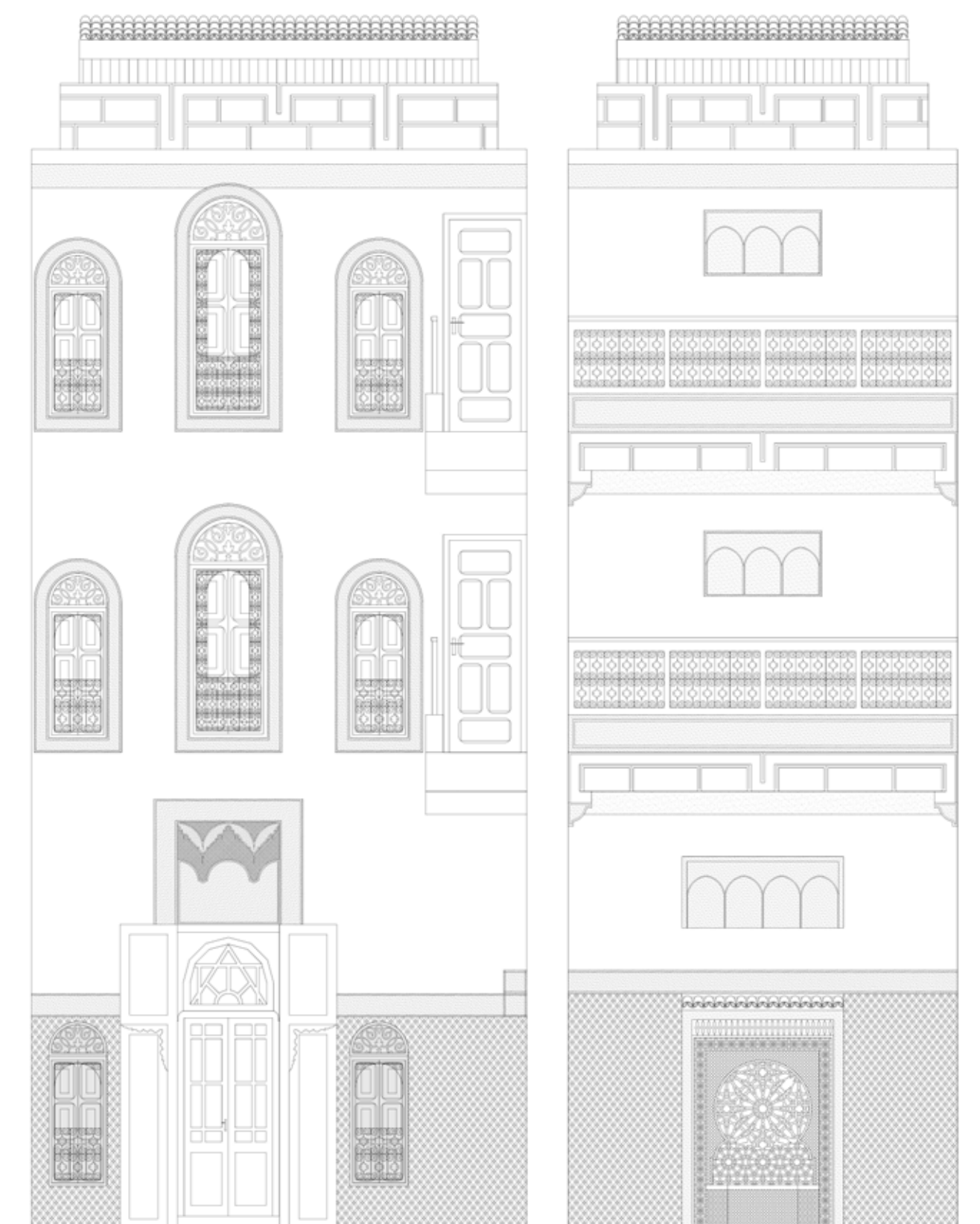
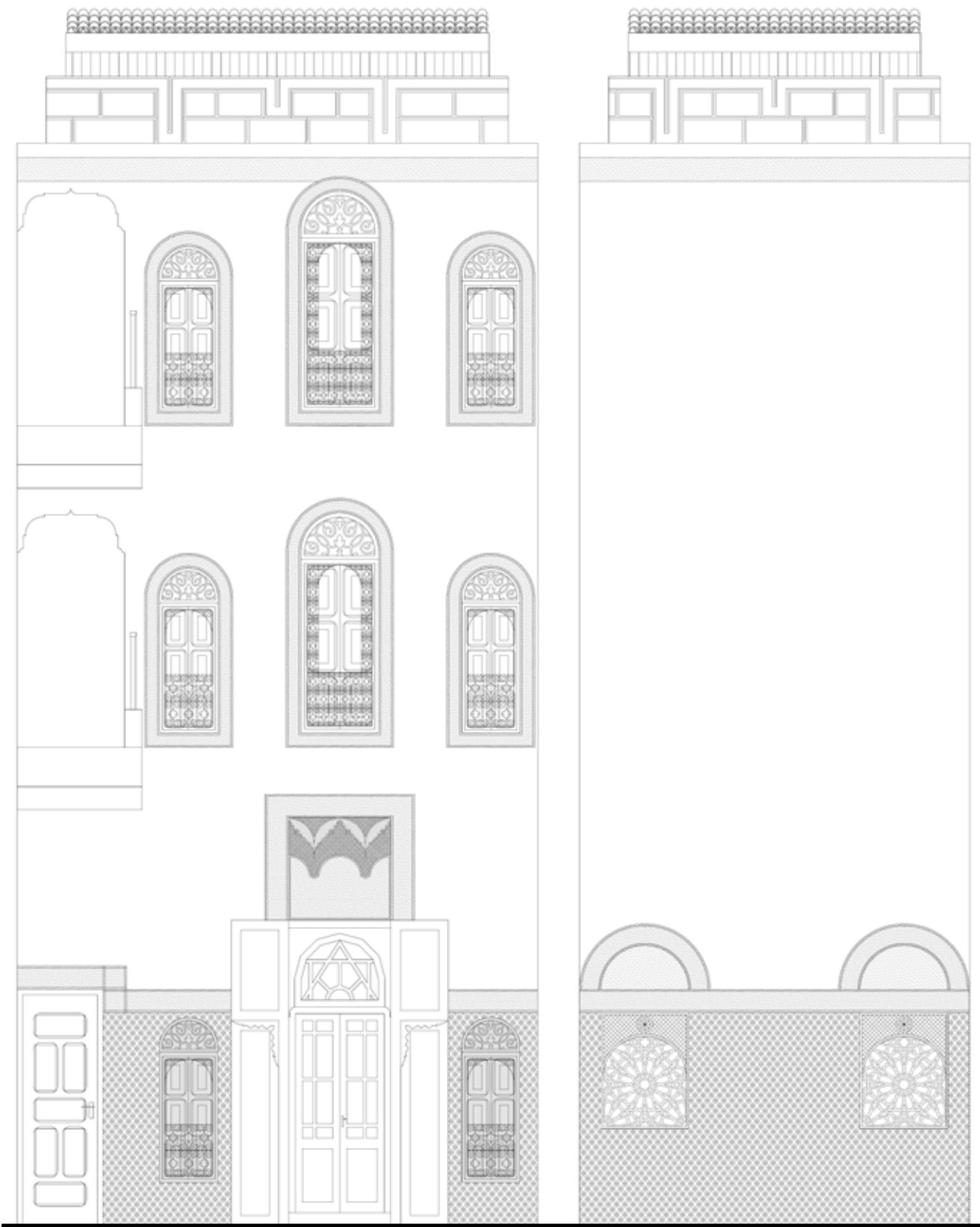
Lieke de Jong

Opengewerkte isometrie ©LdJ

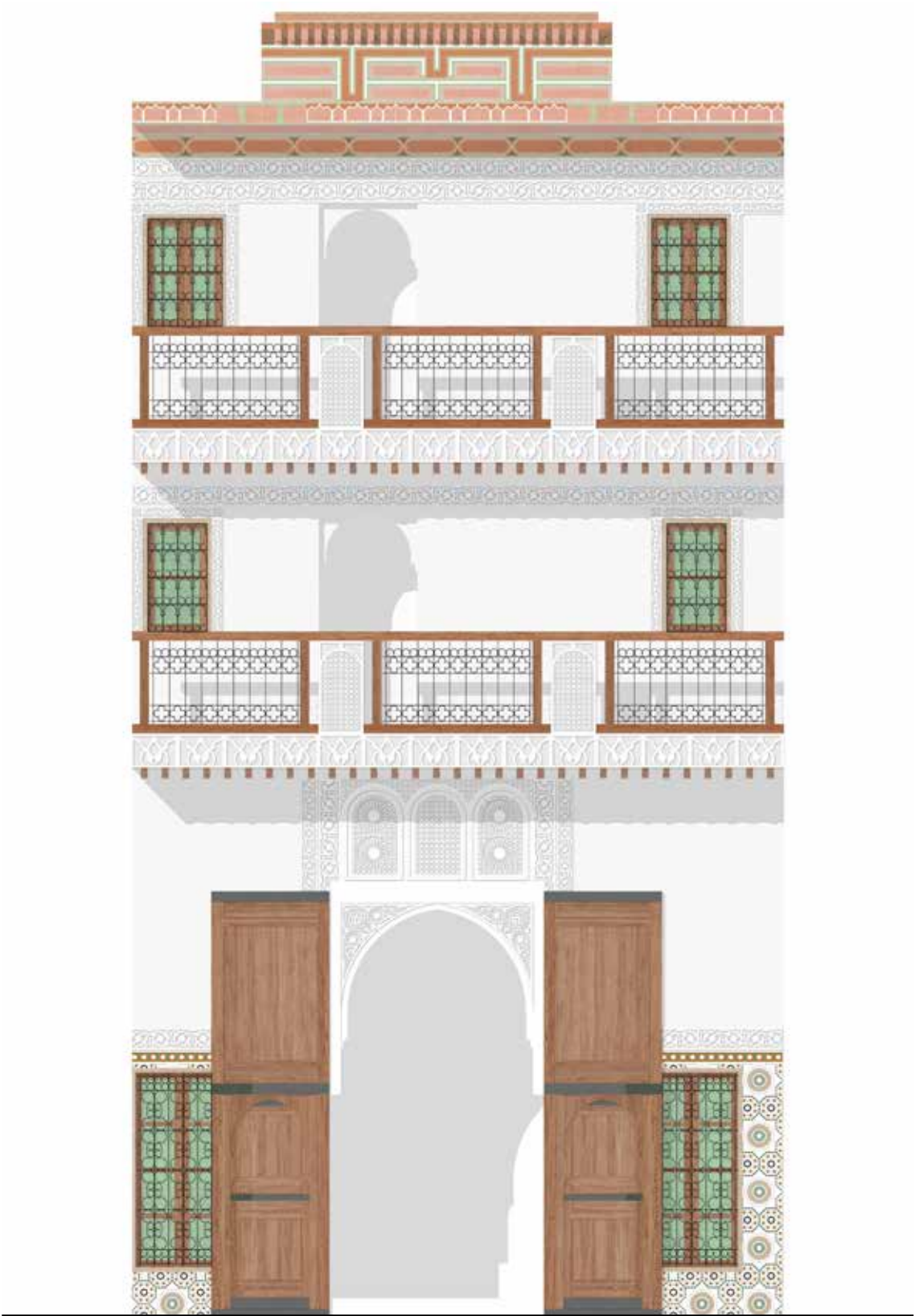
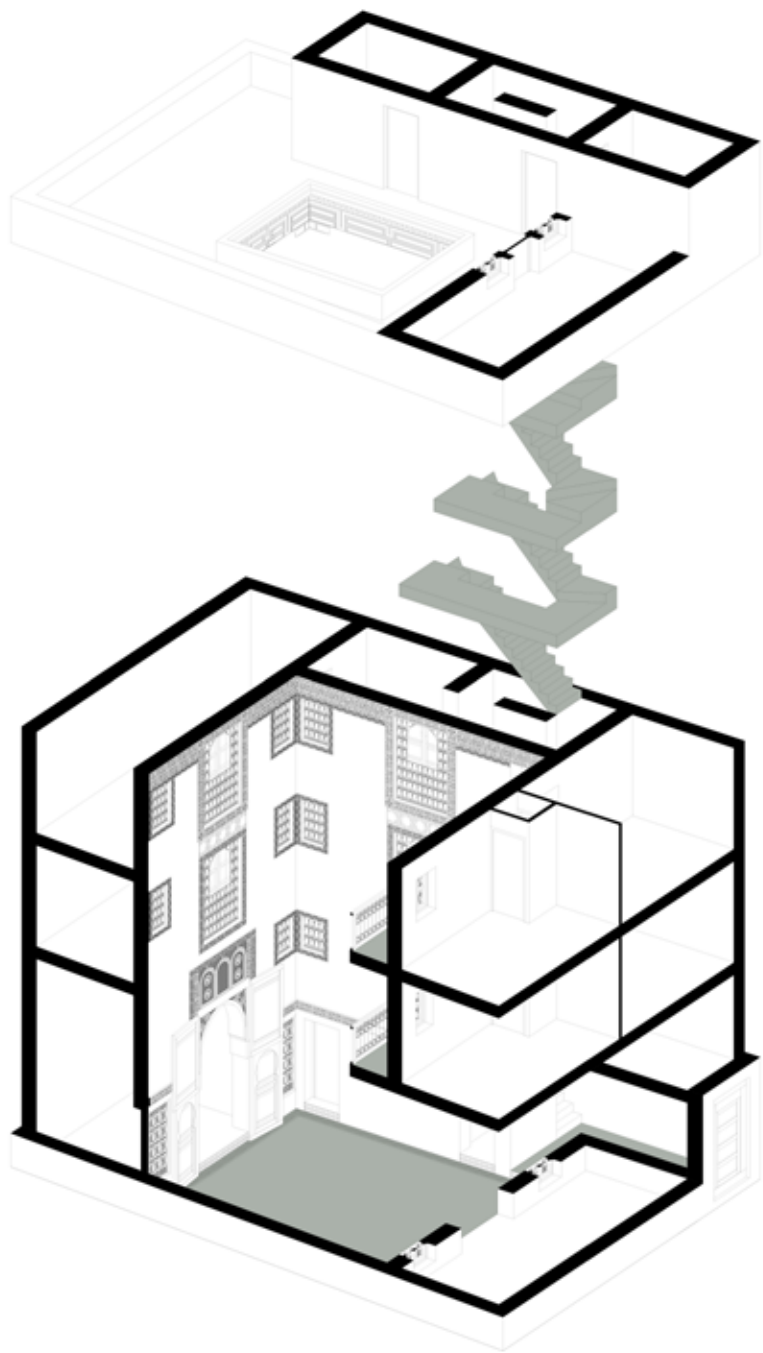

Entree ©HvdH

RIAD FES EL KAID

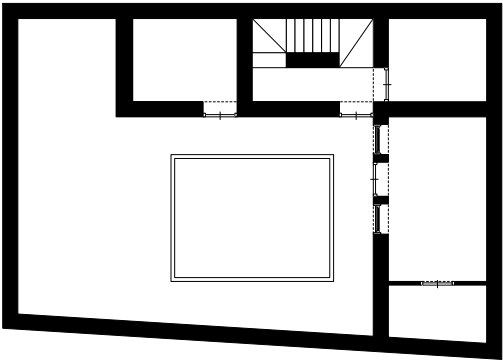
Meis Kornips

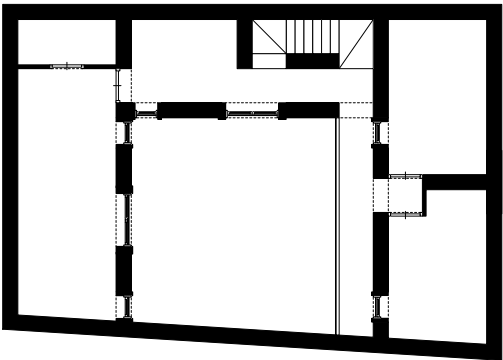

Binnenplaats ©MK

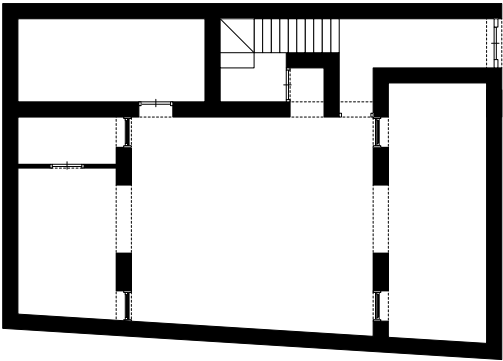
3^e verdieping (dak)

1^e/2^e verdieping

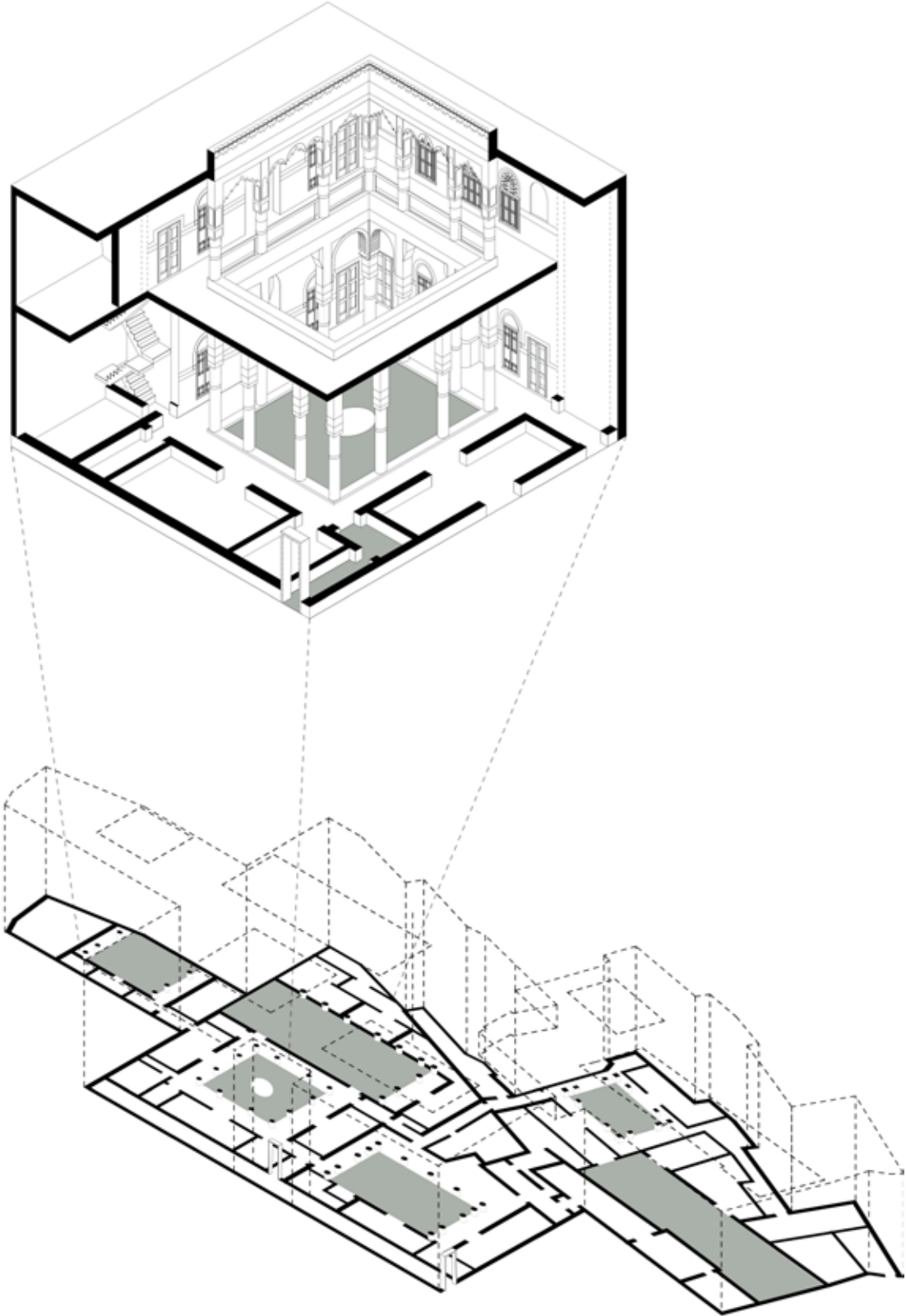
Begane grond

Opnameplattegronden ©MK

RIAD FES

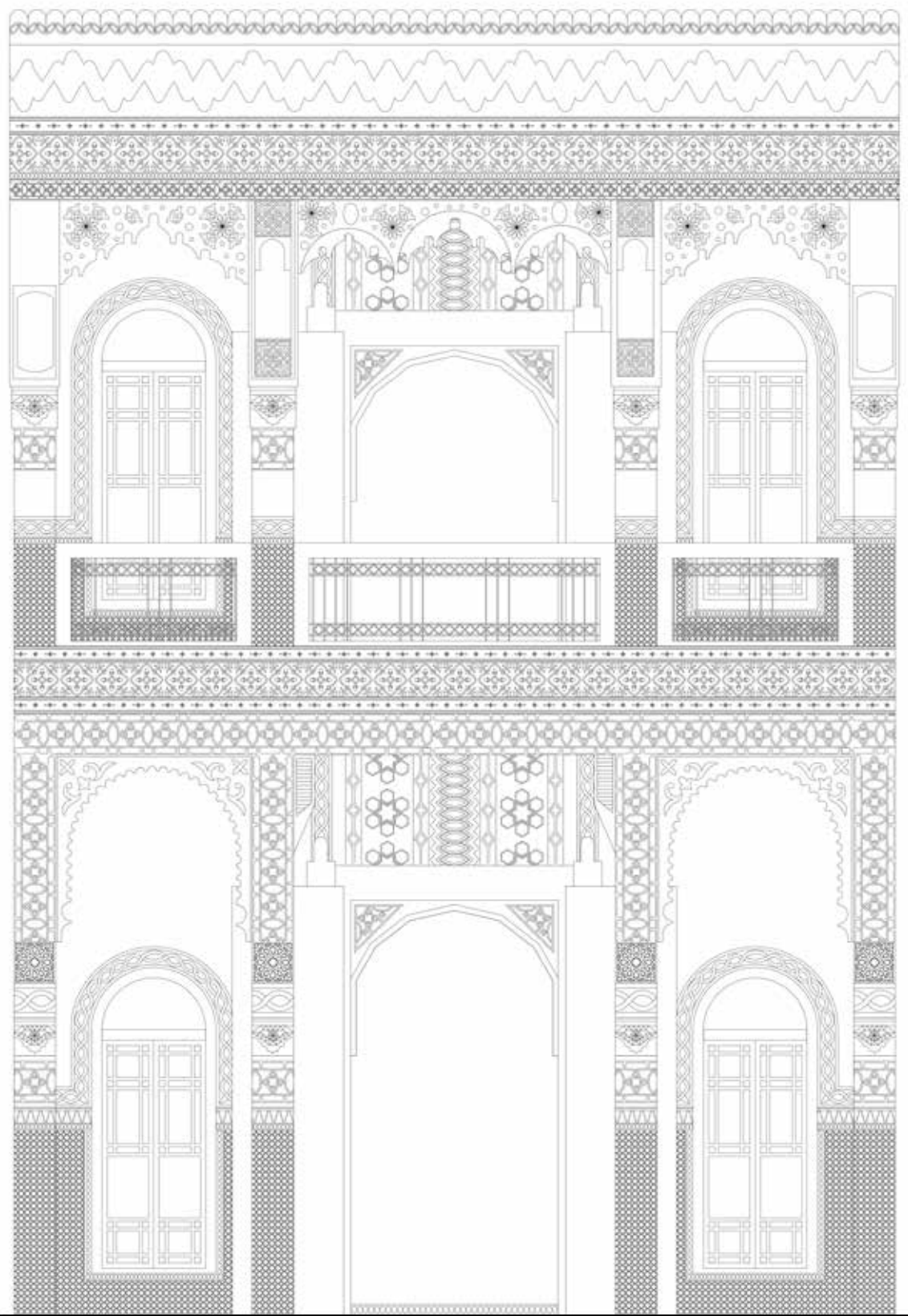
Naomi Codée

Opengewerkte isometrie ©NC

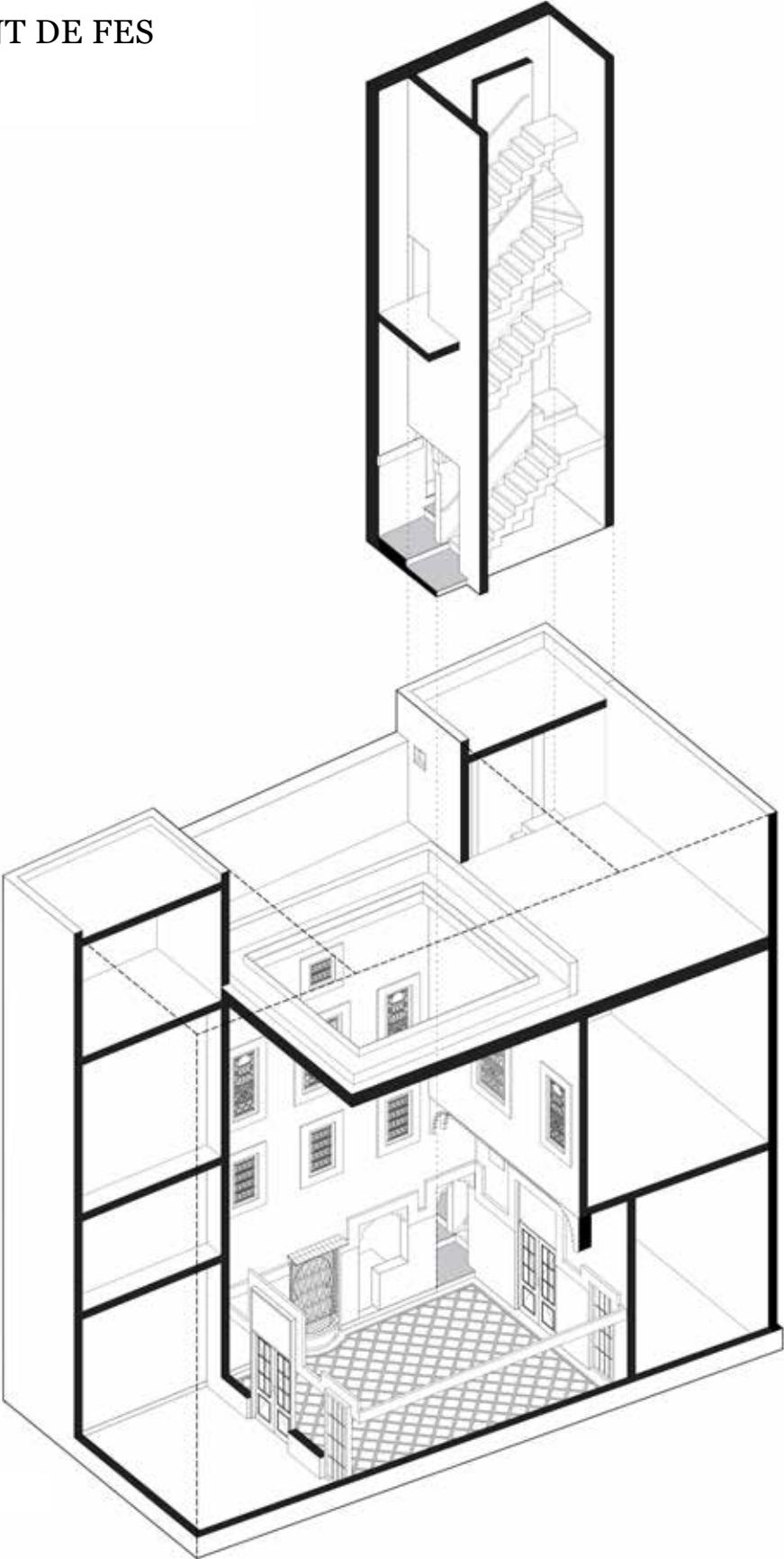

Binnenplaats ©NC

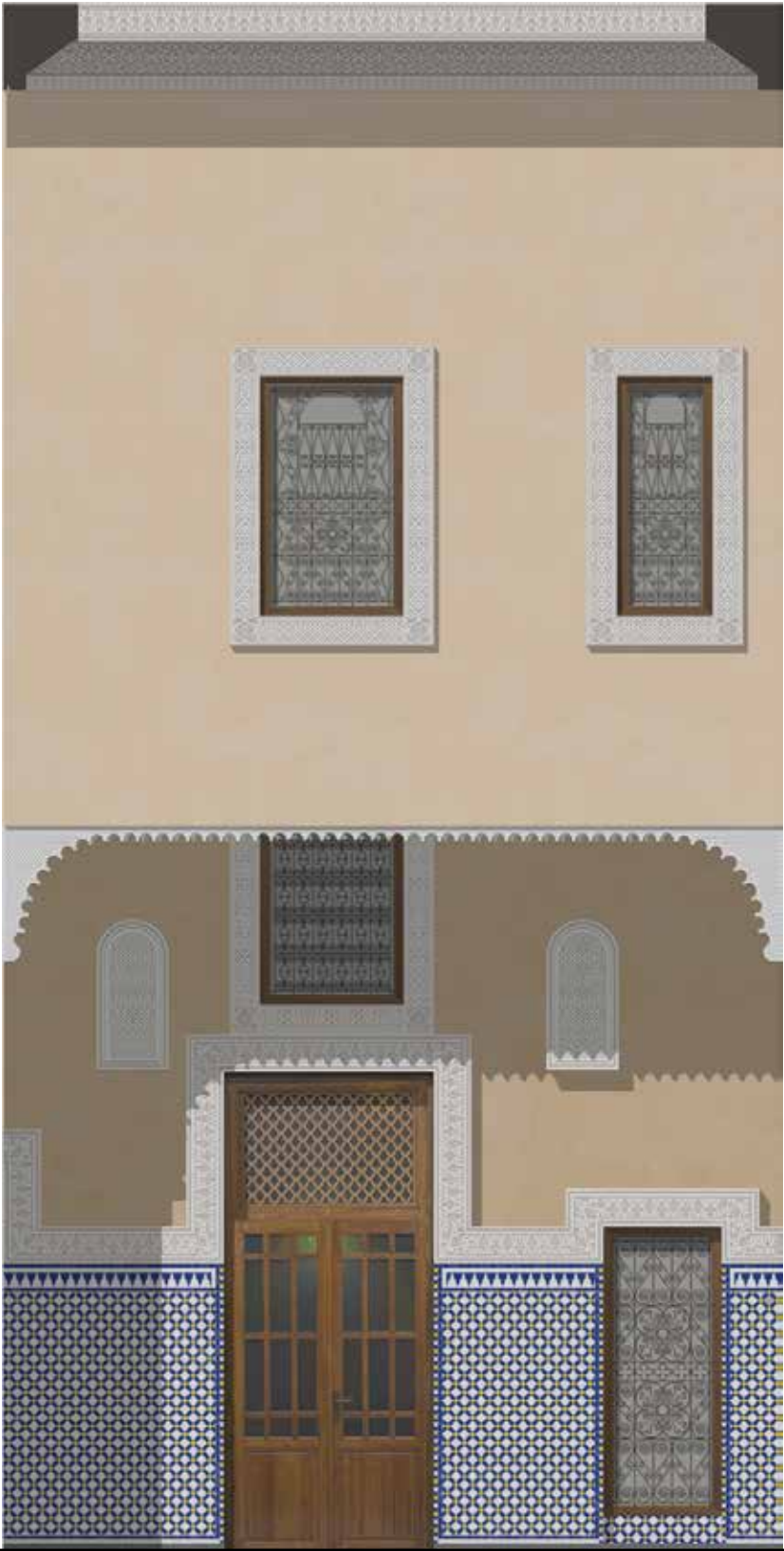

RIAD DIAMANT DE FES

Romke Lap

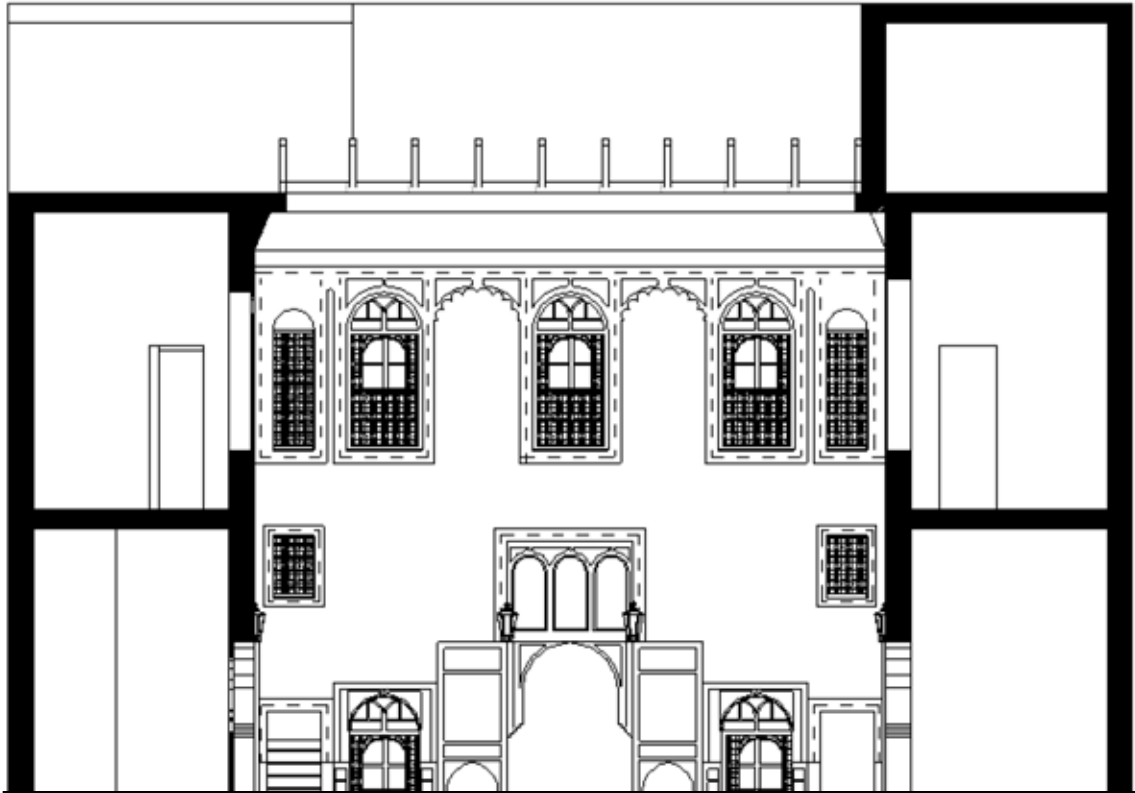
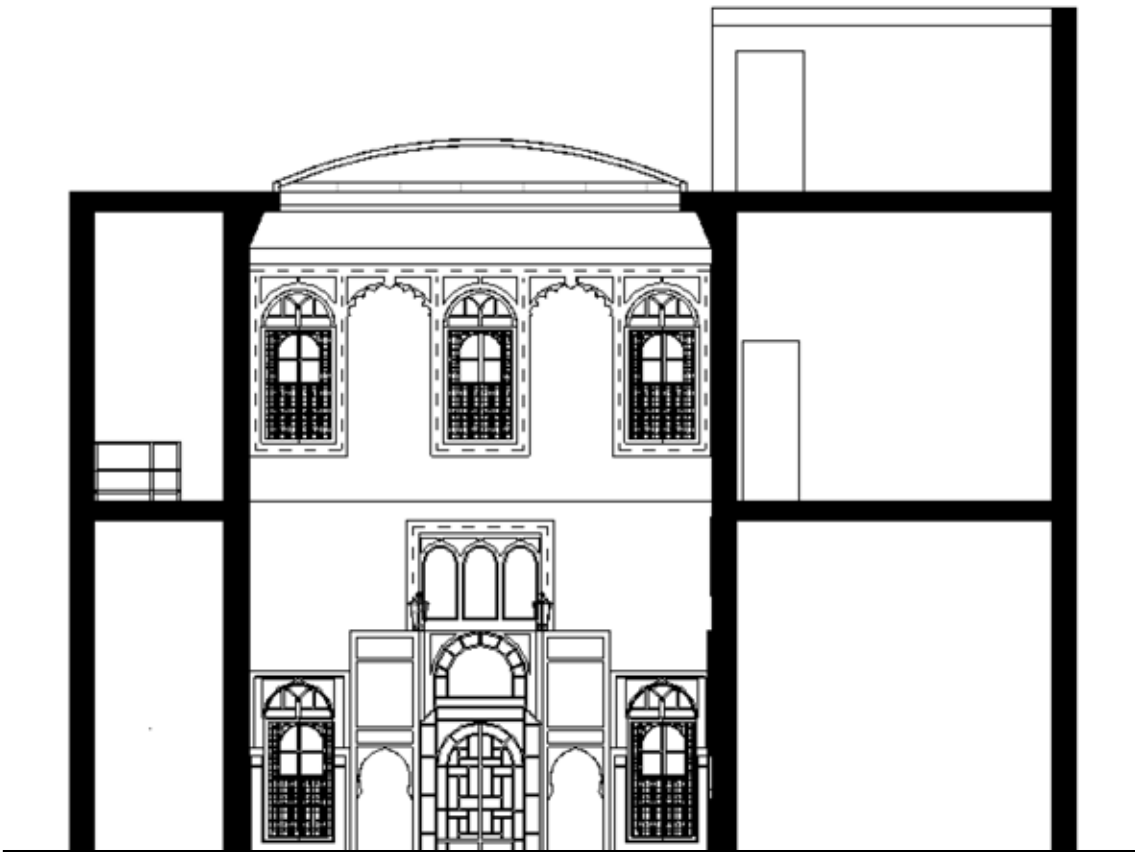
Opengewerkte isometrie ©RL

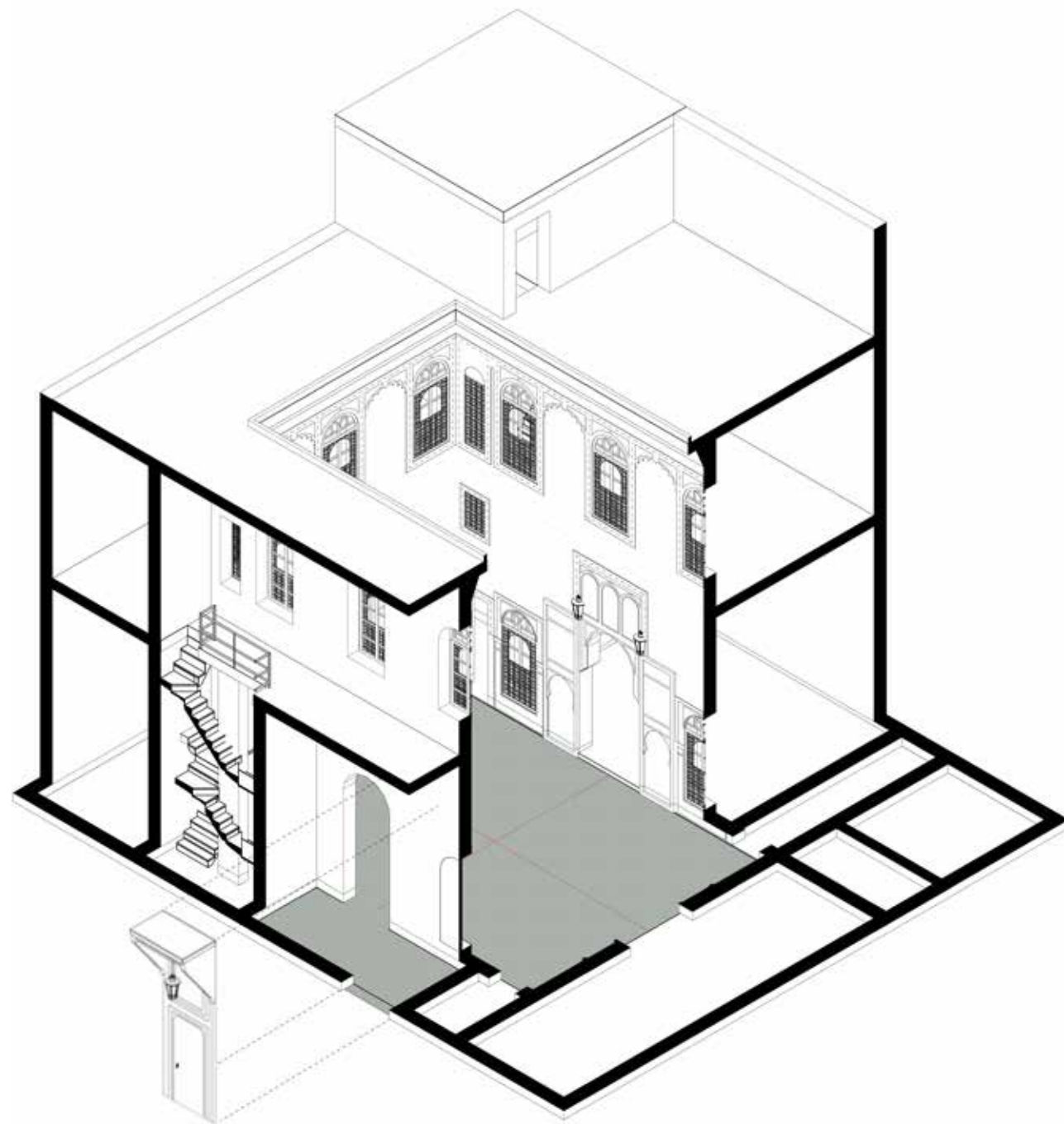

Traveestudie ©RL

RIAD DAMIA

Tom Ferier

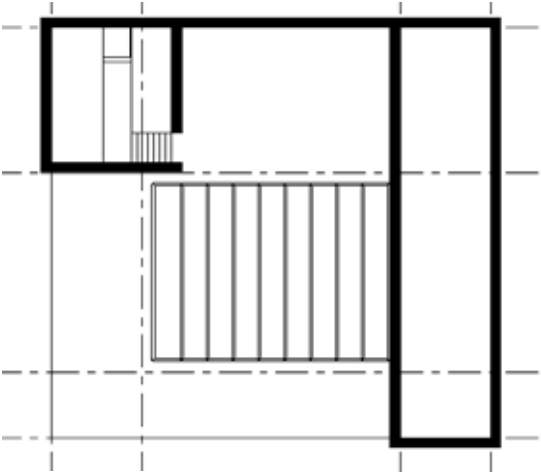

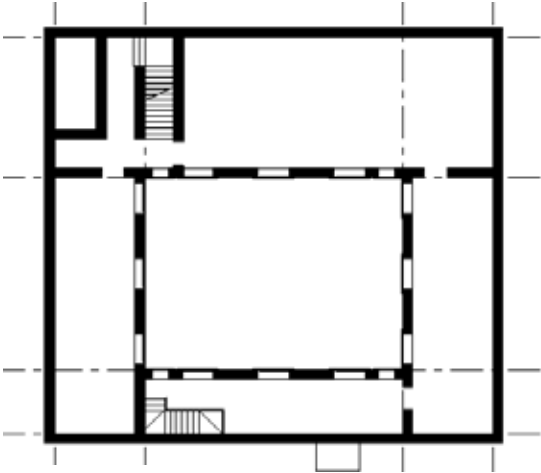

Entree ©HvdH

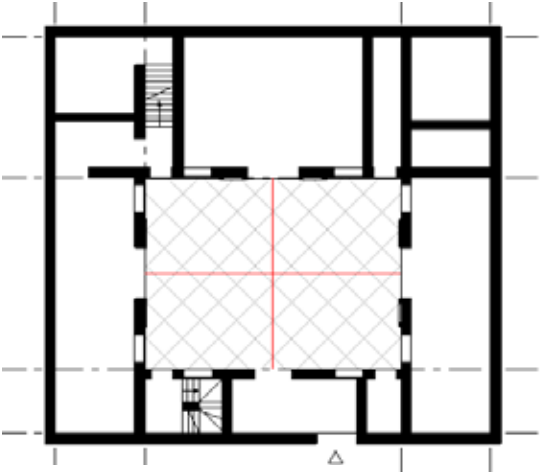
2° verdieping (dak)

1° verdieping

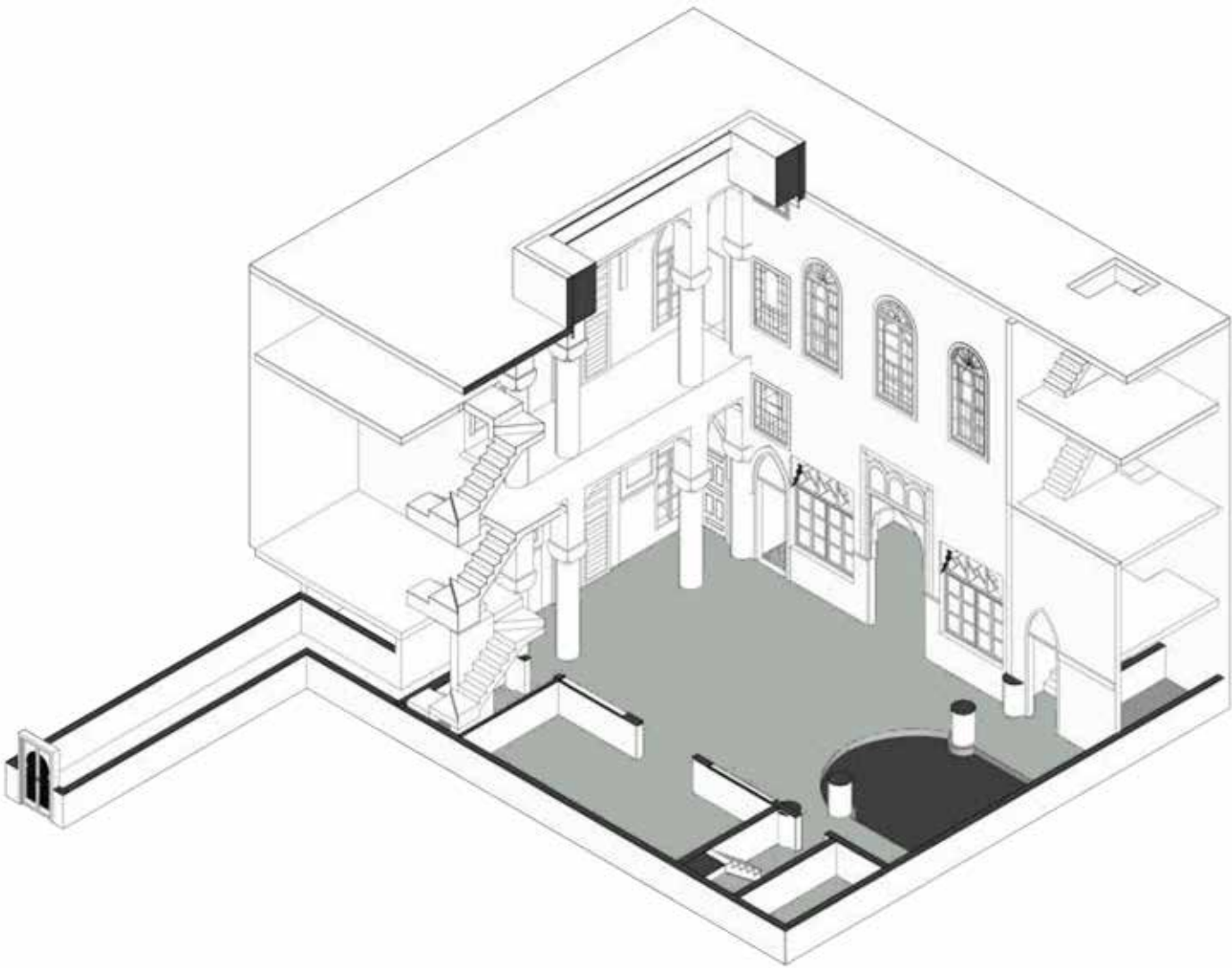
Begane grond

Opnameplattegronden ©TF

RIAD JAMAÏ

Tunahan Kizilarслан

Opengewerkte isometrie ©TK

Binnenplaats ©HvdH

Trap ©HvdH

Opnamegeveltekening ©TK

ONTWERPEN MET HET RIADTYPE

Riad dar als kader

Uit de analyses van de riads in Fez komt naar voren dat er een principieel verschil is tussen de zuivere riad en de kleinere riad dar. De riad lijkt sterk op het palazzo zoals wij dat in West-Europa bekend is: het is geschikt om grote, samengestelde programma's op te nemen. Vaak zorgen galerijen rondom een binnenhof voor de ontsluiting van de vertrekken. De hoven zijn met groen en of water ingericht en hebben behalve een verblijfsfunctie ceremoniële en symbolische waarde. Wij hebben verschillende voorbeelden gezien waarbij verschillende hoven aan elkaar zijn geschakeld. De riad dar is oorspronkelijk is een (groot) familiehuis, waarin het hof een verblijfsfunctie heeft. De ruimten rondom de hof zijn op de begane grond via grote dubbele deuren met het hof verbonden. Op de verdiepingen zitten vaak dubbele deuren met een versierd hek, die zorgen voor een directe verhouding tussen vertrek en hof. Deze laatste variant is in Nederland onbekend en leent zich voor ontwerpend onderzoek.

Methodiek

Het ontwerpend onderzoek gaat uit van een zogenaamde convergerende ontwerpmethodiek, waarbij de typologie en het materialisatie tegelijkertijd en relatief onafhankelijk van elkaar worden onderzocht. Hierdoor zijn materialen, kleuren, constructies en architectonische details van meet af aan deel van het ontwerp en worden dus niet aan het eind

van het ontwerpproces 'toegevoegd', maar geleidelijk naar elkaar toegewerkt. Hierdoor raken typologie, maatsystematiek, constructies en materialen met elkaar vervlochten.

Studielocatie

Dat onderzoek is uitgevoerd voor een locatie op het binnenterrein van het meest westelijk blok op Noordereiland, Rotterdam. Hier is plaats voor een beperkt aantal riads. Net als in Fez is het ontwerp van gevels met veel glas niet aan de orde. In plaats daarvan wordt het riad dartype benut door de meest kenmerkende eigenschap te benutten, namelijk de naar binnen gekeerde oriëntatie, waarbij het atrium een woonruimte is. Om dure gevelconstructies te beperken worden de woningen zoveel mogelijk geschakeld. Gevraagd wordt naar een verkaveling waarin een beperkt aantal riads passen. Het binnenterrein is alleen voor voetgangers en fietsers toegankelijk. Parkeren gebeurt op straat en maakt geen deel uit van de opgave.

Programma

Het riad dartype is oorspronkelijk een familiehuis, waarin meerder generaties met elkaar samenleven. Het is ook een flexibel type dat verschillende familiesamenstellingen kan huisvesten. Het is dus potentieel ook een type dat geschikt is voor vormen van gemeenschappelijk wonen. Wij gaan uit van een woning die ongeveer 2½ keer zo groot is als een doorsnee Nederlandse rijwoning.

Binnen dat oppervlak komen 5 kamers met eigen sanitair. Deze zijn groot genoeg om als zelfstandige wooneenheid te dienen, maar kunnen ook als woon-, slaap- of werkkamer dienen. Het binnenhof is een buitenruimte waardoor de kamers daglicht en frisse lucht krijgen. Net als in Fez ontstaat echter een tussenklimaat dat 's zomers verkoeling biedt en ook in de winter, eventueel door de (gedeeltelijke) sluiting van het dak net warm genoeg is als verblijfsruimte. Getalsmatig geldt per riad het volgende:

- Totaal gebruiksoppervlak 250 m²
- 5 kamers van 30-40 m²
- Elke kamer eigen sanitair met w.c., wastafel en douche
- Gemeenschappelijk woonkeuken 30-40 m²
- Gemeenschappelijke entree
- Gemeenschappelijke fietsenberging 15 m²
- Gemeenschappelijk w.c.
- Binnenhof ontwerpafhankelijk
- Gemeenschappelijk dakterras minimaal 25 m² .

Het Nederlandse Bbl is van toepassing.

Type en stijl

Type en stijl staan los van elkaar. Het type is geven, de stijl is een persoonlijke keuze. In het ontwerp wordt onderzocht hoe het riad dartype in het Nederlandse klimaat en bouwcultuur te gebruiken is. Het ontwerpend onderzoek baseert zich weliswaar op de historische Marokkaanse riadarchitectuur, maar studenten verwerken de riad dartypologie en de medinaverkaveling naar eigen inzicht.

Aan het begin van het ontwerp staat de keuze voor de materialen van de dragende wanden en vloeren en de gevelconstructie. Daaruit wordt de architectuur verder ontwikkeld.

Producten

De resultaten van het ontwerpend onderzoek zijn in de volgende producten vastgelegd:

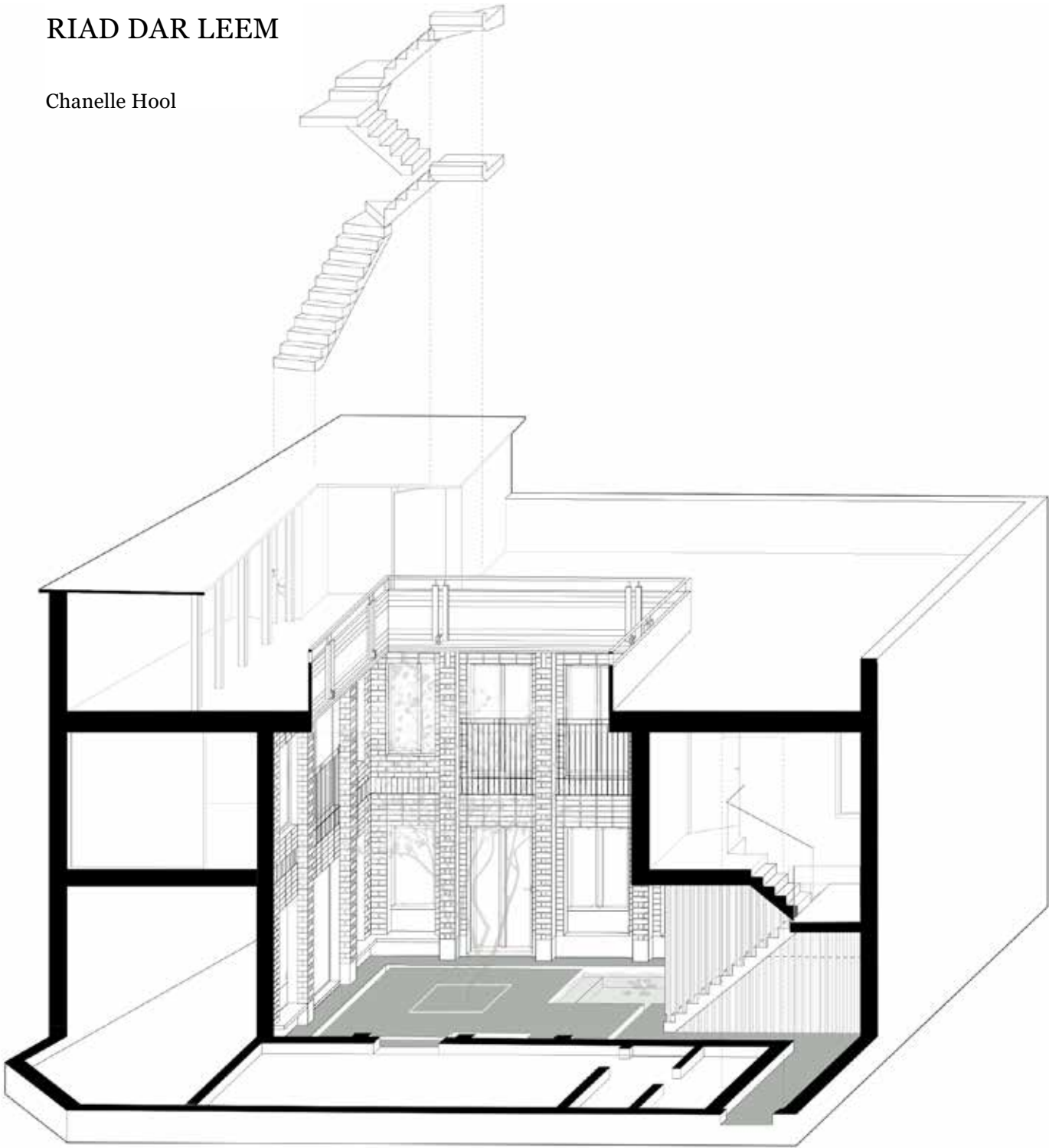
- Verkaveling in plattegrond met langs- en dwarsprofielen
- Opengewerkt isometrie met het ruimtelijke principe van één riad
- Set plattegronden, gevels, doorsneden van één riad
- Kleurstudie van één kenmerkende binnengevel met aanduiding van constructie, materiaal en kleur
- Werkboek.

Studielocatie

RIAD DAR LEEM

Chanelle Hool

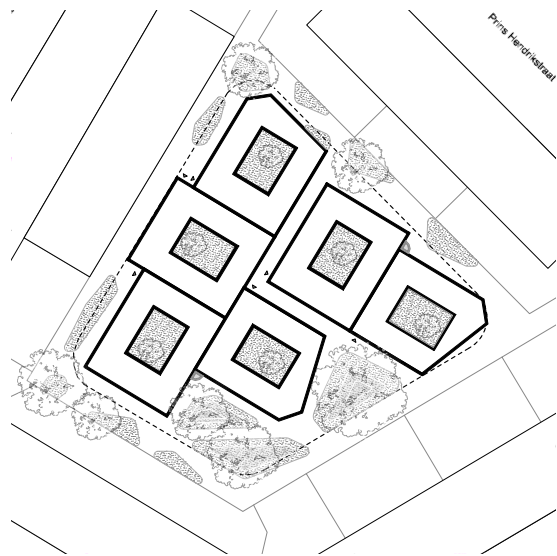

Opengewerkte isometrie

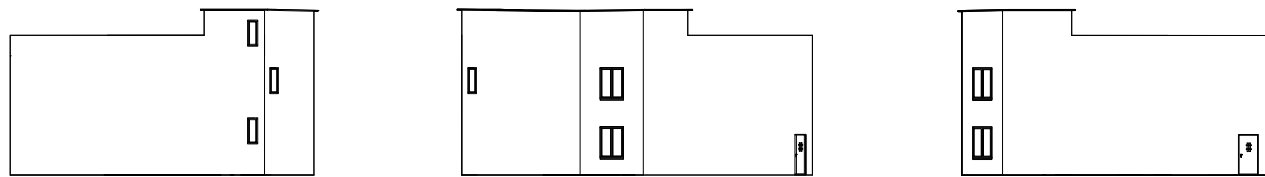

Traveestudie

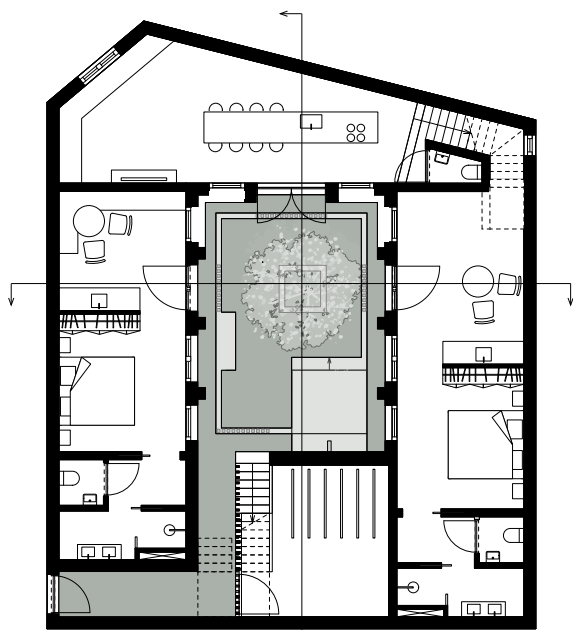

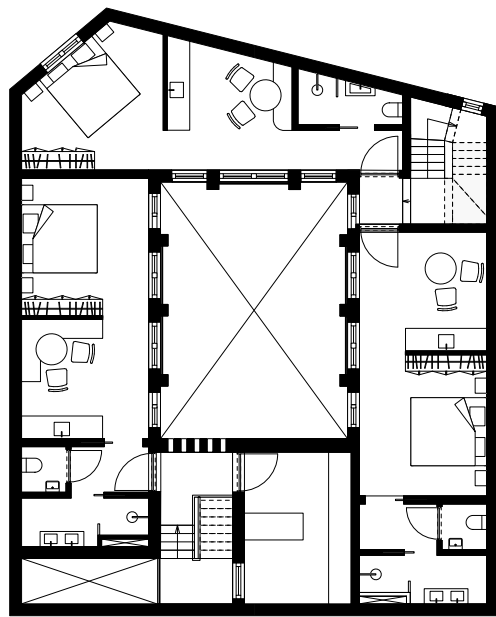
Locatie

Gevels

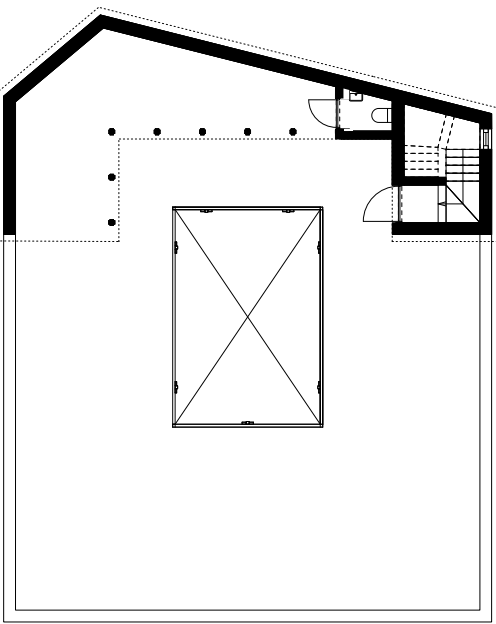
Plattegrond begane grond

Plattegrond 1^e verdieping

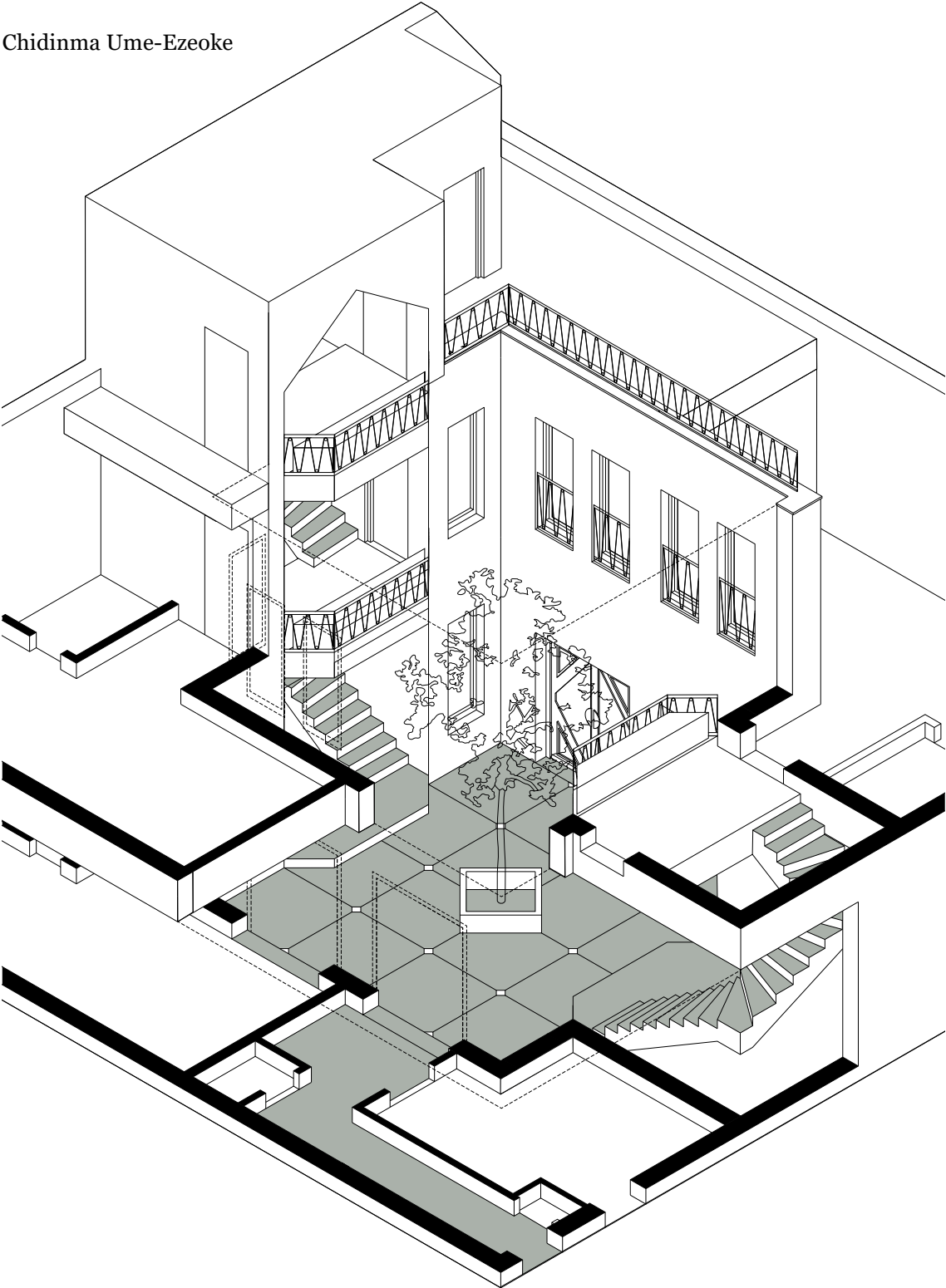
Doorsnede

Plattegrond 2^e verdieping

RIAD ALMAS

Chidinma Ume-Ezeoke

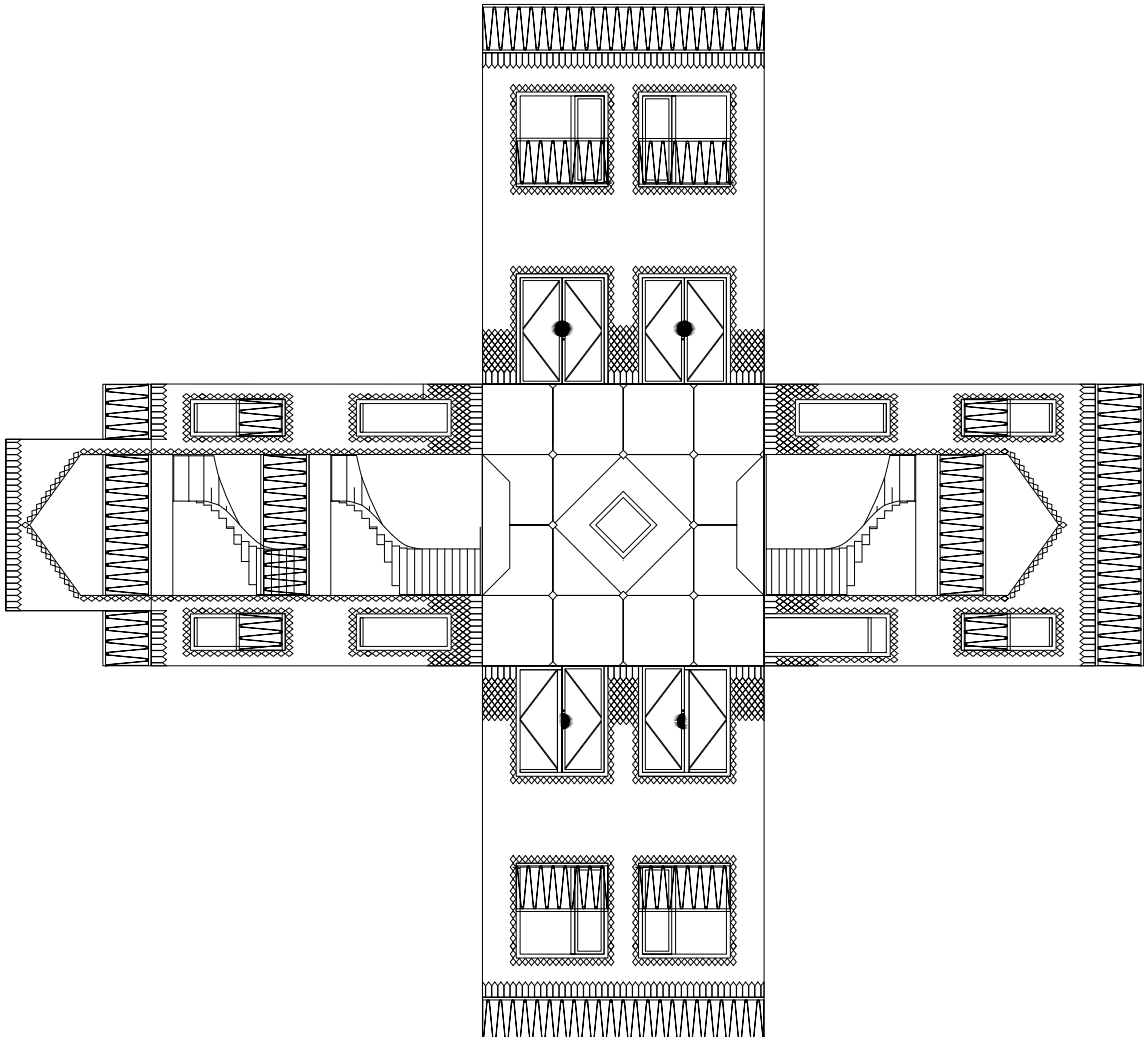

Opengewerkte isometrie

Traveestudie

Een gevel die de sociale structuur van de riad zichtbaar maakt. Collectieve ruimtes worden geaccentueerd door een gedecoreerde plint en openheid, terwijl diepe neggen en rustige raamopeningen privacy bieden aan de bewoners.

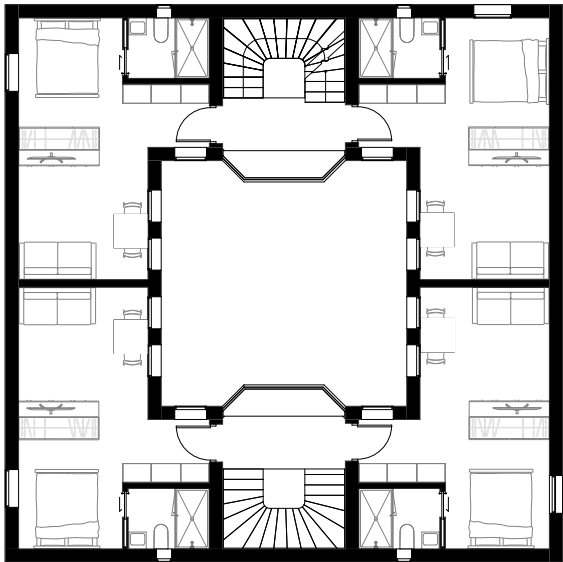

Wanduitslagen

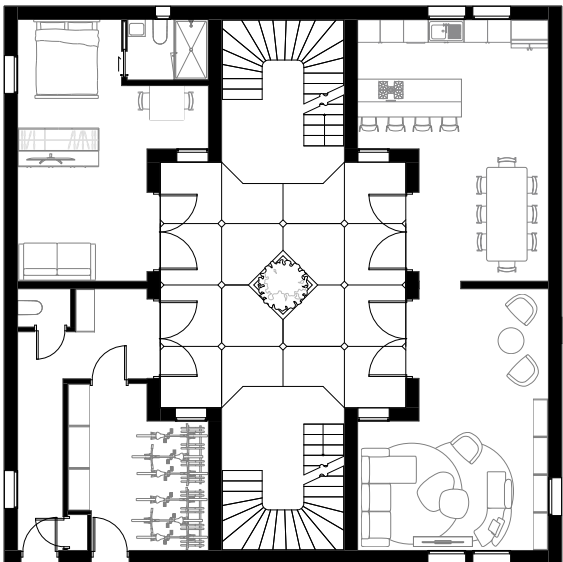
Binnenplaats

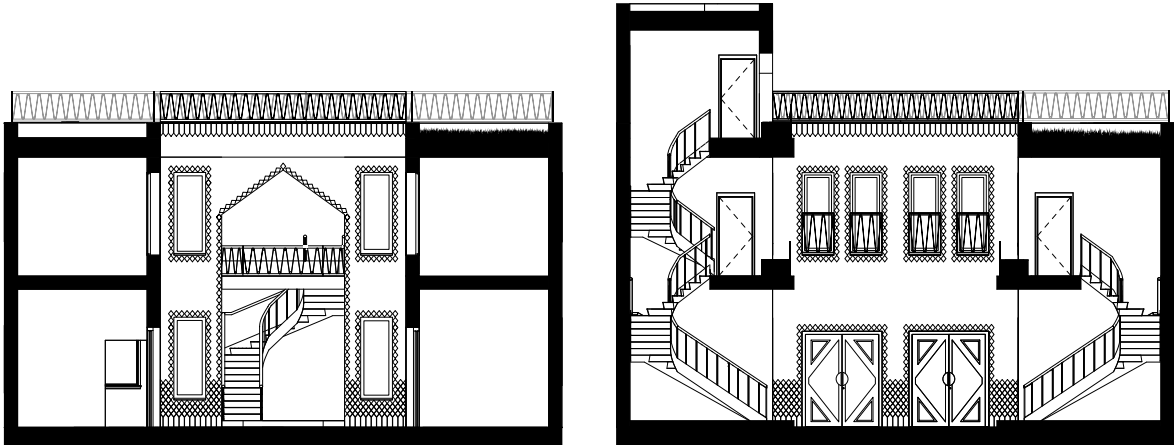
Gewelstudie

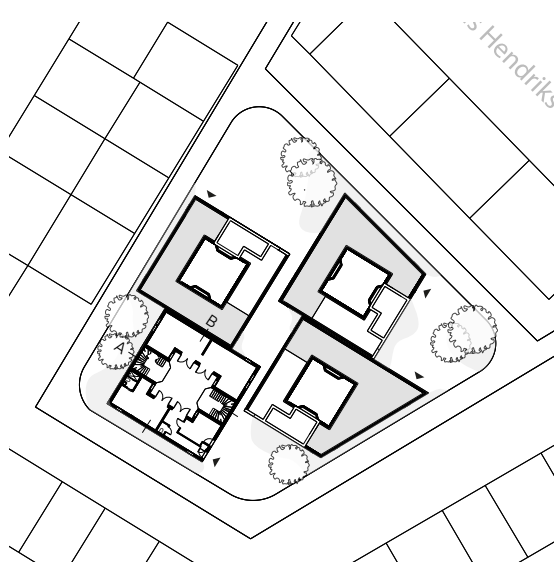
Plattegrond 1^e verdieping

Plattegrond begane grond

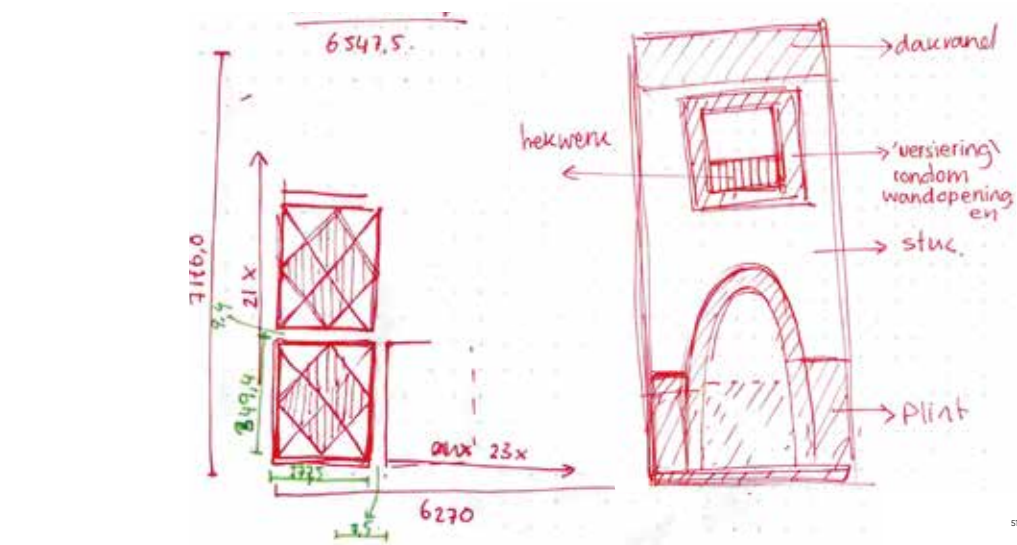
Doorsneden

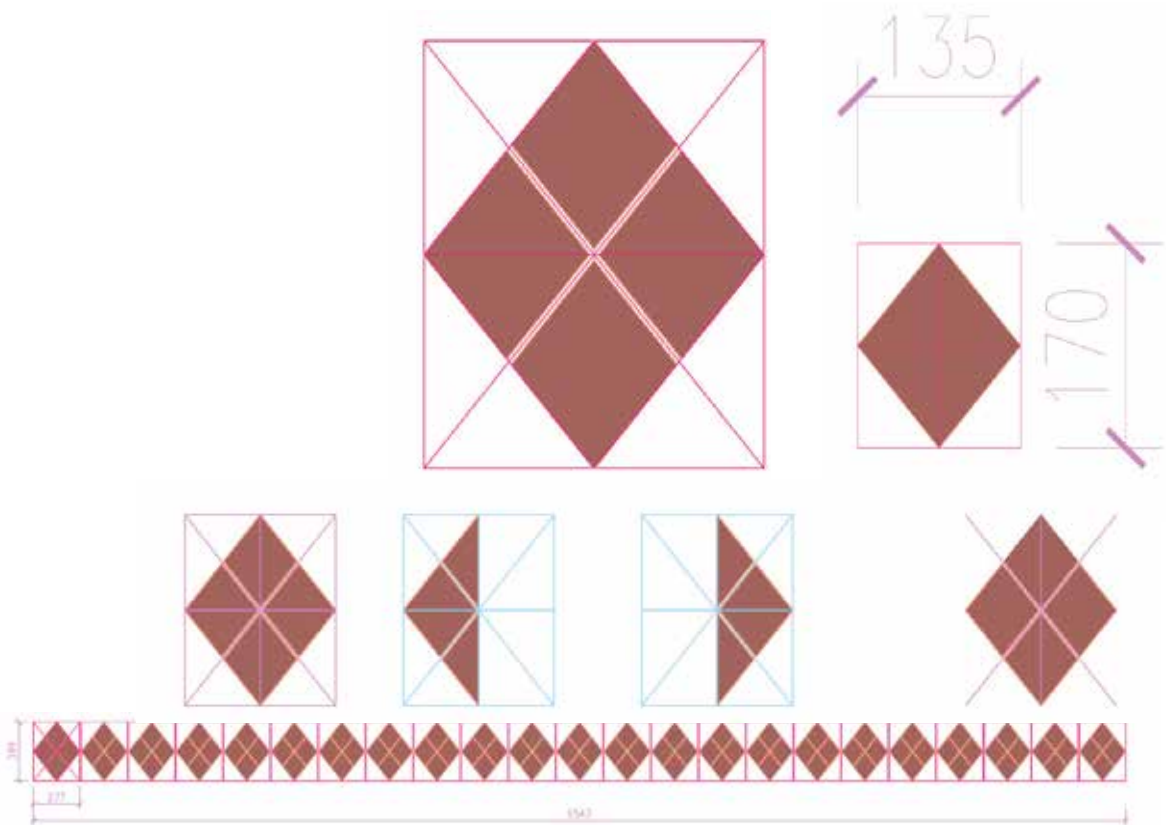
Locatie

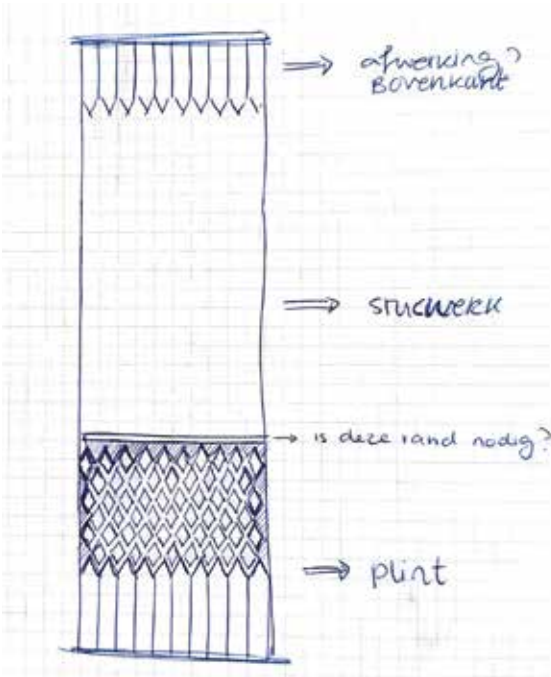
Gevelmaterialen

Handschetsen materialen in gevelcompositie

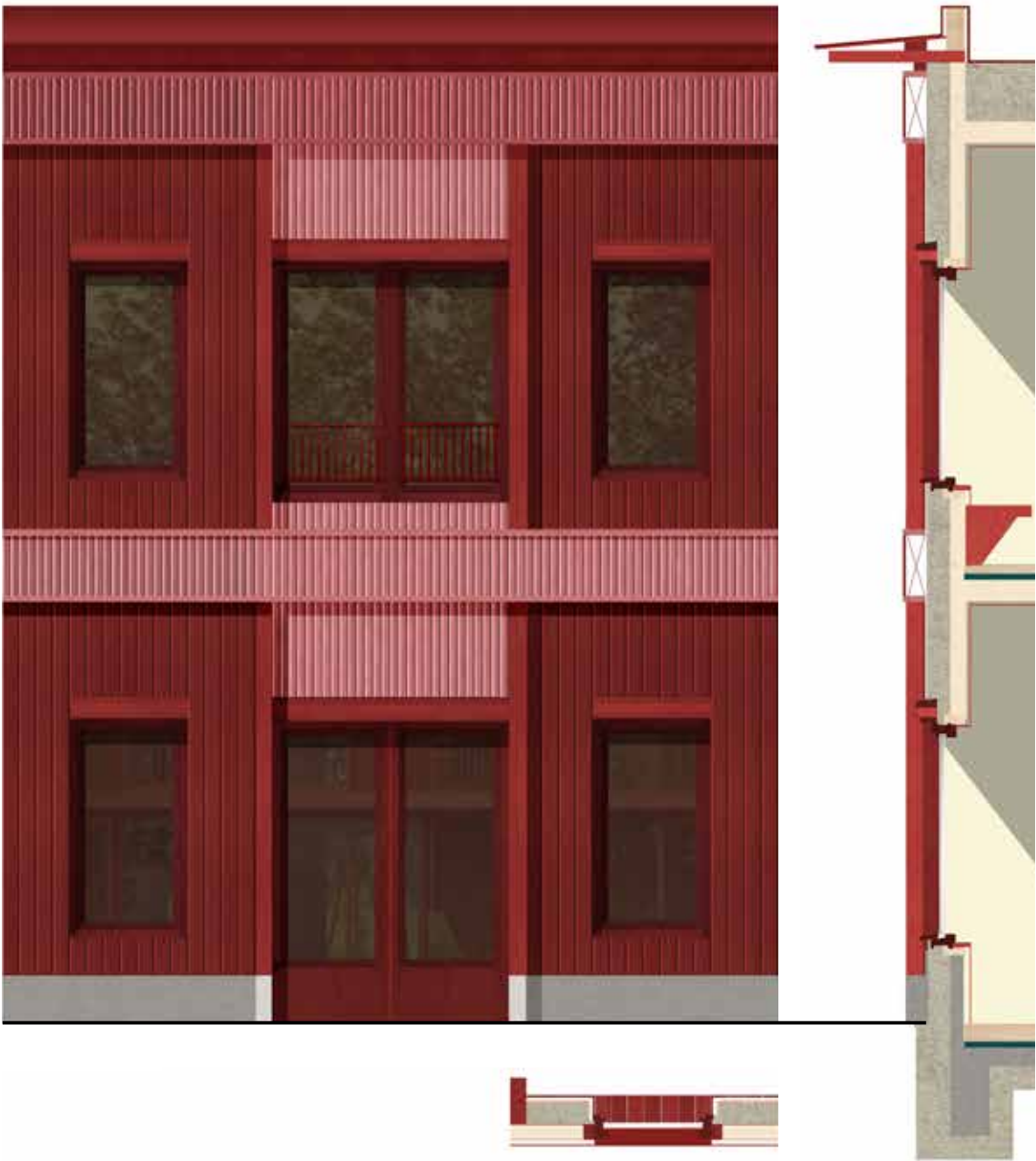
Maatsystematiek

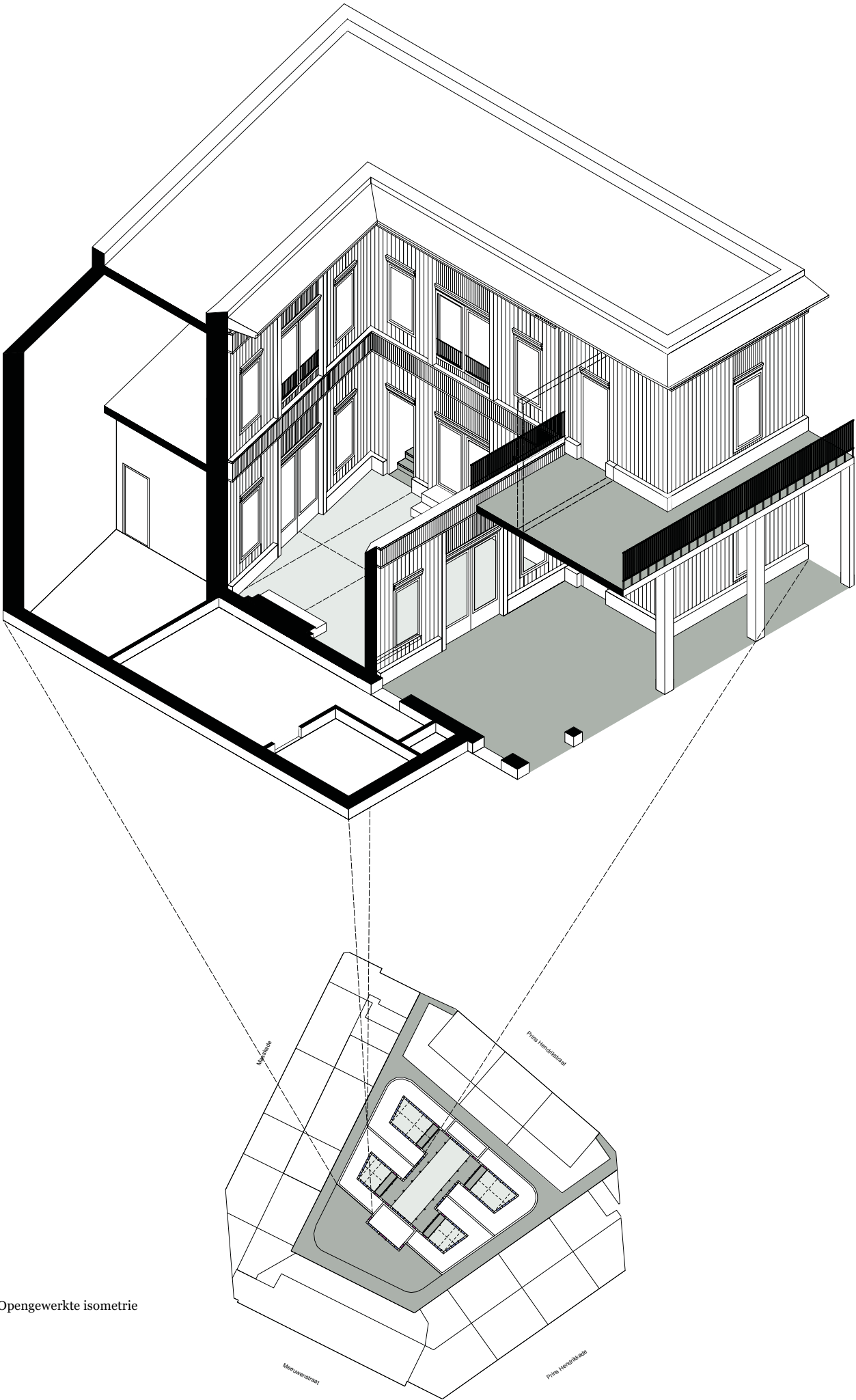
Handschets materialen in gevelcompositie

RIAD NOORDEREILAND

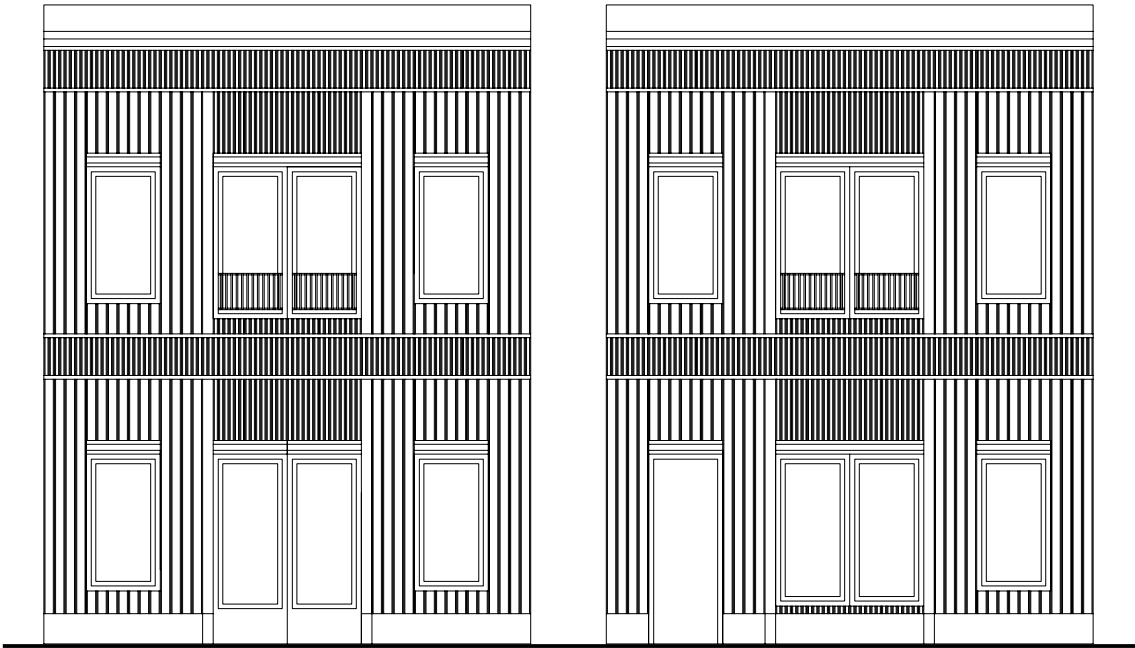
Eline Konijn

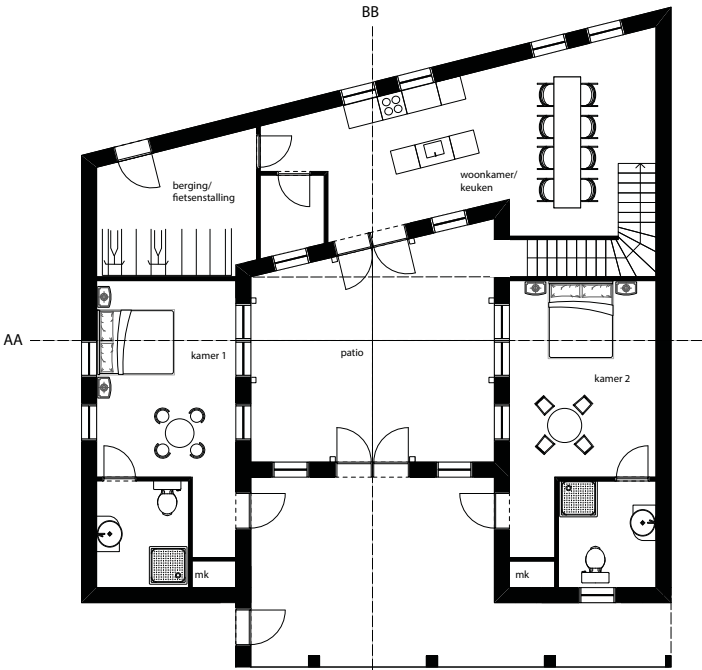
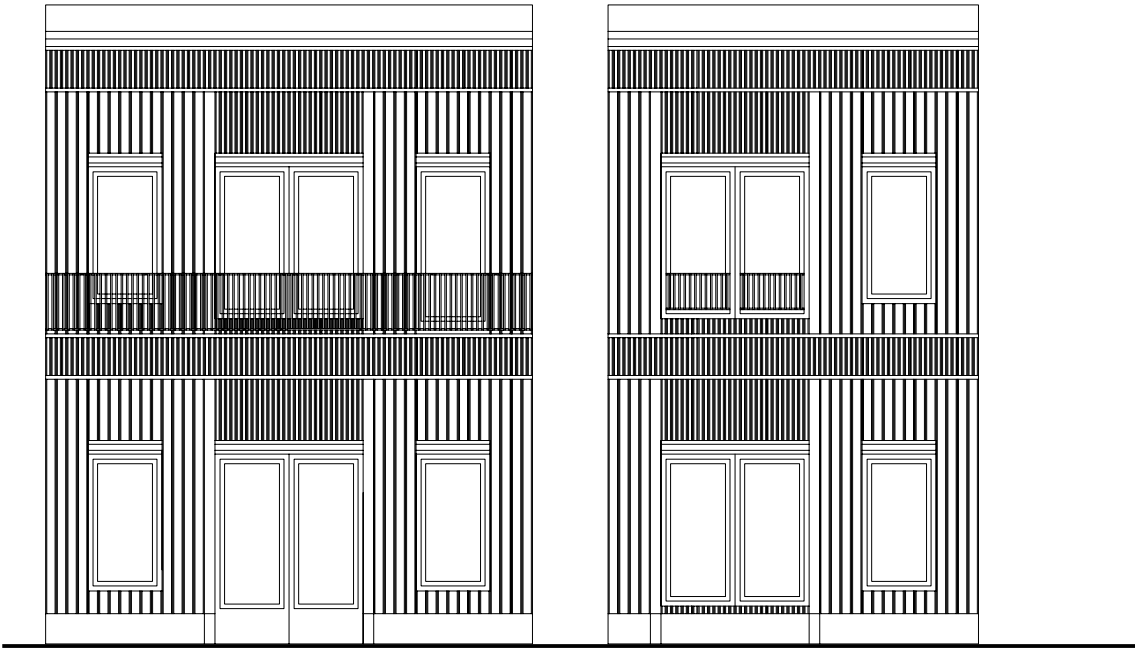
Traveestudie

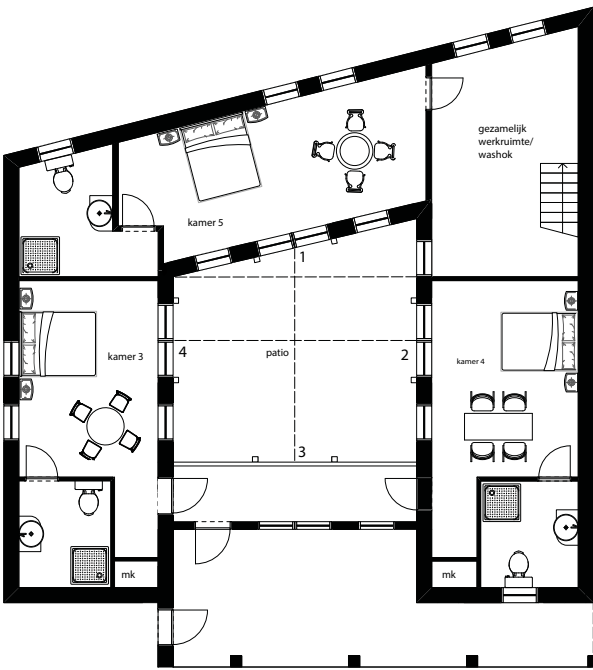
Opengewerkte isometrie

Wanduitslagen

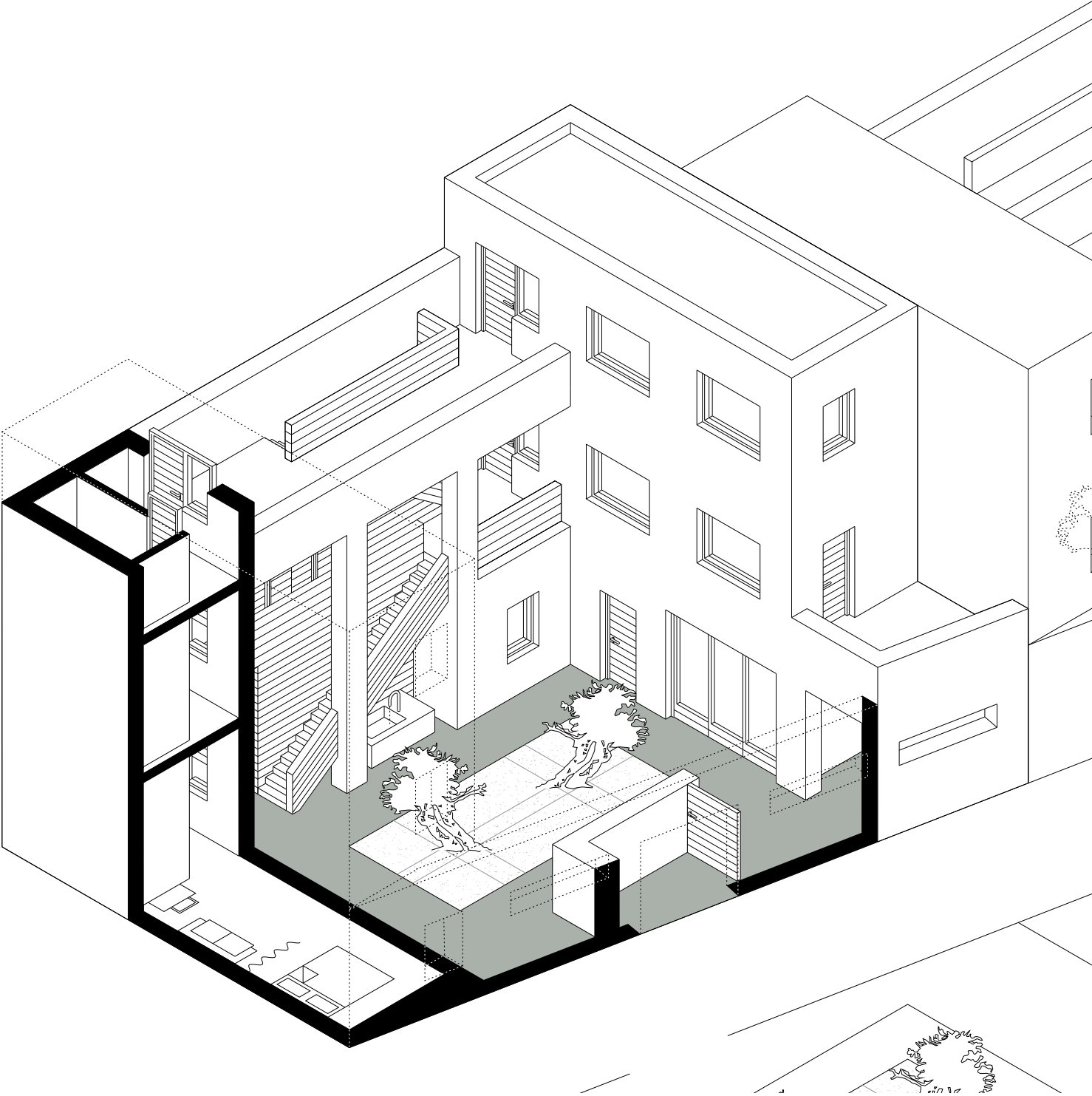
Plattegrond begane grond

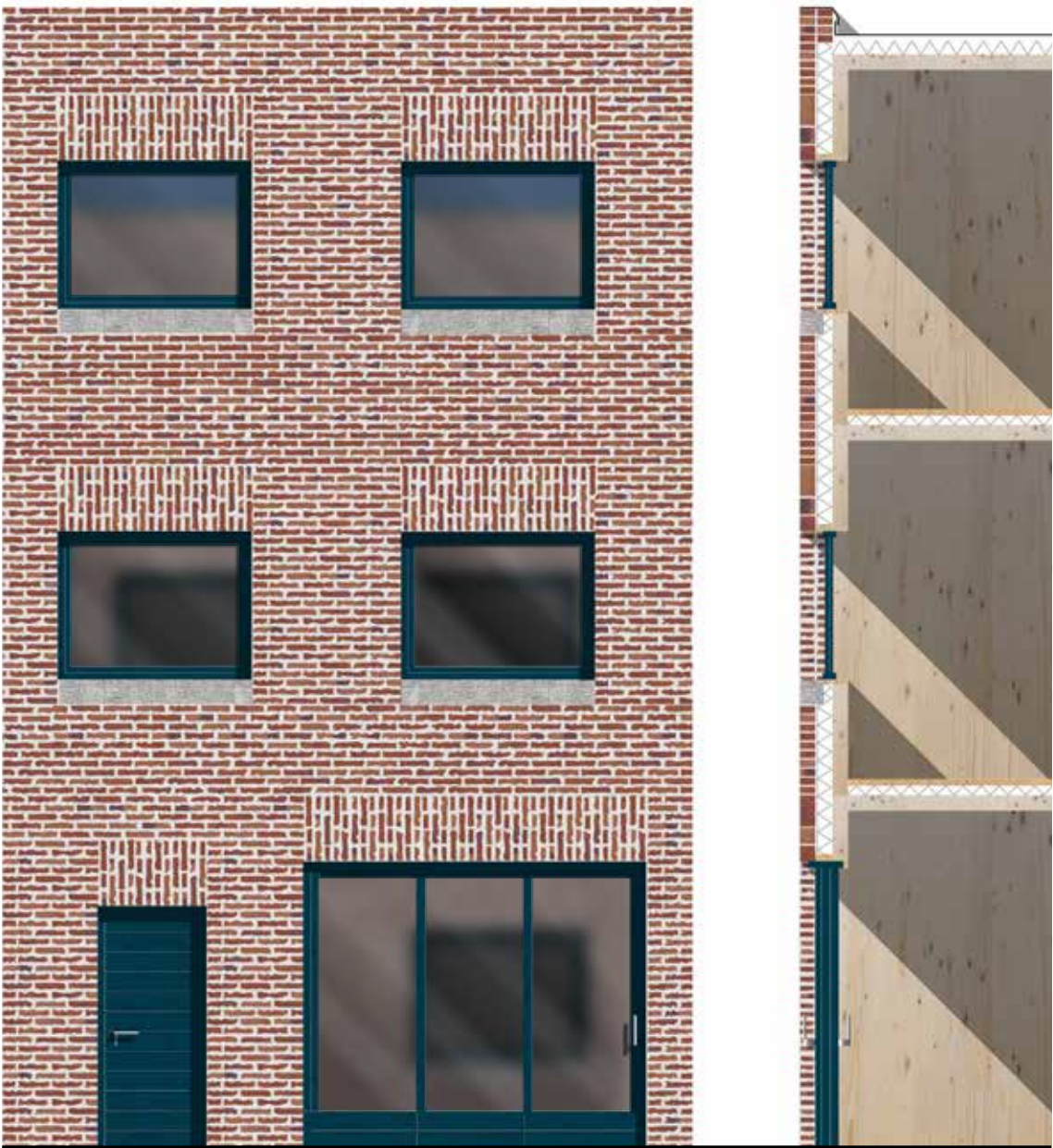
Plattegrond 1e verdieping

BOSSCHE PALEIS OP NOORDEREILAND

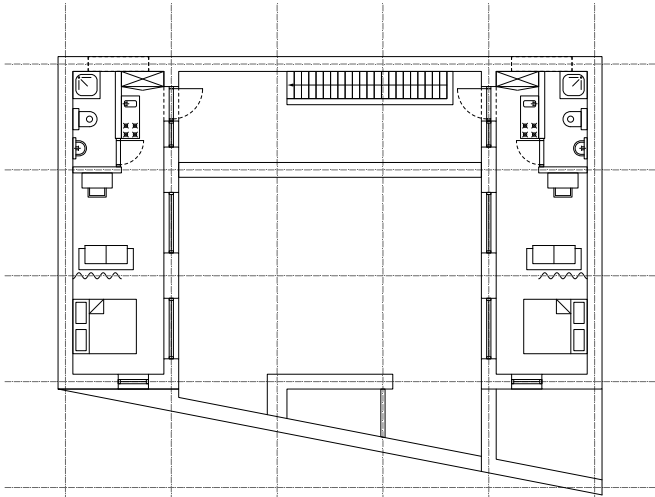
Huigh van Donselaar

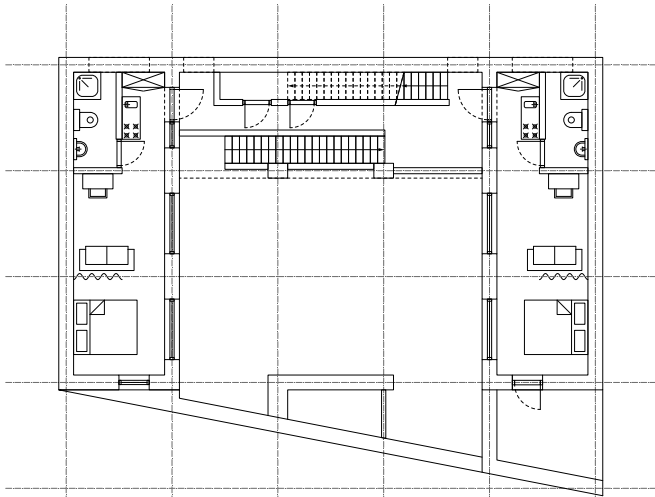
Opengewerkte isometrie

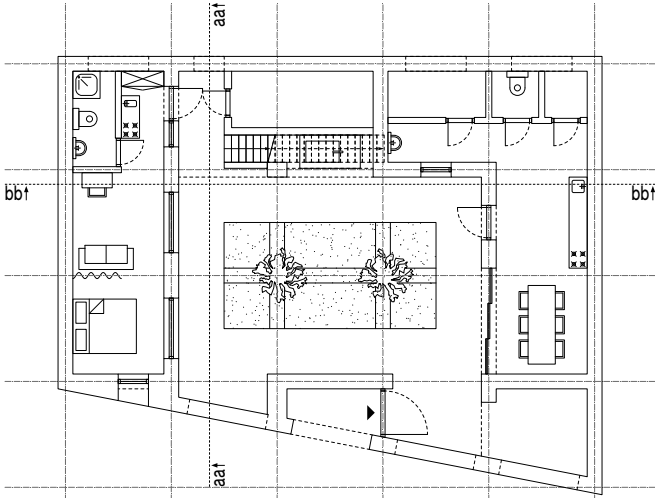
Traveestudie

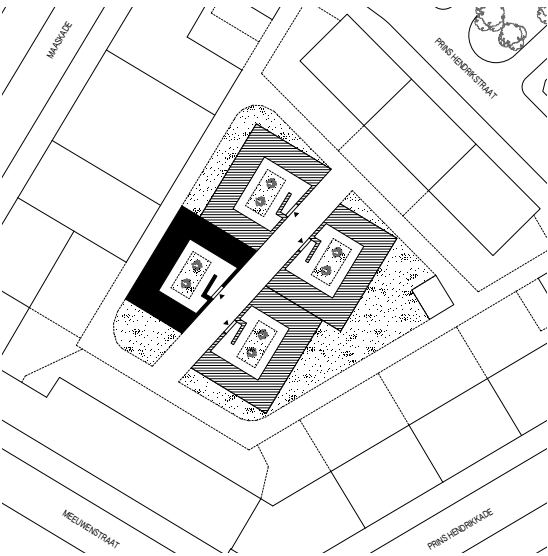
Plattegrond 2^e verdieping

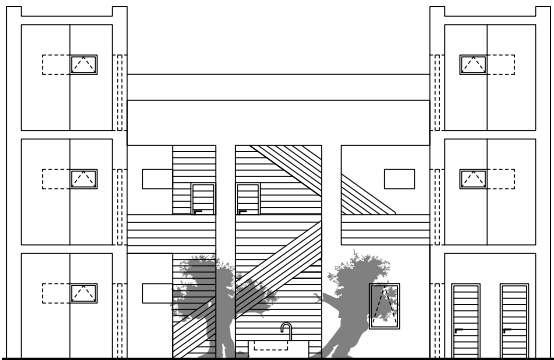
Plattegrond 1^e verdieping

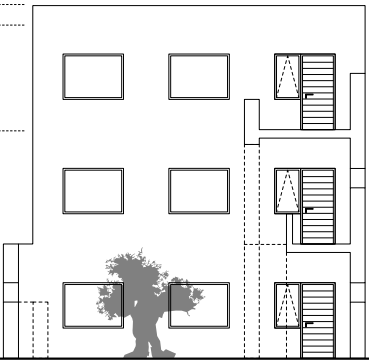
Plattegrond begane grond

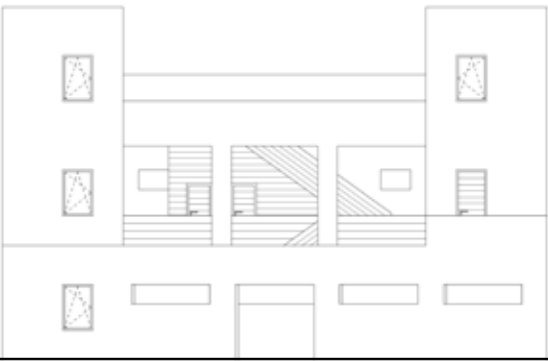
Locatie

Doorsnede bb

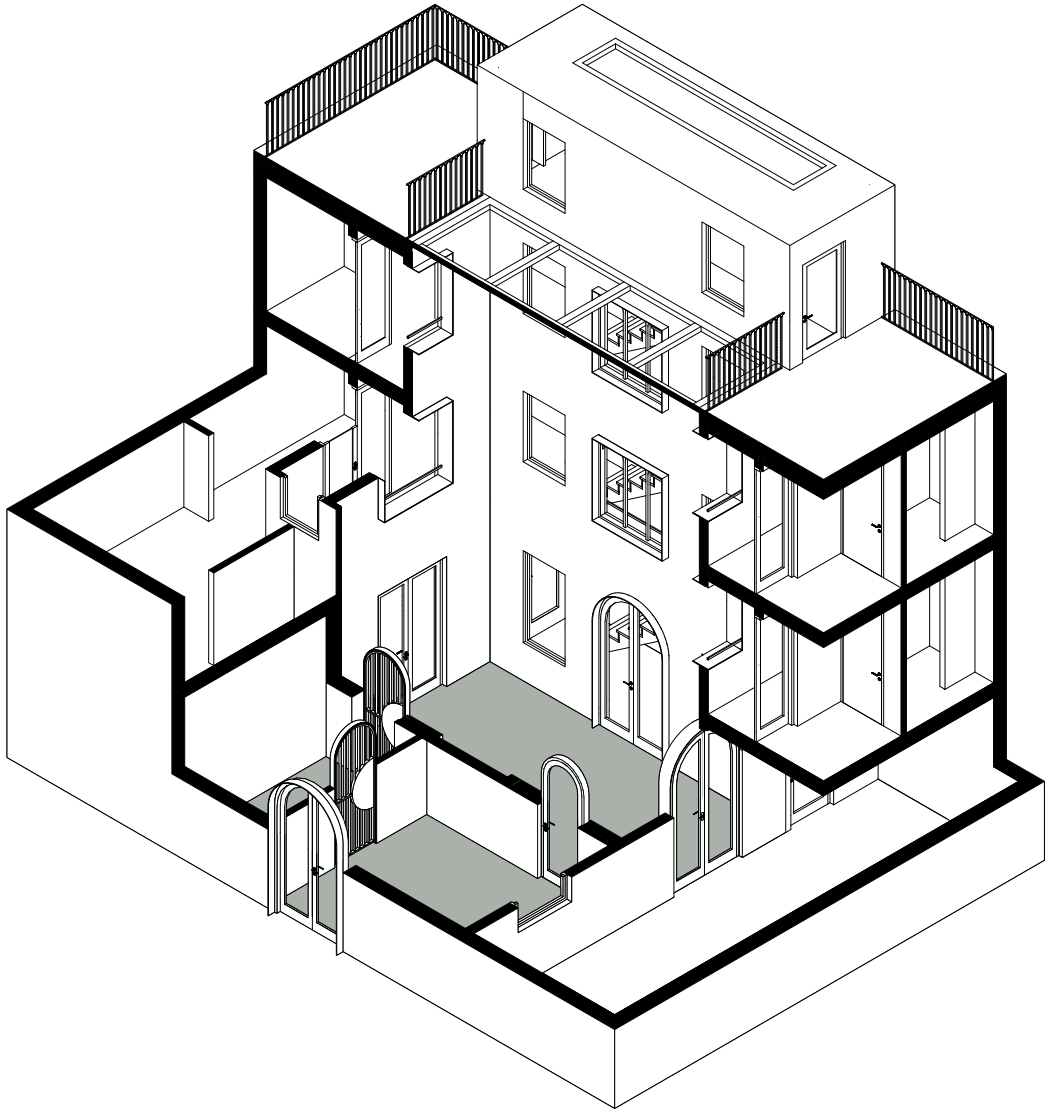
Doorsnede aa

Aanzichtvoorgevel

RIAD MAISON DES VOISINS

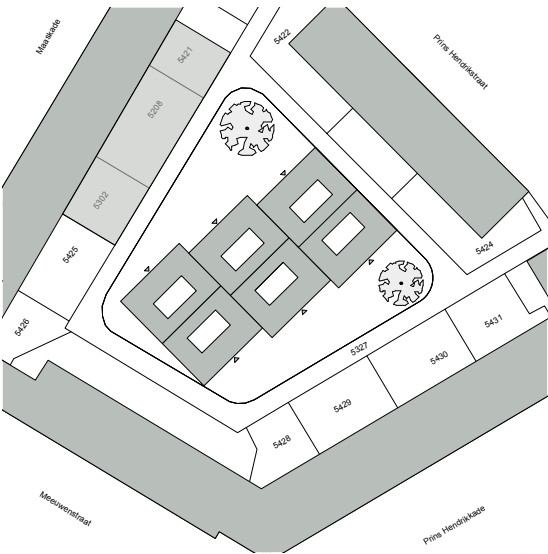
Joost van der Maas

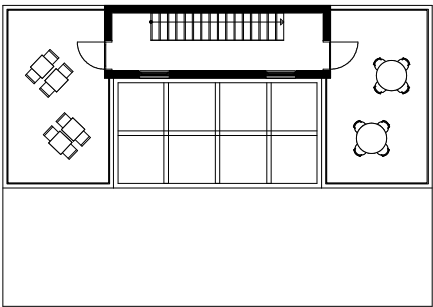
Opengewerkte isometrie

Traveestudie

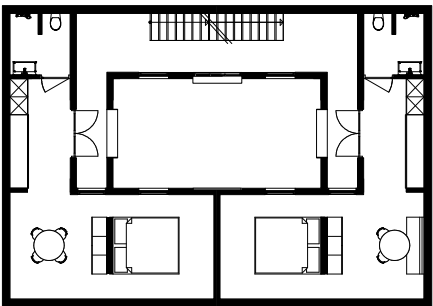
Locatie

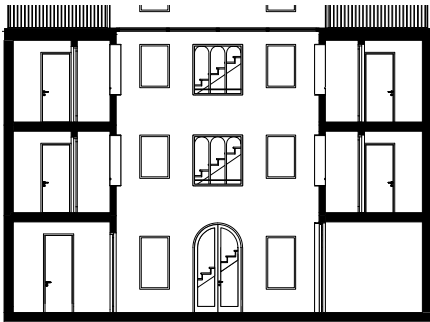
Plattegrond 3^e verdieping

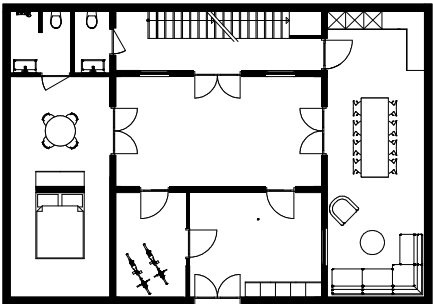
Doorsnede

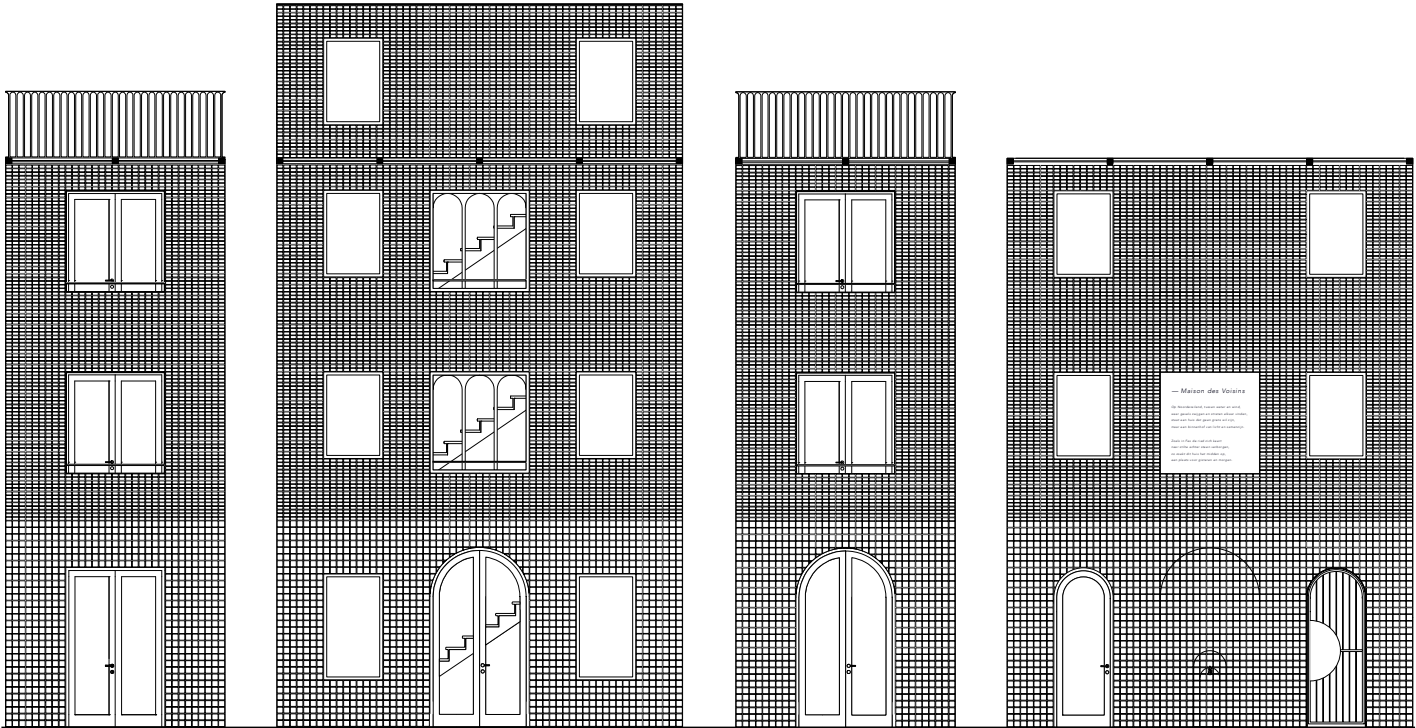
Plattegrond 1^e/2^e verdieping

Doorsnede

Plattegrond begane grond

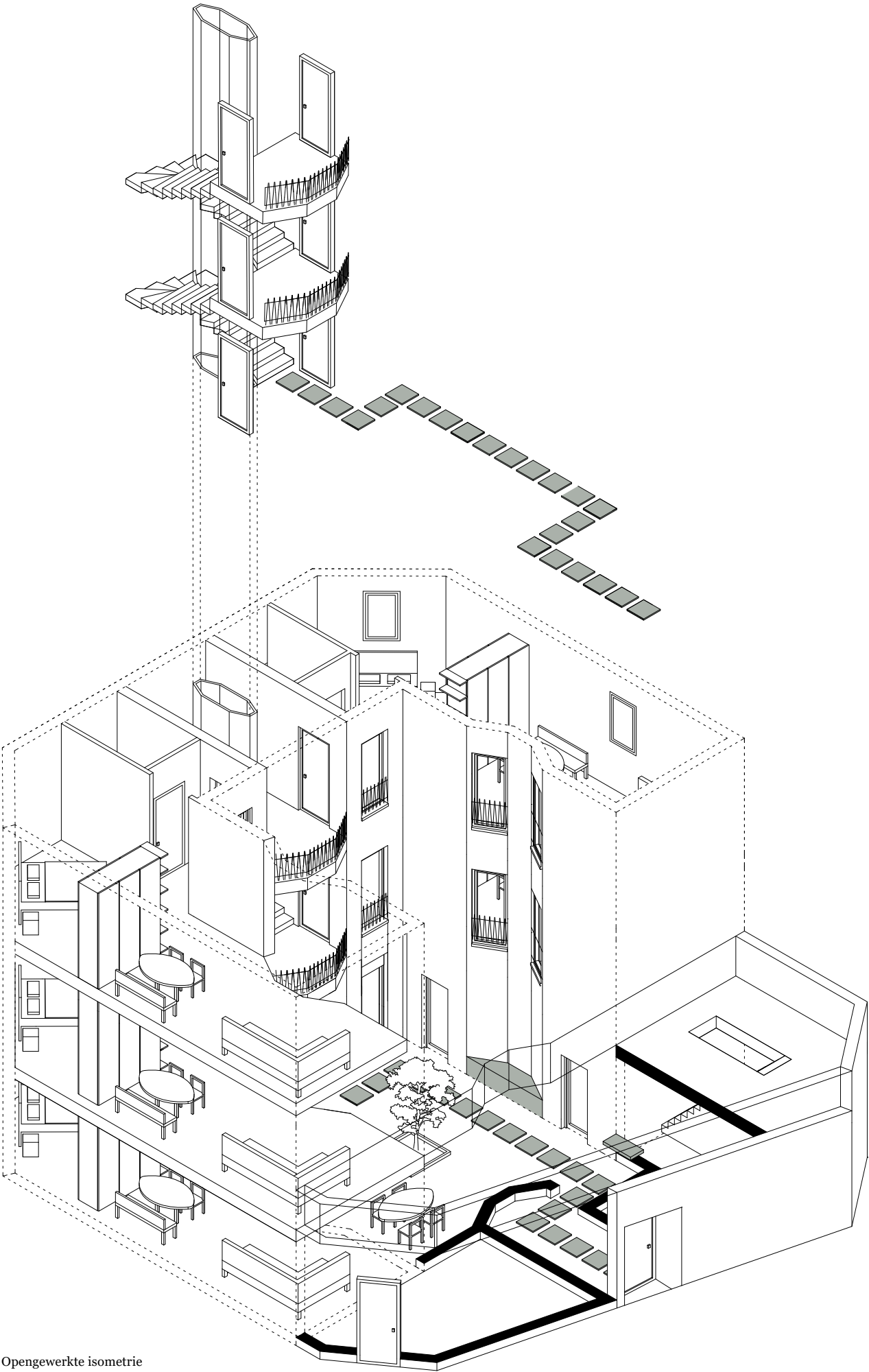
Wanduitslagen

RIAD NOORDEREILAND

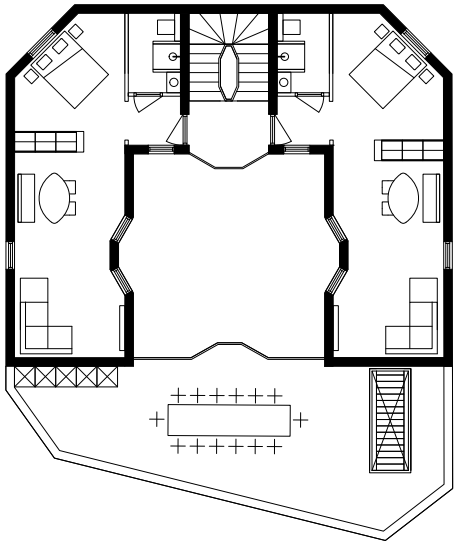
Leonie de Booij

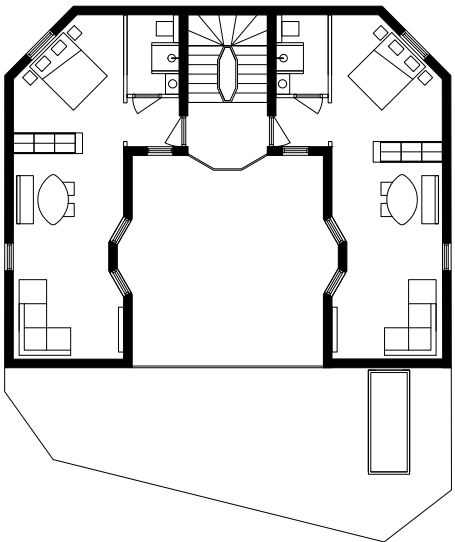
Traveestudie

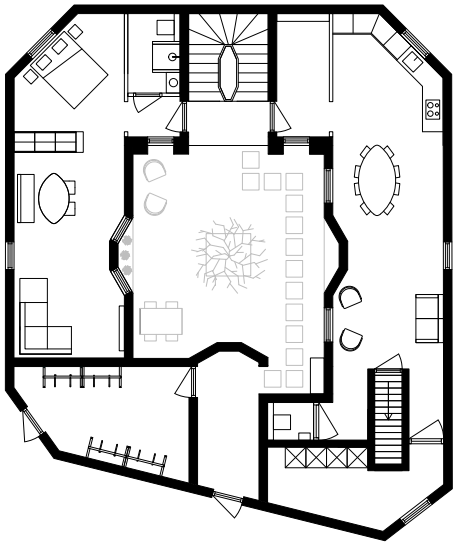
Opengewerkte isometrie

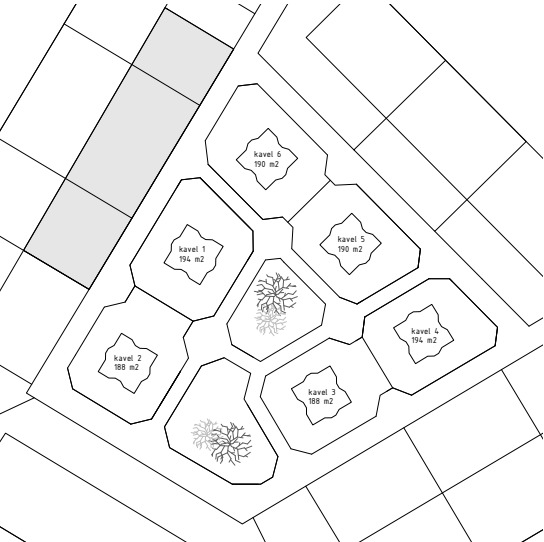
Plattegrond 1° verdieping

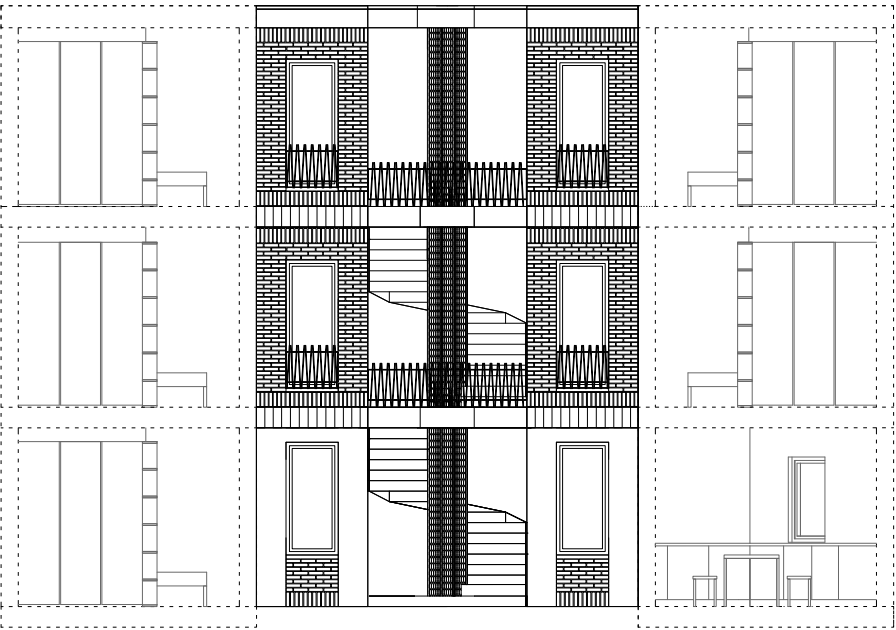
Plattegrond 2° verdieping

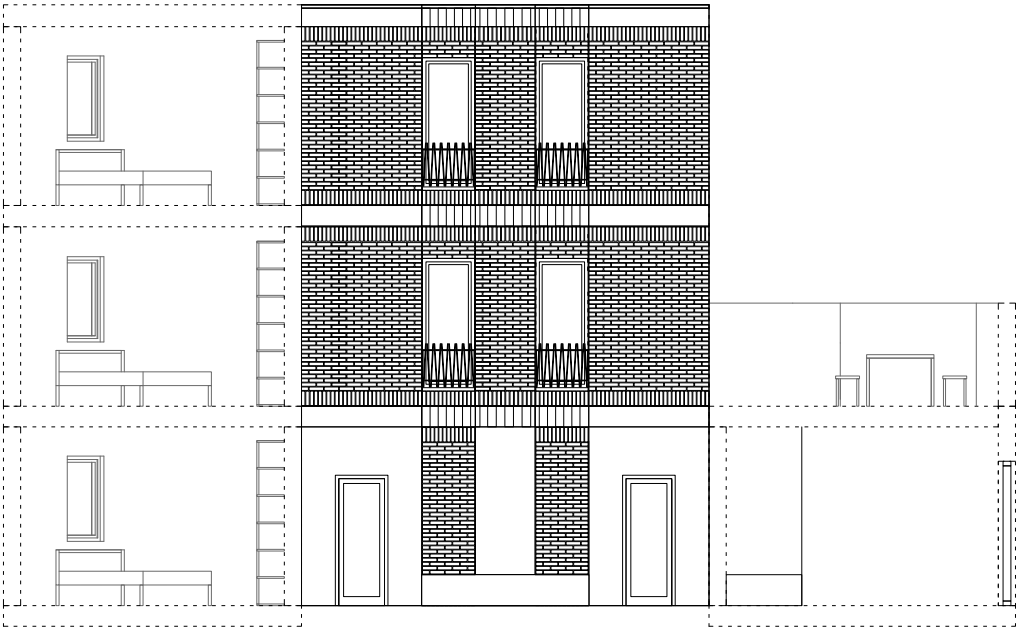
Plattegrond begane grond

Locatie

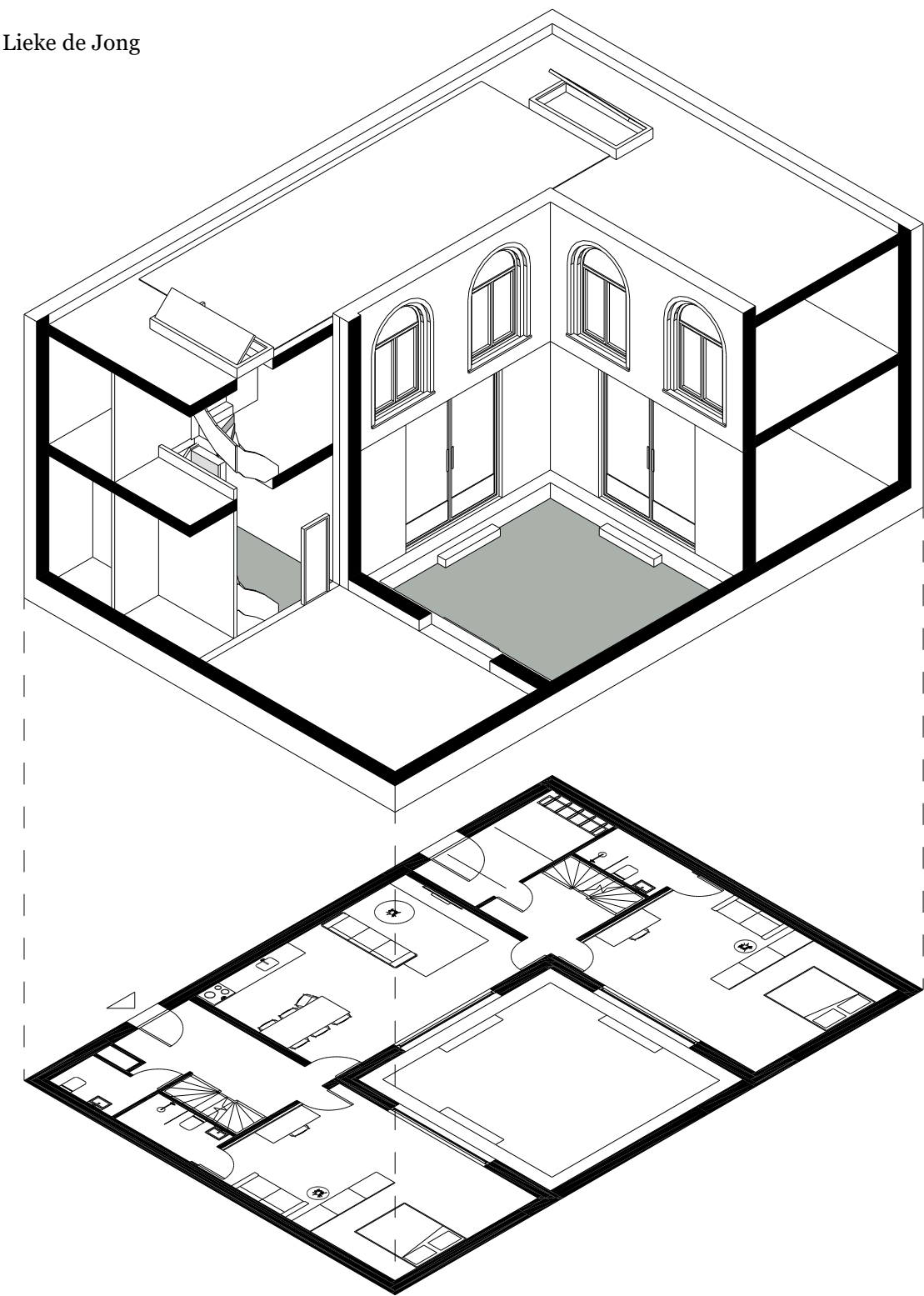

Wanduitslagen

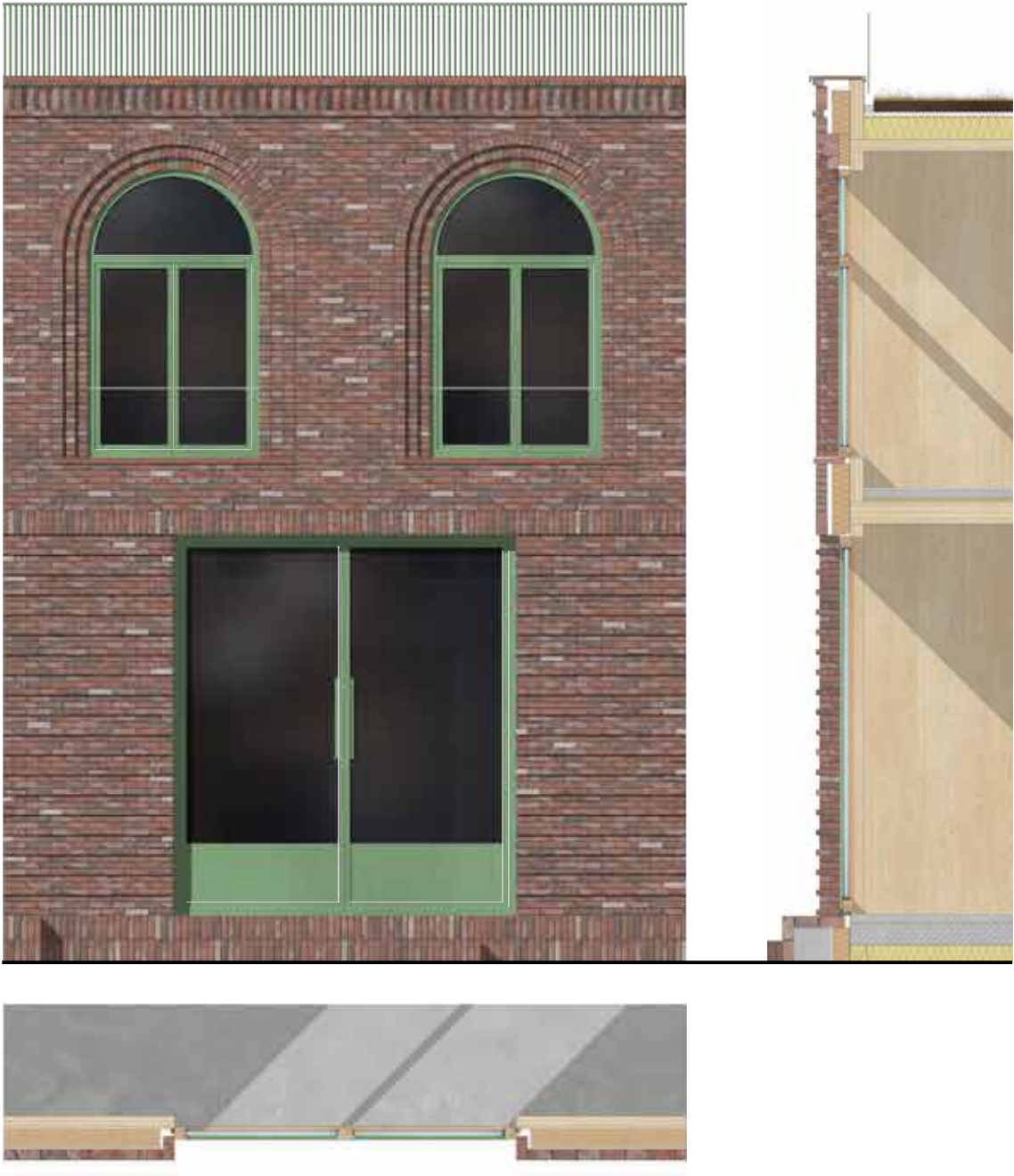

FEZ AAN DE MAAS

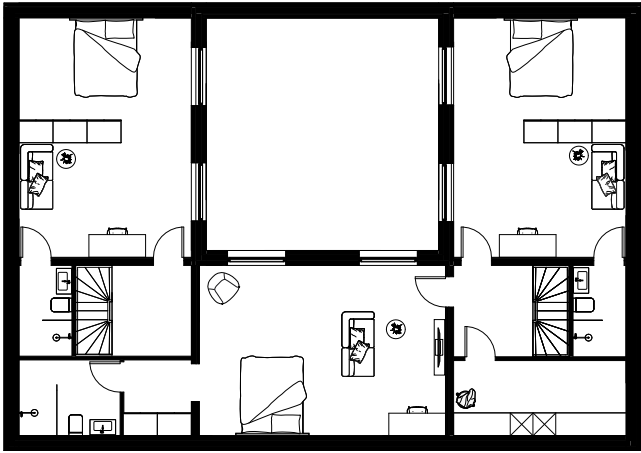
Lieke de Jong

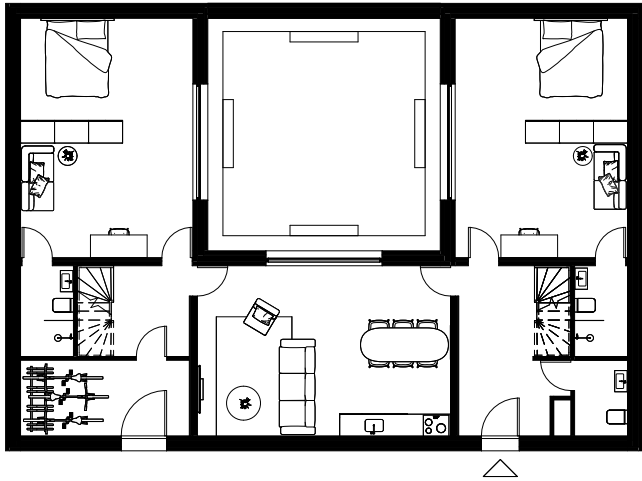
Opengewerkte isometrie

Binnenplaats

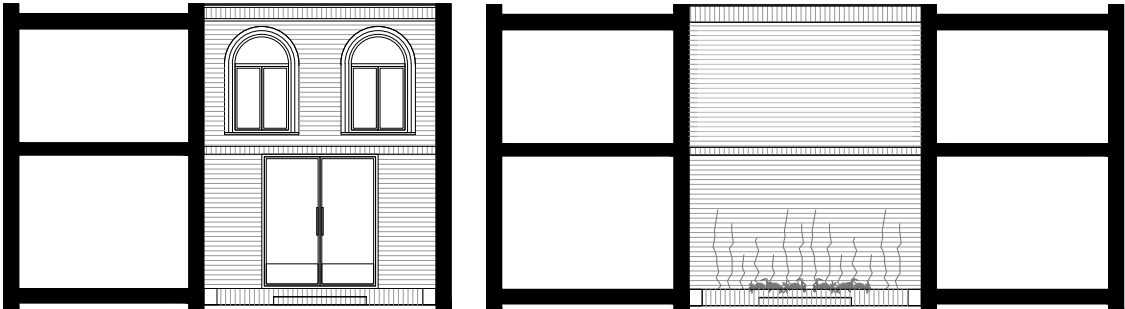
Plattegrond 1^e verdieping

Plattegrond begane grond

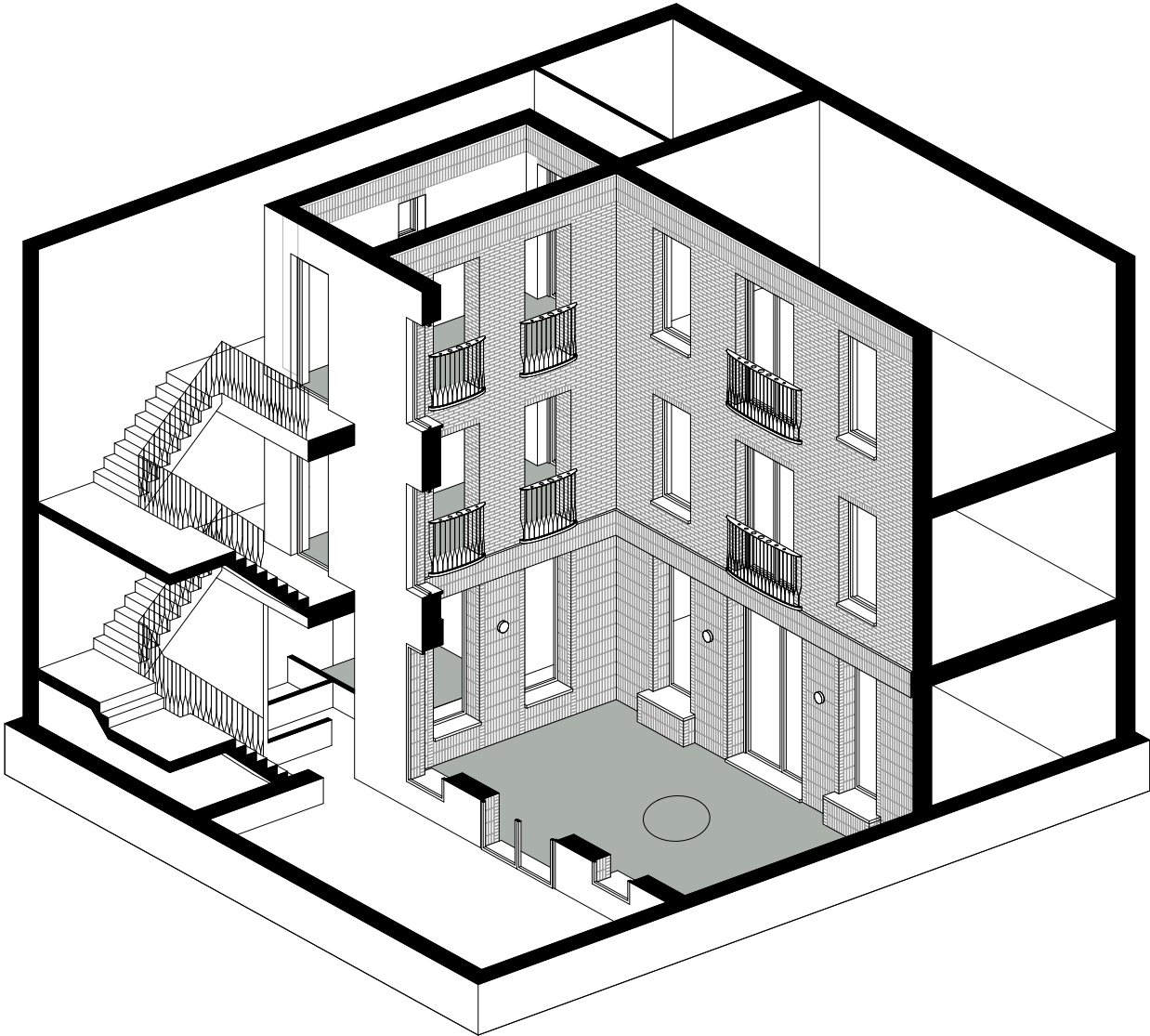
Locatie

Wanduitslagen

RIAD DES AMIS

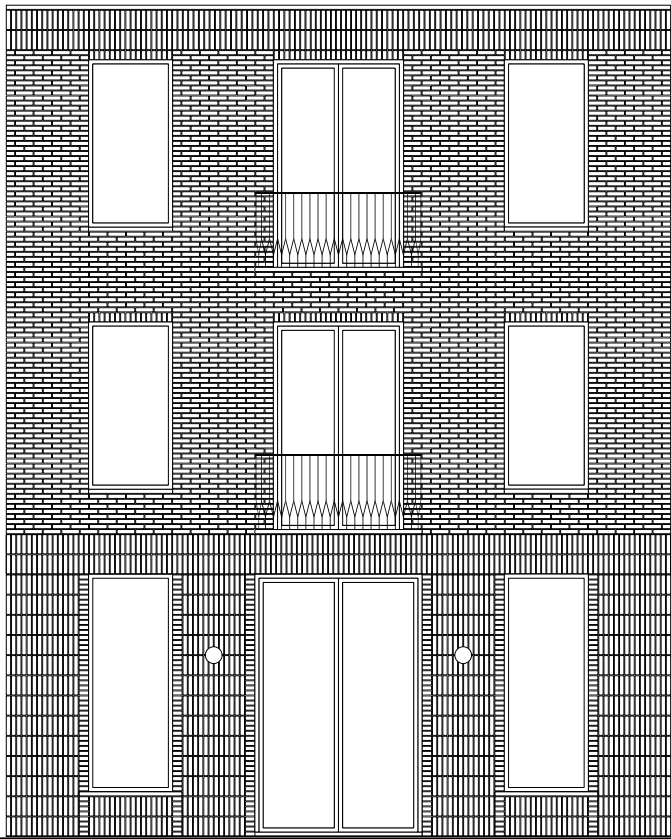
Meis Kornips

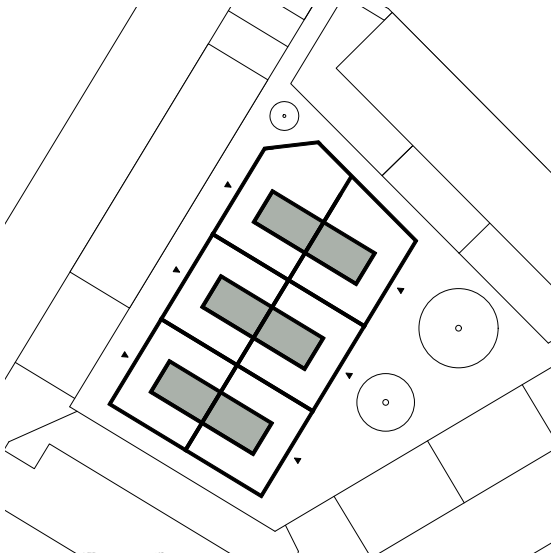
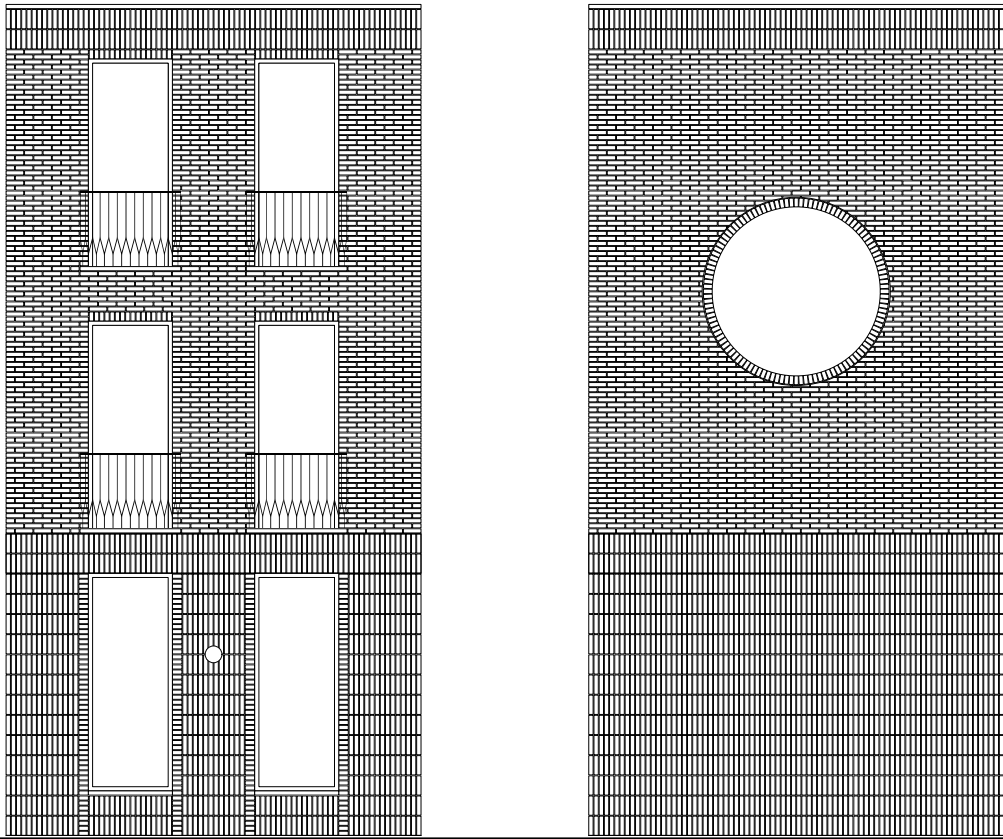
Opengewerkte isometrie

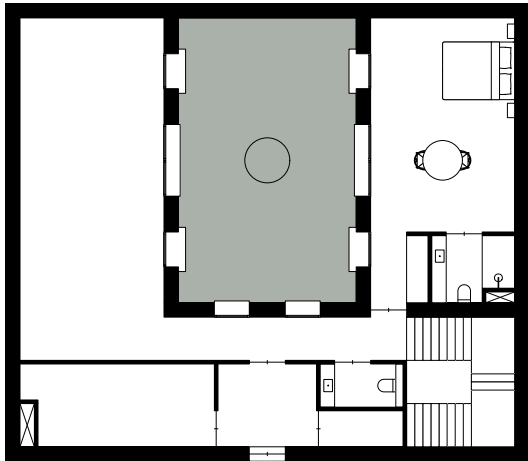
Traveestudie

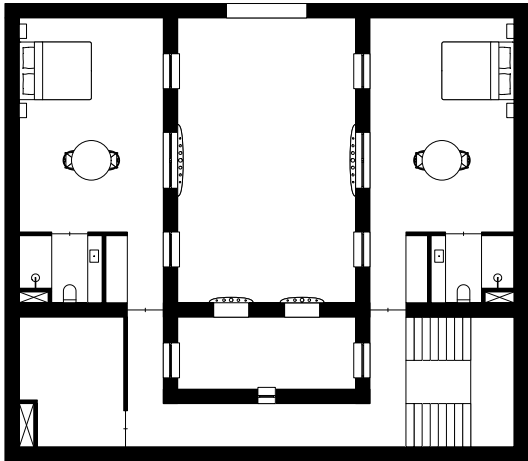
Wanduitslagen

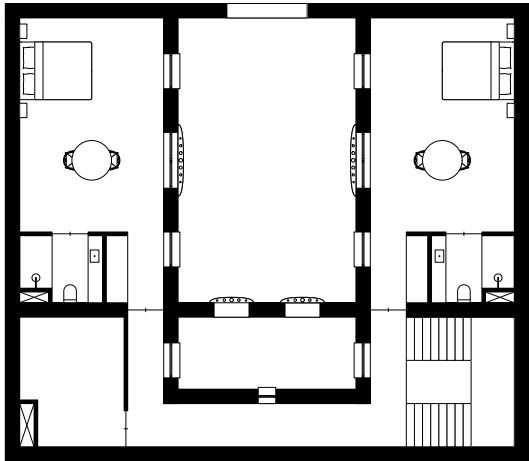
Locatie

Plattegrond begane grond

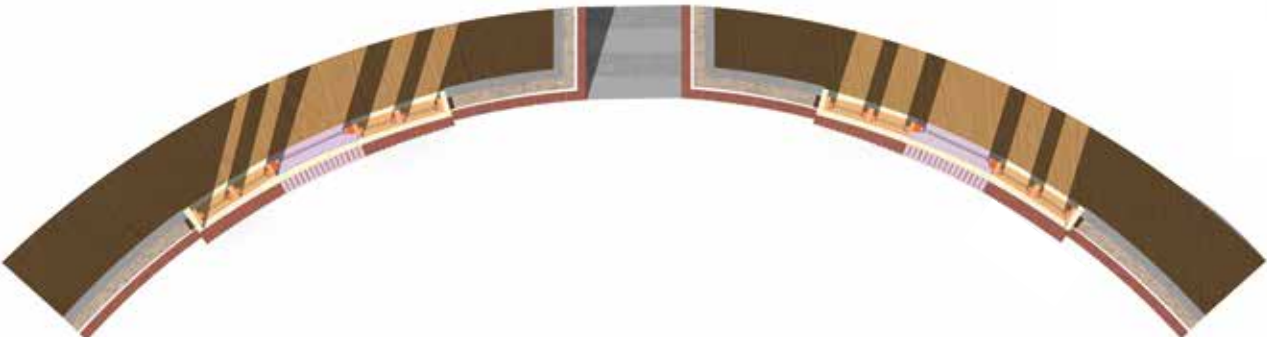
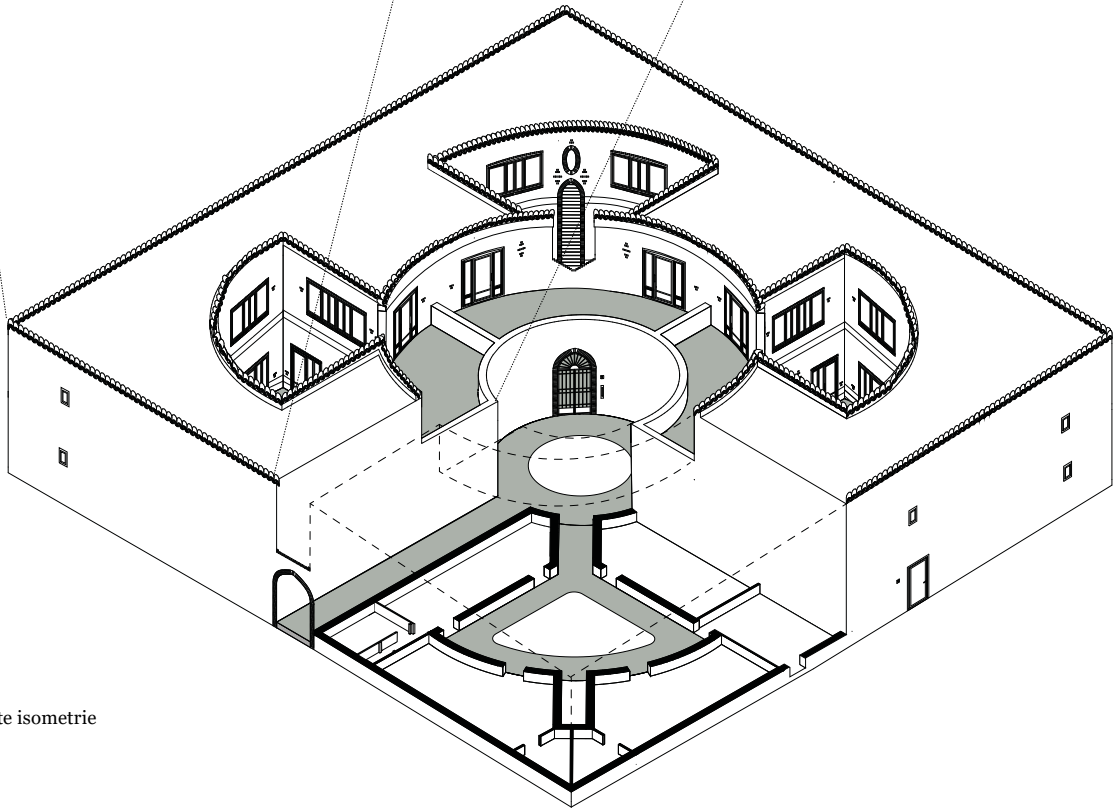
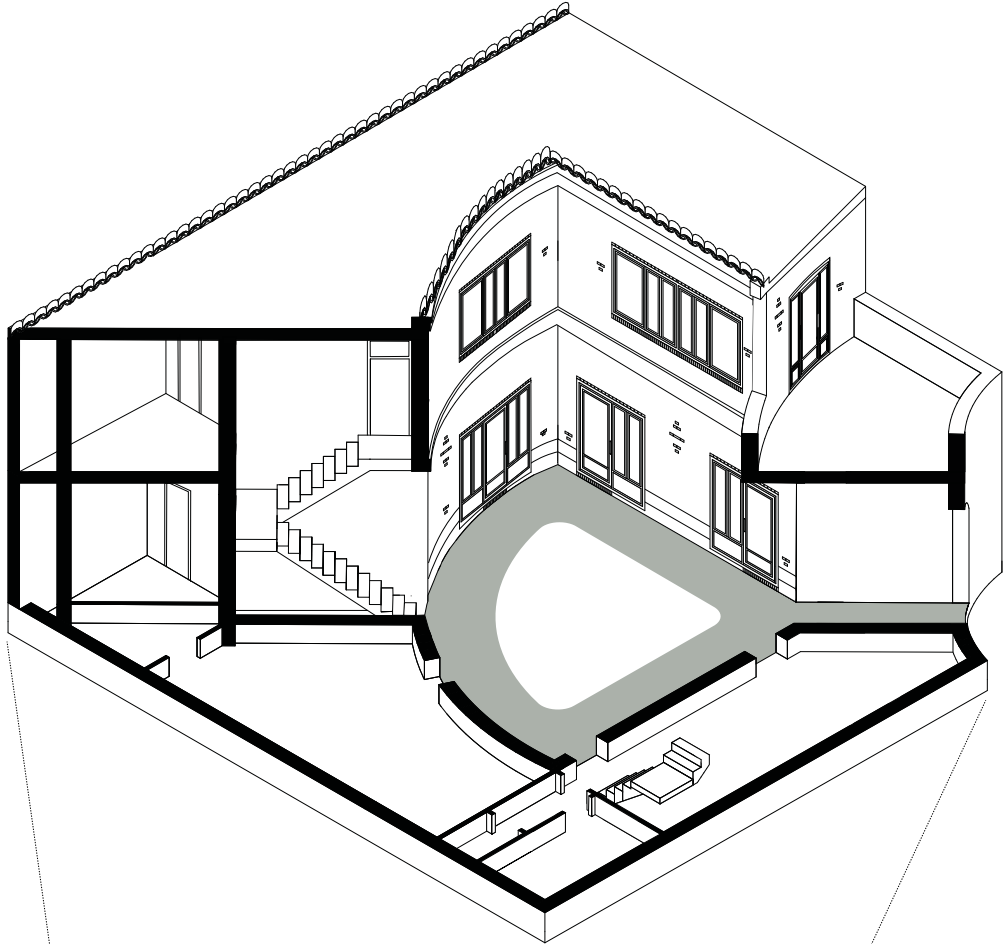
Plattegrond 1° verdieping

Plattegrond 2° verdieping

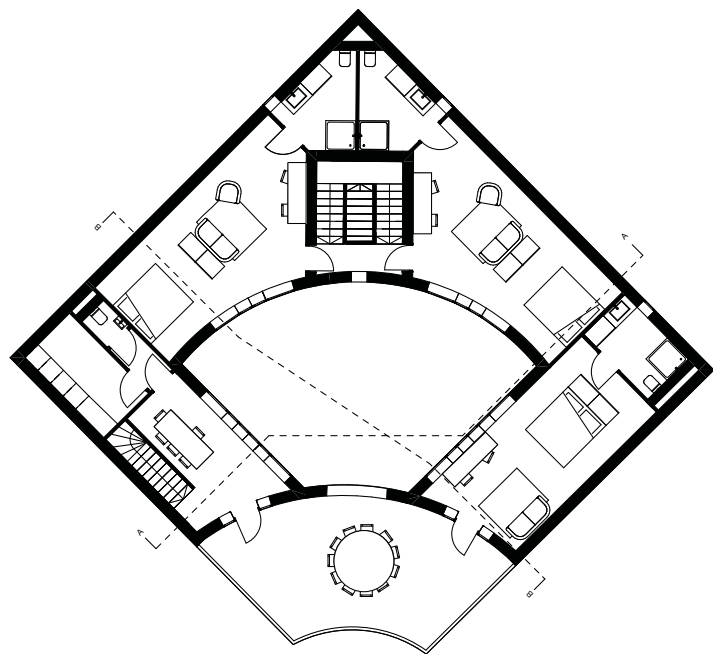
RIAD AAN DE MAAS

Naomi Codée

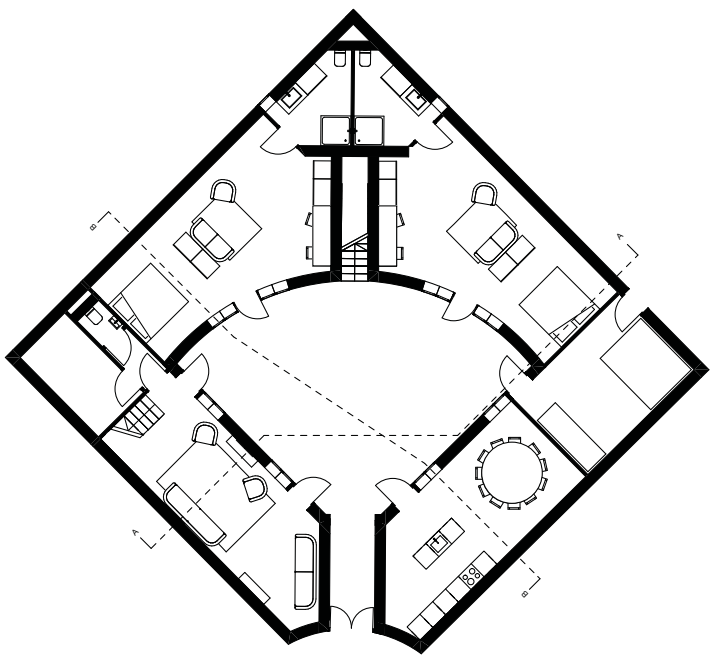

Traveestudie

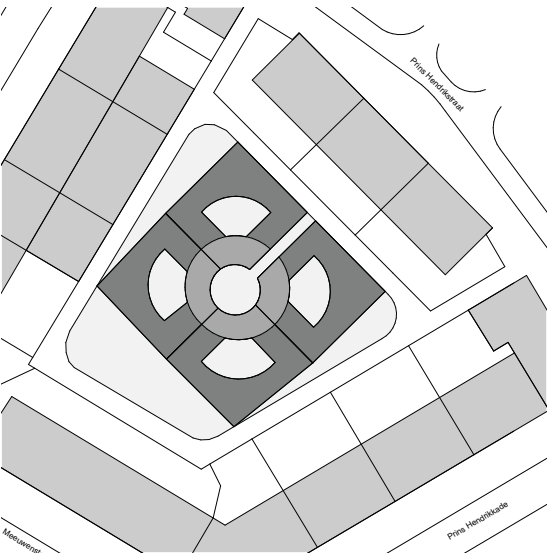
Opengewerkte isometrie

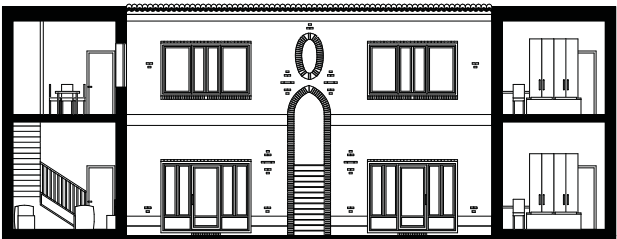
Plattegrond 1^e verdieping

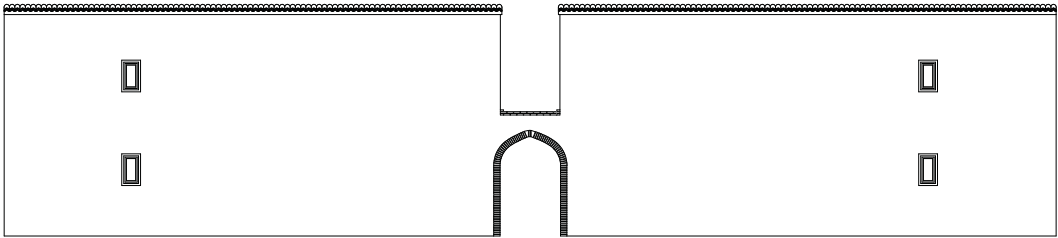
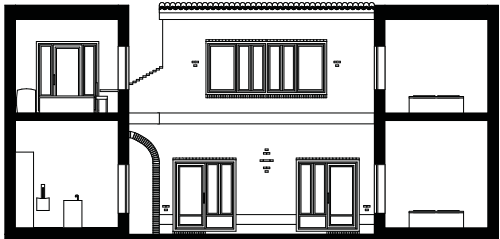
Plattegrond begane grond

Locatie

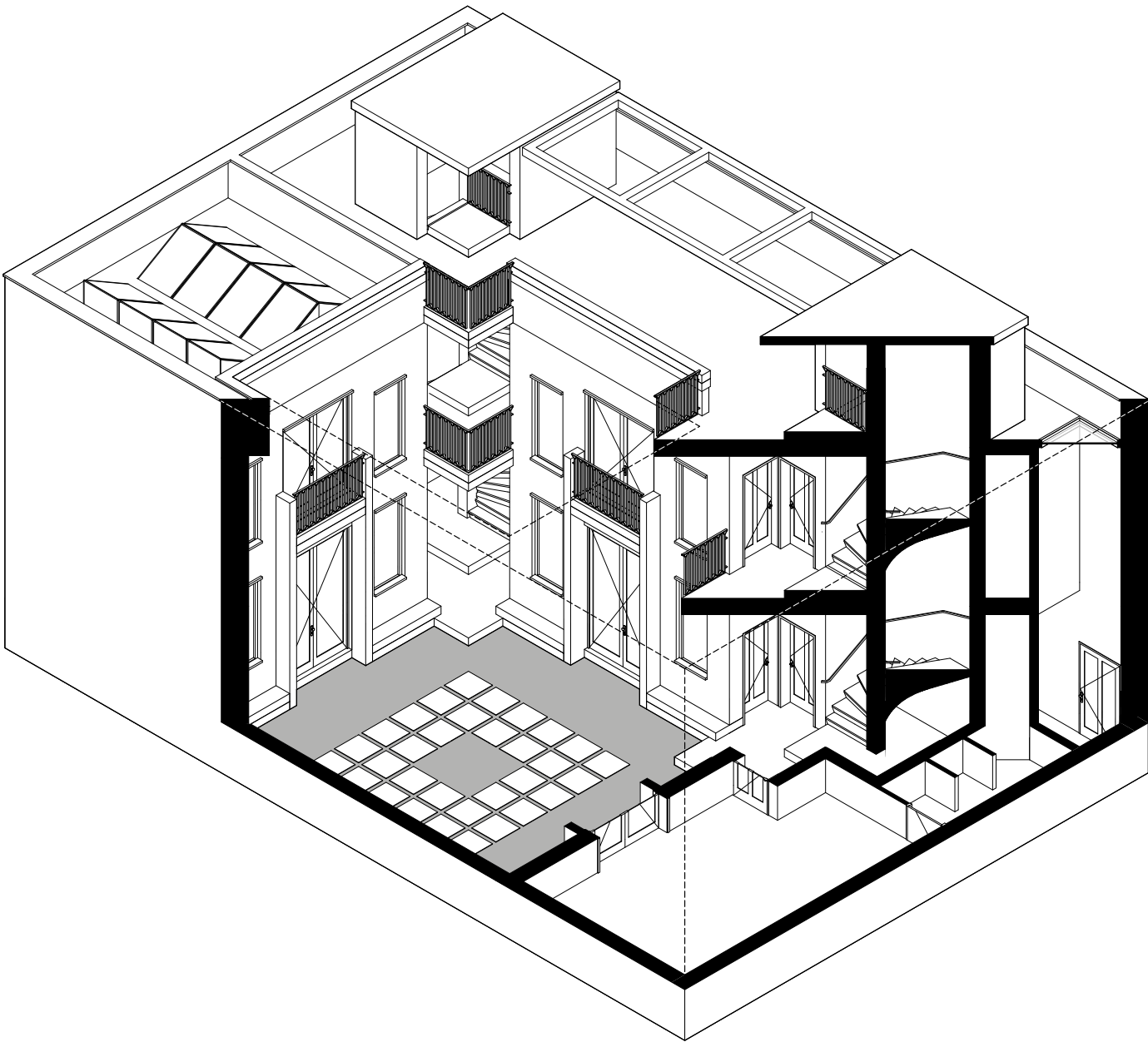
Doorsneden

Aanzicht gevel

RIADZ IN FEZ

Romke Lap

Opengewerkte isometrie

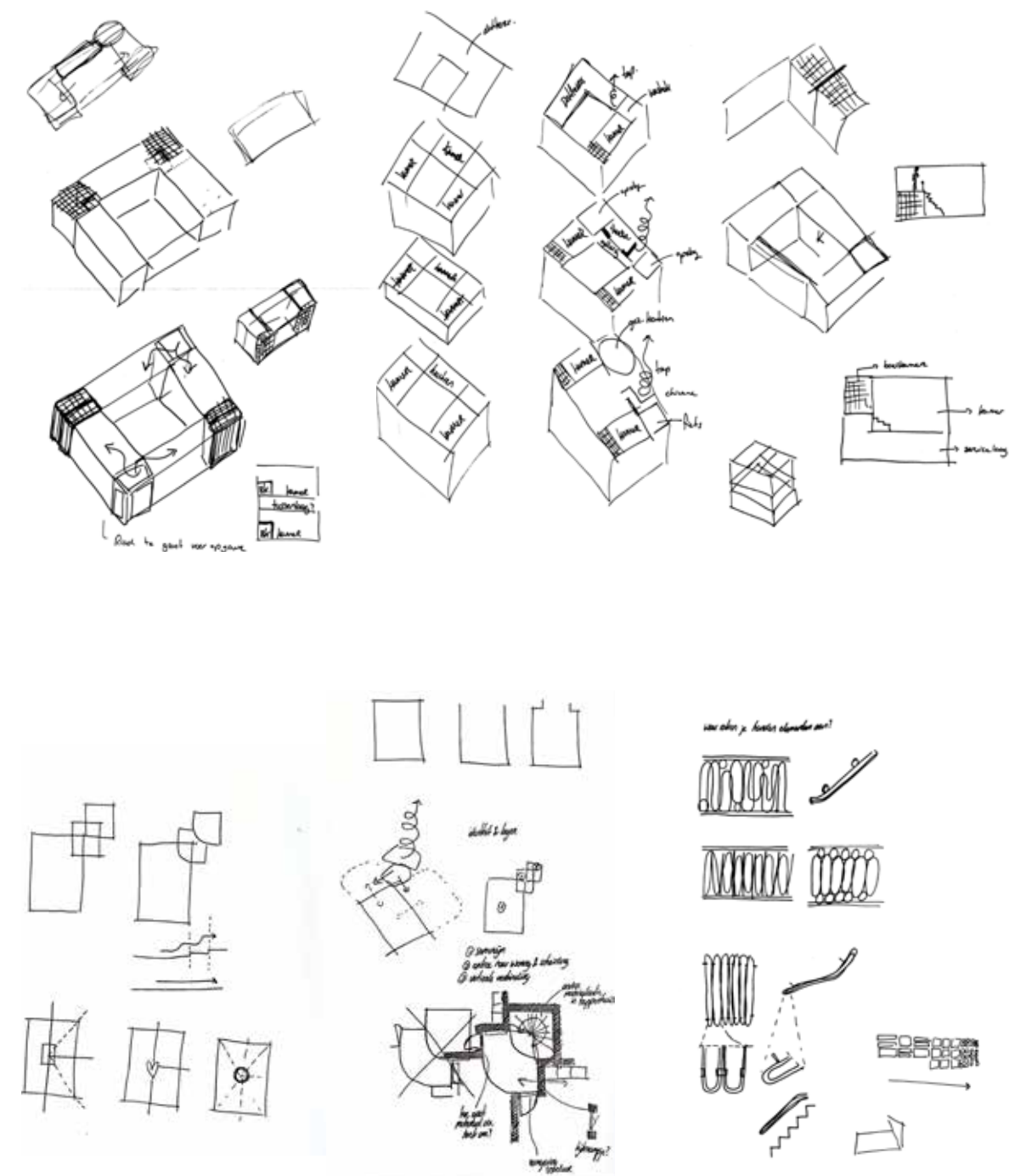

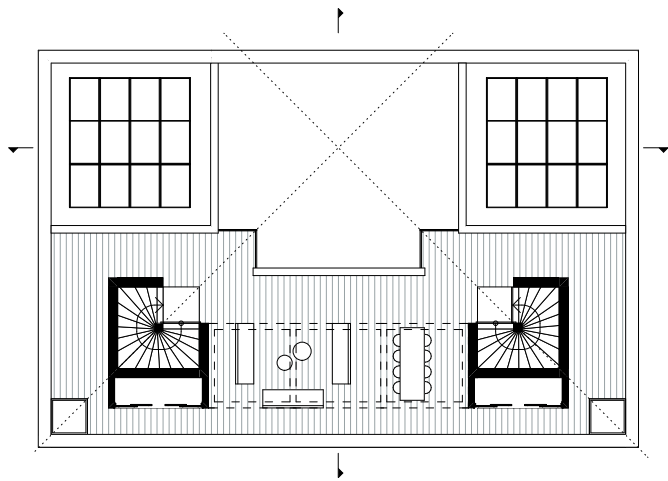
Traveestudie

RIADS IN FEZ

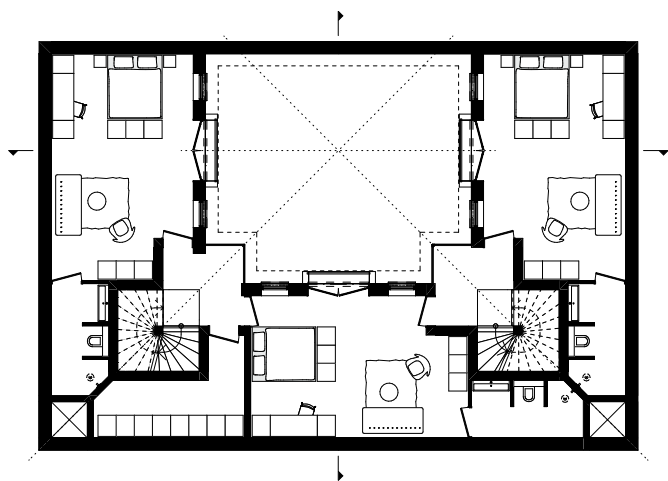

RIADS IN FEZ

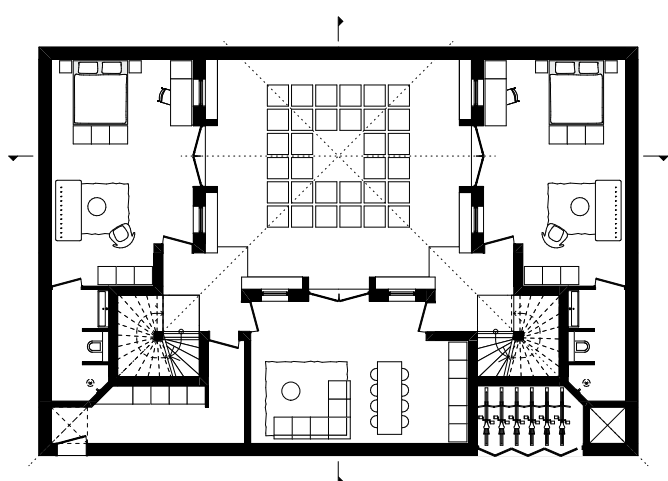

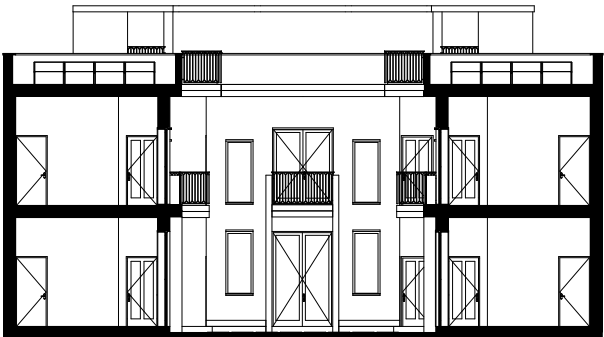
Plattegrond 2^e verdieping

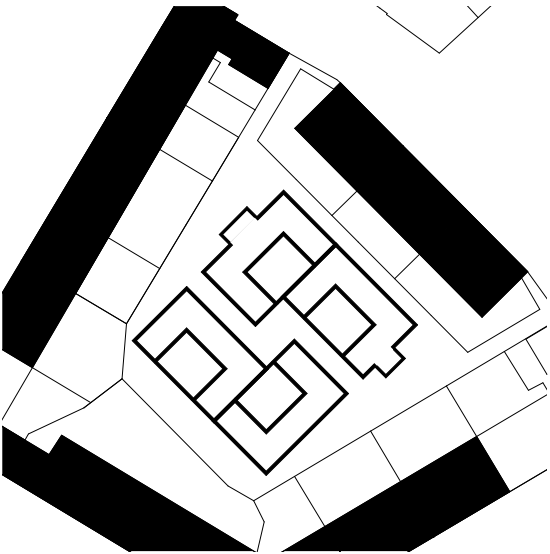
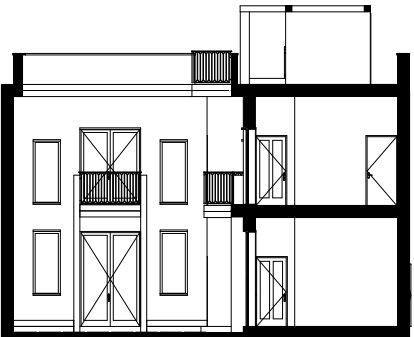
Plattegrond 1^e verdieping

Plattegrond begane grond

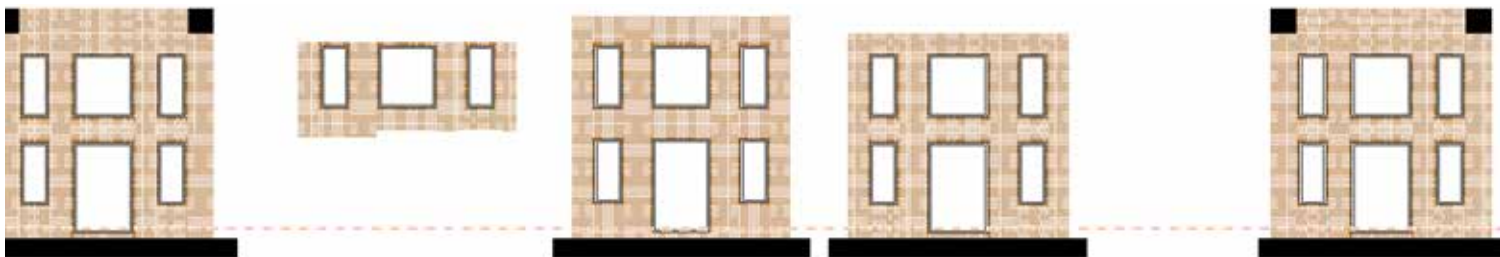
Doorsneden

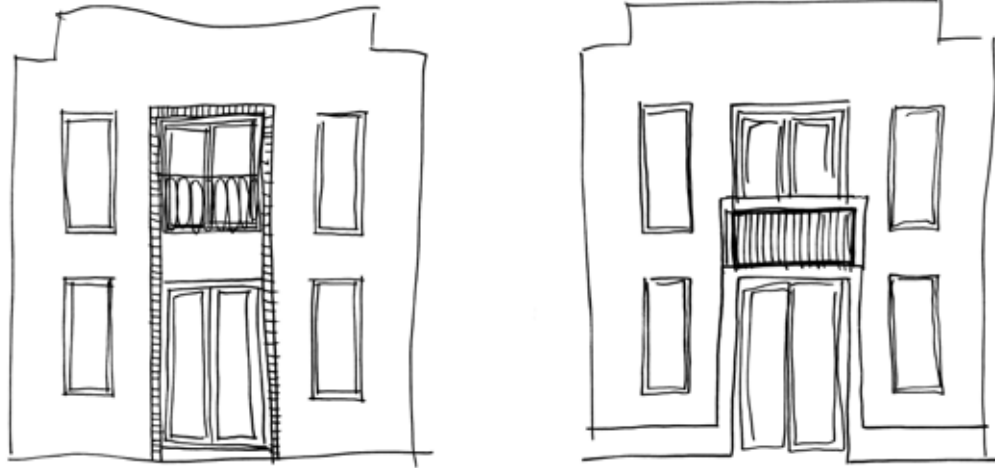
Locatie

Handschetsen binnentuin

Studie metselwerkpatronen

Gevelmaterialen

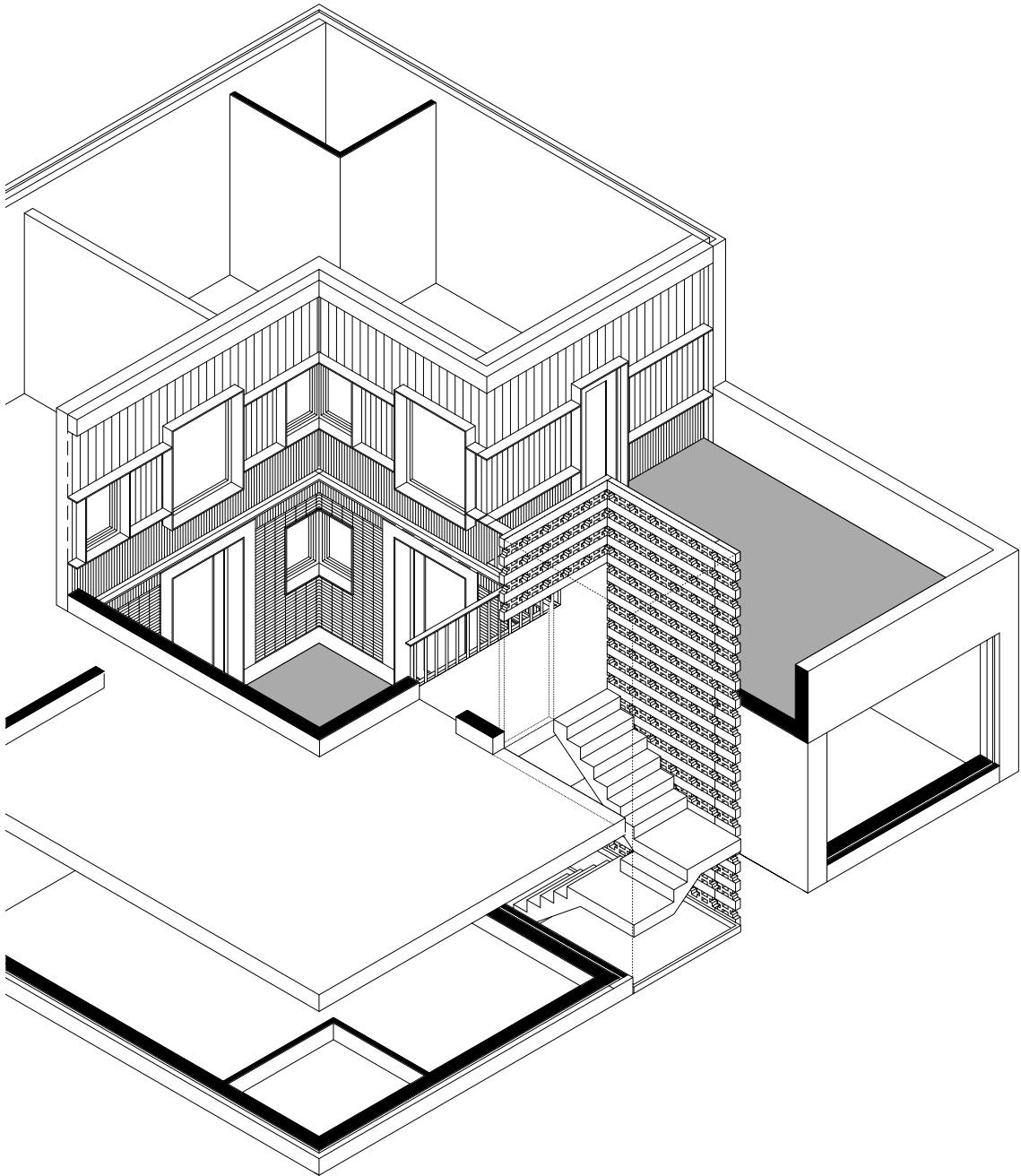
Low tech baksteenblokken voor draagconstructie

RIAD NOORDEREILAND

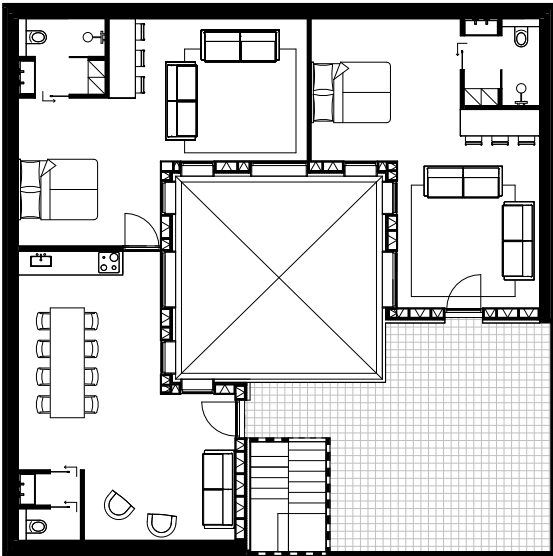
Samuël Bahadoersing

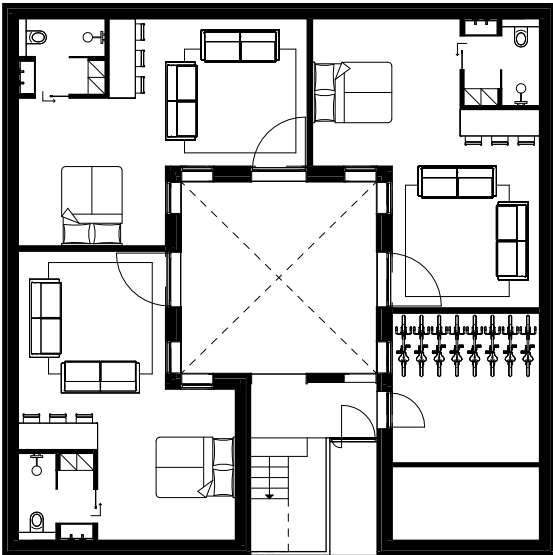
Traveestudie

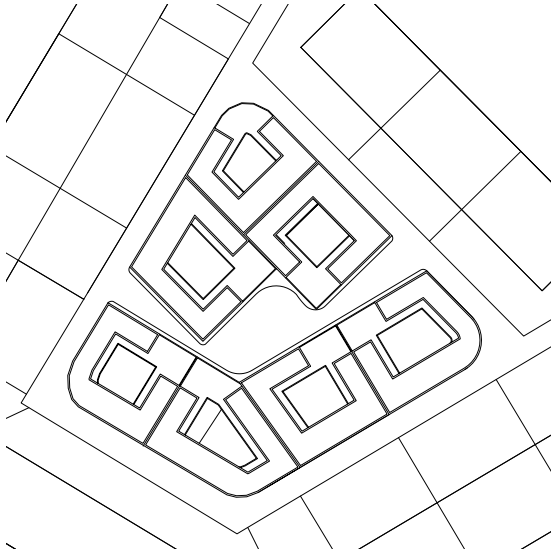
Opengewerkte isometrie

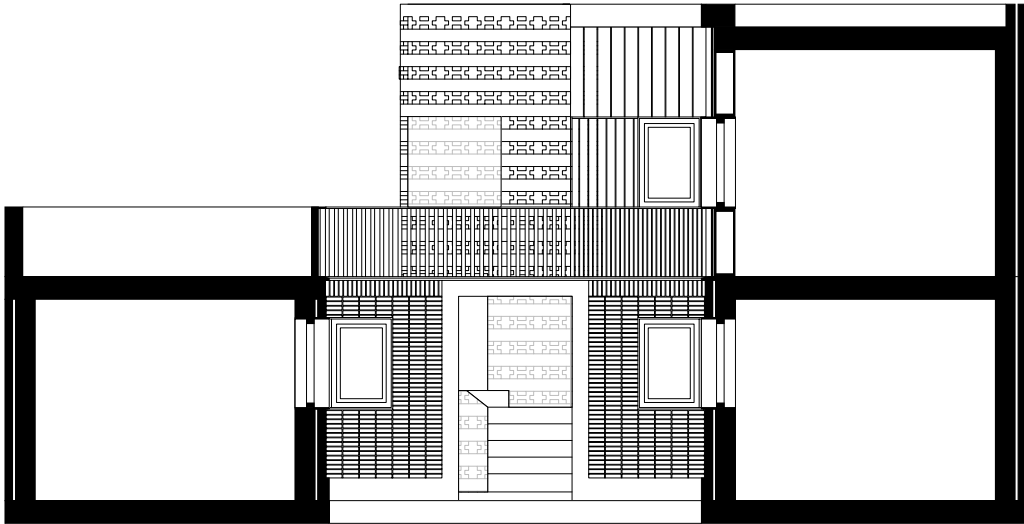
Plattegrond 1^e verdieping

Plattegrond begane grond

Locatie

Doorsnede

Leonie de Booij, Oana Radeş, Theo van de Beek

COLOFON

STUDENTEN	BEGELEIDING
Can Terkivatan	Theo van de Beek
Chanelle Hool	Hans van der Heijden
Chidinma Ume-Uzeoke	Harmen van der Wilt
Eline Konijn	
Huigh van Donselaar	
Joost van der Maas	
Leonie de Booij	
Lieke de Jong	
Meis Kornips	
Naomi Codée	
Romke Lap	
Samuël Bahadoersing	
Tom Ferier	
Tunahan Kizilarlan	
GASTLEZINGEN	
Like Bijlsma	
Fatima Eloussari	
GASTKRITIEK	
Stephen Taylor	
INTERNE BEOORDELING RAVB	
Caspar Frenken	
EXTERNE BEOORDELING	
Oana Radeş	

HANS VAN DER HEIJDEN ARCHITECTEN HET BUREAU VOOR DUURZAAM STADSONTWERP BV

Meeuwenlaan 100
1021 JL Amsterdam
www.hvdha.com
+31 (0) 20 7059976
KvK 60706759
BTW 854025005 B01

WWW.HVDHA.COM